

20891

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
CEMİL KUTLU

BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN İÇ GÜVENLİKLE İLGİLİ
ÇIKARDIĞI KANUN VE KARARNÂMELER
(23 NİSAN 1920 - 16 NİSAN 1923)

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç.Dr. DÜNDAR AYDIN

ERZURUM - 1992

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

GİRİŞ.....	1
A - İÇ GÜVENLİK KONUSUNUN BOYUTLARI.....	1
B - MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR İÇ GÜVENLİK DURUMU VE ALINAN TEDBİRLER.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILDIĞI GÜNLERDE İÇ GÜVENLİK SORUNU.....	12
A - GENEL İÇ GÜVENLİK DURUMU.....	12
B - İÇ AYAKLANMALAR.....	15
C - ASKER KAÇAKLARI SORUNU.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN İÇ GÜVENLİK SORUNUNU HALLETMEK İÇİN ÇIKARDIĞI KANUN VE KARARNAMELER.....	26
A - KANUNLAR.....	26
1 - HIYANET İ VATANIYE KANUNU.....	26
a - Müzakeresi.....	26
b - Kanunun Metni.....	31
2 - PİYADE, SÜVARİ SINIFINDAN MÜREKKEP OLMAK ÜZERE JANDARMA MÜFREZELERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN.....	34
a - Müzakeresi.....	34
b - Kanunun Metni.....	40
3 - FİRARİLER HAKKINDA KANUN.....	42
a - Müzakeresi.....	42
b - Kanunun Metni.....	49
4 - İSTİKLAL MAHKEMELERİ KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNE MÜZEYYEL KANUN.....	51
a - Müzakeresi.....	51
b - Kanunun Metni.....	52

5 - FİRARİLER HAKKINDA 11 EYLÜL 1336 TARİHLİ KANUNUN İKİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN.....	54
a - Müzakeresi.....	54
b - Kanunun Metni.....	55
6 - SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN İLGASI HAKKINDA KANUN.....	56
a - Müzakeresi.....	56
b - Kanunun Metni.....	57
7 - HIYANET İ VATANIYE MÜCRİMİNDEN BİR KISMININ AFLARINA DAİR KANUN.....	58
a - Müzakeresi.....	58
b - Kanunun Metni.....	61
8 - TECİL İ TAKİBÂT HAKKINDA KANUN.....	63
a - Müzakeresi.....	63
b - Kanunun Metni.....	64
9 - İSTİKLÂL MEHAKİMİ KANUNU.....	65
a - Müzakeresi.....	65
b - Kanunun Metni.....	72
10 - HIYANET İ VATANIYE KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNİN TADİLİ HAKKINDA KANUN.....	75
a - Müzakeresi.....	75
b - Kanunun Metni.....	76
11 - 29 NİSAN 1336 TARİHLİ HIYANET İ VATANIYE KANUNUNUN SEKİZİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN..	78
a - Müzakeresi.....	78
b - Kanunun Metni.....	79
B - HÜKÜMET KARARNÂMELERİ.....	81
1 - İSTANBUL HÜKÜMETİ'YLE RESMİ MUHÂBERÂTIN MEMNÜİYETİ HAKKINDA KARARNÂME.....	81
2 - MAHALLİ ÂSAYİŞİ TEMİN İÇİN 310'DAN 315 TEVELLÜTLÜYE KADAR OLAN EFRÂDIN SİLAH ALTINA ALINMASI HAKKINDA KARARNÂME.....	82
3 - HIYANET İ VATANIYE VE HARBİYE KANUNLARINDA MÜNDERİŞ SUÇLARIN BİRBİRİNE MÜŞÂBEHETİ DOLAYISIYLA HÂSİL OLAN TEREDDÜTÜN İZÂLESİ İÇİN TAMİMEN TEBLİĞ OLUNAN KARARNÂME.....	83

4 - MEMALİK İ OSMANİYE DÂHİLİNDE SEYR İ SEYAHAT EDENLERİN SEYAHAT VARAKASI ALMALARI MECBURİ OLDUĞU HAKKINDA KARÂRNÂME.....	85
5 - MERKEZ ORDUSUNUN KURULMASINA DÂİR KARÂRNÂME.....	88
6 - SELÂMET VE İSTİHLÂS İ VATAN ZİMNİNDA CÜRÛM İŞLEYENLER HAKKINDA OLUNACAK MUAMELEYE DÂİR KARÂRNÂME.....	89
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KANUN VE KARÂRNÂMELERİN UYGULANMASI VE İÇ GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI AÇISINDAN ÖNEMLERİ.....	91
BİBLİYOGRAFYA.....	109

ÖNSÖZ

İstikrar olmayan yerde gelişme, güvenlik olmayan yerde de istikrarın olamayacağı bilinen bir gerçektir. Hangi anlayışta olursa olsun, istikrarlı bir çizgide kendi iç güvenlik dengesini kuramayan devletlerin geleceği karanlıktır. Bu karanlılığı yaşamak istemeyen her devlet için, iç güvenliğin temini gibi hayati bir endişe sözkonusudur.

Bu endişe, bilindiği üzere Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı sırasında "Tehcir Kanunu" uygulamasıyla karşı karşıya getirdiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri gibi bir dünya devini de, II. Dünya Savaşı'nın sıcak günlerinde Japon kökenli vatandaşlarına karşı insanlık idealine uymayan yaptırımlara mecbur etmiştir.

Tarihte her devletin az çok duyduğu bu endişenin, 1920 Türkiye'deki yansıması nasıl olmuştur? Bir yandan Türkleri insan saymayan işgalci güçlerin ilkel anlayışının, bir yandan azınlık felsefesinin terkedilip ihanet oyununun sahnelendiği etnik spekülasyonların, bir yandan da çürüyen bir müesese uğruna kardeşi kardeşe kırdırtmanın kutsal savaş ilân edildiği politikaların, iç güvenlik açısından tam bir kaosa sürüklediği 1920 Türkiye'sinin çektiği güvenlik sancıları nasıl giderilmiştir?

Bir Yüksek Lisans tezi çerçevesinde ve eldeki imkânlar dahilinde yukarıdaki soruların cevaplarını aramaya çalıştım.

Konuyu seçmemde ve çalışmalarım sırasında kıymetli yardımlarını gördüğüm; tezimin yönetim ve sorumluluğunu üstlenen Hocam, Doç.Dr. Dünder AYDIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Cemil KUTLU
Erzurum 1992

KISALTMALAR

A.S.D.	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
A.T.T.B.	: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri
Ceride	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
H.T.V.D.	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
K.M.	: Kâvânın Mecmuası
s.	: Sahife
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM G.C.Z.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
vd.	: Ve devamı
V.	: Vekil
ves.	: Vesika

GİRİŞ

A - İÇ GÜVENLİK KONUSUNUN BOYUTLARI

Devlet kendi sınırları dışında başka hiçbir güçten emir almayan ve sınırları içindeki bütün güçlere emir verme gücünde olan siyasi bir teşkilattır. Bu teşkilatın en önemli görevleri, kendisini oluşturan unsurlardan biri olan vatani dışarıya karşı savunmak ve iç güvenliği temin etmektir. Bunu sağlıklı ve sürekli bir şekilde yapabilmesi için, "bağımsızlık", "egemenlik" ve "millî birlik" kavramlarından oluşan üçlü bir sacayağının üzerinde oturması şarttır. Hangi siyasi sistemde ve hangi yönetimde olursa olsun, iç güvenliği sağlayamayan siyasi teşkilâtlara devlet denilemez.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yıkıldığını kabul eden anlayış bu gerekçelere dayanarak böyle bir sonuca ulaşmaktadır. Gerçekten de Mondros Mütarekesi ile yukarıda değindiğimiz sacayağının Osmanlı Devleti'nin altından çekildiğini tesbit ediyoruz. Nitekim kısa bir süre sonra ülkede kanunsuzluğun ve her türlü güvensizliğin kol gezdiği ve bu sebeple Osmanlı Devleti'nin var olmasını gerektiren işlevleri yerine getiremediği görülecektir.

Gerçek bir devlet kurma hareketi saydığımız Millî Mücadele dönemindeki teşkilatlanma çabalarının, 23 Nisan 1920 tarihinde devletin çatısının çakılmasıyla tamamlandığını görüyoruz. Ancak, ortaya çıkan yeni devletin iç ve dış güçlere karşı rüştünü ispat edebilmesi, işgallere karşı savaşabilmek için düzenli bir ordu kurmasına, içte oluşan ihanet cephesini yok etmesine, güvenliği ve birliği sağlamasına, kısaca kanun hakimiyeti yoluyla kendi otoritesini kurmasına bağlıydı. Dış tehdite karşı savaşması bir yana, iç güvenlik meselesi adını verdiğimiz iç tehdite, yani devletin varlığını ve geleceğini tehlikeye sokan unsurlarda

ihanet, yolsuzluk, soygun, saldırı, casusluk, bozgunculuk, ayaklanma ve askerden kaçma olaylarına karşı koymak zorundaydı.

Araştırmamıza konu teşkil eden bu tehditin boyutlarını tesbit etmede zorlandığımızı ifade etmeliyim. Çünkü, malzemesi insan olan her olayda olduğu gibi, burada da olaylar hayli grift ve öncelik sırasının tesbitini beklemekteydi. Güvenlik olayını tehdit eden faktörlerin çeşitliliği bir yana, karşınıza siyasi, adli, ekonomik ve sosyo-kültürel kimliklerle çıkmaları ilk bakışta bizi şaşırtmıştır. Örnek vermek gerekirse, TBMM'nin basın yayınla ilgili herhangi bir sansür tedbirinin pekâla iç güvenliği ilgilendiren bir yanı olabileceği gibi, "Müskiratın ve İfretin Yasaklanması" ile ilgili bir başka tedbirinin de kenuyla alakası olabilirdi. Ayrıca iç güvenliği tehdit eden olaylar siyasi nitelikli olabileceği gibi, adli zabıta vakaları şeklinde de karşınıza çıkabilirdi. Eğer bir ülkede terite beşluğu söz konusu ise, her türlü olayın değişik kimliklerde ortaya çıkması kaçınılmazdı.

İşte, konunun boyutlarının tesbitinde en fazla zorlandığımız nokta bu olmuştur.

Çalışmamız, konunun adından da anlaşılacağı gibi I.Dönem TBMM'nin iç güvenlikle ilgili faaliyetleri olduğu için, burada "Kanun koyucu" statüsünde olan Meclis'in, kendi varlığına yönelik olaylara ağırlık vermemiz gerektiğine inandık. Bu olayları da basit adliye vakaları bazında değil, TBMM ile ortaya çıkan Türkiye Devleti'nin vaçgeçilmez temelleri olan bağımsızlık, egemenlik, ve millî birlik kavramlarına yönelik organize olaylar düzeyinde ele almayı düşündük. Bu şekilde düşünmemize tesir eden faktör, devletin iç güvenliğini tehdit eden olayların, münferit olaylar değil, organize siyasi olaylar olduğu gerçeğinin bizzat TBMM tarafından da kabul edilmiş olmasıydı. Nitekim TBMM'nin iç güvenlikle ilgili çıkardığı bütün kanun ve kararnamelerin ruhuna bu fikrin nüfuz ettiğini tesbit ettik.

Çalışma konusunun ana noktasını bu şekilde belirledikten

sonra, Giriş bölümünde Osmanlı Devleti'nin fiili yıkılış tarihi olan 30 Ekim 1918'den sonra, memleketin iç güvenlik durumunu ele aldık. Birinci bölümde, olayın TBMM'nin açıldığı günlerdeki sey-rini tesbit etmeye çalıştık. İkinci bölümde de TBMM'nin bu konu hakkındaki yasal düzenlemelerine yer verdik. Bu bölümde ele aldığımız kanun ve kararnamelerin tesbitinde, Meclis'in bu konudaki çalışmalarını yansıtan belgesel nitelikli kaynakları esas aldık. Çıkarılan kanun ve kararnamelerin muhtevalarını ve verdikleri mesajı inceleyerek, çalışma konusuyla doğrudan ilgilerinin olup olmadığına dikkat ettik. Üçüncü bölümde de bu yasal düzenlemelerin uygulamalarını ve etkilerini inceledik. Bu bölümde, TBMM'nin olayları değerlendirme biçimini ve uygulamadaki hassasiyetini özellikle yakalamaya gayret ettik.

Çalışmamızda yararlandığımız hatıra ve diğer araştırma eserlerindeki bilgileri, belgesel nitelikli kaynaklarla karşılaştırdıktan sonra kullanmaya özen gösterdik. Ayrıca, yararlandığımız eserleri hem dipnotlarda hem de araştırmanın sonundaki bibliyografyada gösterdik.

Konuyla ilgili bir başka sorun da, terminoloji sorunuydu. Bu sorunu, terimleri bugünkü söyleyişleriyle değil, aslına sadık kalarak kullanmak suretiyle hallettik. Bu sebeple, İçişleri Bakanlığı yerine "Dahiliye Vekâleti", Genelkurmay Başkanlığı yerine "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti", milletvekili yerine "mebus" ve komisyon yerine "encümen" gibi o döneme uygun söyleyişleri tercih ettik. Metin ve dipnotlarda kullandığımız kısaltmaları da araştırmanın başında gösterdik.

B - MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR MEMLEKETİN İÇ GÜVENLİK SORUNU VE ALINAN TEDBİRLER

Birinci Dünya Savaşı'na "İttifak Devletleri" yanında giren Osmanlı Devleti, savaşın "Üçlü İtilâf Devletleri" lehine bitmesi üzerine, 30 Ekim 1918 tarihinde oldukça ağır şartları içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştı. Osmanlı Devle-

ti'nin kayıtsız şartsız teslimi anlamına gelen bu mütareke hükümleri gereğince ordu dağıtılacak, silah, cephane ve ulaşım yolları galip devletlere devredilecek; İtilâf Devletleri'ne herhangi bir stratejik noktayı kendi güvenlikleri için işgal hakkı tanınacak, hatta Osmanlı Devleti, kendi topraklarının işgaline kolaylık gösterecekti.

İtilâf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında kendi aralarında yaptıkları, Türk topraklarının paylaşılmasını öngören gizli anlaşmalara (1) işlerlik kazandırabilmek için, mütarekenen hemen sonra başlattıkları işgallerle, Türk topraklarını sömürgeleştirmek ve Türk Milleti'nin bağımsızlığına son verip, onu köleleştirmek amacını gerçekleştirmek istiyorlardı. Osmanlı Devleti yöneticileri bu amacı sezdikleri halde, devletin bağımsızlığını ve Türk Milleti'nin haklarını koruyacak tedbirleri almayınca, bu görev millete düşmüştü. Fakat millette de bu sırada kendi başına bağımsızlık savaşını başlatabilecek bir şuur oluşmamıştı. Yıllardan beri süren ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar, gerek psikolojik, gerekse ekonomik bakımdan milleti çökertmişti. Millet devlete karşı güveni sarsılmıştı. Daha Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında asker kaçaklarının oluşturduğu çetelerin davranışlarının önlenememesi milleti hükümetten soğutmuştu (2).

(1) H. Fahir Armaoğlu, Siyasi Tarih, Ankara, 1975, s. 438.

(2) Osmanlı Devleti 1911-1918 yılları arasında peşpeşe üç harbe girmiş ve yenilmişti. Halk özellikle I. Dünya Savaşında her şeyini yitirmişti. Çocukları şehit olmuş, bütün varını ortaya koymasına ve büyük sıkıntı çekmiş olmasına rağmen savaş kaybedilmişti. Yeni bir savaşın kazanılabileceğine inanmıyordu. I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti, 2.850.000 kişiyi silah altına almıştı. Gerek muharebelerde ölenler, gerekse hastalıktan ve yaralandıktan sonra ölenlerin sayısı 500.000 kadardı. Savaşta yaralanıp da iyileşemeyen 400.000 kişi vardı. Hasta kaçak, kayıp ve esir sayısı 1.565.000 kişiydi. Halk düşüncesine göre yeni bir savaş asker, vergi ve eski sıkıntıların devam etmesi demekti. Almanya ve Avusturya ile birlikte bile İtilâf Devletleri'ni yene-memişken, şimdi bu devletlerden değil üçünü, birini bile yenmek imkânsız olduğundan, galiplerin gücendirilmemesini istiyor ve savaşa karşı olduğunu açıkça belli ediyordu (Ergün Aybars, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara, 1975, s. 18 vd.).

İtilâf Devletleri'nin donanması Çanakkale Boğazı'nı zorlarken Annavut İzzet ve Laz Mehmet'in asker kaçağı çeteleri yolları tutmuş, köyleri basıyordu. Aynı şekilde, Biga'nın Kayapınar Köyünden Kara Hasan'ın çetesinin gelir kaynağı, halktan alınan haraçlardan oluşuyordu⁽³⁾. 13 Aralık 1917'de hazırladığı "Türk Ordularının Bugünkü Durumu" adlı raporunda Liman Paşa, Türk ordusundaki asker kaçaklarının 300.000'i aştığını, bunların büyük bir bölümünün hırsızlık, yağmacılık ve her türlü iç güvenliği bozucu hareketlere giriştiklerini belirtiyordu⁽⁴⁾.

Savaş sırasında, devlet otoritesi İstanbul'dan uzaklaştıkça azalmış, iç güvenlik daha da bozulmuştu. Anadolu iç güvenlik açısından içler acısı bir duruma gelmişti. Hükümet taşra teşkilatlarını unutmuştu; mahullî idareler beceriksizdi. Bütün teşkilatlar yıkılmış, partililik kavgalara en küçük kasabaya bile yayılmıştı. Halk ile yöneticiler arasındaki ilgi kaybolmuş, sivil idare acz içinde kalmış, ekonomik hayat yıkılmış ve para ya karşı kimsenin güveni kalmamıştı. Her taraftan çürüten muazzam saltanat binasının, birdenbire içten çökmesi ihtimali ortaya çıkmıştı.⁽⁵⁾

Ekonomik hayatla birlikte sosyal çöküntü de başlamıştı. Erkeklerini kaybeden ailelerin durumları daha da kötü durumdaydı. Açlık sefaletin doğmasına sebep olmuştu. Yiyecek bulmak büyük bir sorundu⁽⁶⁾. Savaş içinde ortaya çıkan asker kaçağı ve

(3) Falih Rifkî Atay, Çankaya, İstanbul, 1984, s.233.

(4) İhsan Güneş, "1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Ankara 1983, s.204.

(5) Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli, c.2, İstanbul, 1987, s.16.

(6) Ağır savaş yıllarının bütün yükünü omuzlarında taşımış olan Anadolu'dan gelen haberlerde halkın derin bir yoksulluk içinde çirpindiği, hele düşman elinden yeni kurtulmuş yerlerde köylünün ot yediği bildiriliyordu. Dağ taş asker kaçağı ve eşkiyalarla dolmuştu (Cevat Dursunoğlu, Millî Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946, s.13 vd.).

bunların sebep olduğu soygun ve saldırı olayları yüzünden mal, can ve ırz güvenliği kalmamıştı⁽⁷⁾.

Savaştan sonra terhis olup 1919 başında memleketi olan Erzurum'a dönmekte olan bir yedeksubay, Doğu Anadolu'nun panoramasını şöyle çiziyordu, "Köyler bomboş, od yok, ocak yok. Geçen dört yılın kışında insan eti yemeye alışan kurt sürüleri insanlara saldırmakta. Birçok günler yavan ekmeğe bile bulamıyor. Seksenbin nüfuslu eski Erzurum yıkık, harap; kalanlar üç dört bin kılıç artığı"⁽⁸⁾.

Kırsal kesim bir yana büyük şehirlerde de pervasızca suçlar işleniyordu. Dahiliye Müsteşarı'nın açıklamalarına göre "şekavet" bazı vilâyetlerde son dereceyi bulmuştu. İç güvenliğinin bu derece bozulması üzerine hükümet, uzun yıllar Rumeli'de eşkiya takipleri idare etmiş ve Edirne'de "Vilâyet Jandarma Kumandanlığı" yapmış deneyimli bir askeri "Jandarma Umum Kumandanlığı"na getirmişti. Dahiliye Nâzırı Adil Bey ise iç güvenliğinin sağlanması için jandarma sayısının çoğaltılmasına çalışıyordu. Bu arada, Osmanlı Devleti'ni savaşa iten İttihat ve Terakki yönetiminin hükümetten ayrılmasından sonra kurulan İttihat ve Terakki karşıtı hükümetlerin izlediği olumsuz politika da iç güvenliğinin bozulmasına tesir ediyordu⁽⁹⁾.

İtilâf Devletleri'nin işgalleri başlayınca zaten bozuk olan iç güvenliğinin daha da bozulmaya yüz tuttuğu görülecektir. İşgal ettikleri bölgelerin etnik ve sosyal yapılarını istismar eden İtilâf Devletleri, bu yolla kandırdıkları bölge halkını ayaklanmaya teşvik etmişlerdir. Lord Curzon'un ifadesiyle "Selânik kapılarının beş mil dışında asayışı sağlayamayan Yunanistan'ın" işgaller yoluyla elde ettiği Türk topraklarındaki iç güvenlik ise tam bir felaket halini alacaktır.

(7) Aybars, s.19.

(8) Dursunoğlu, s.24 vd.

(9) Güneş, Seyyar Jandarma Müfrezeleri, s.205.

Bu dönemde güvenliği en bozuk olan bölge Amasya idi. Sivas dolaylarında beşyüzü aşkın soyguncu bulunuyordu. İl idaresi eksik jandarma kadrosu ile güvenliği sağlayamıyordu⁽¹⁰⁾.

Rize'den İstanbul Boğazı'na kadar uzanan Kuzey Anadolu toprakları üzerinde bir "Pontus Devleti" kurmak isteyen, İstanbul'daki Rum Pontus Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini fırsat sayarak Çarşamba, Samsun, Bafra civarındaki Rum köylerinde depoladıkları silahları, seferberlik emrine uymayan Rumlara veya birliklerinden kaçanlara dağıtarak çeteler kurdurtmuştu. Günden güne sayıları çoğalan bu şakiler, biran geldi ki, yalnız yol kesmekle yetinmeyip, Türk Köylerini basarak yağmaladılar, hatta köy halkını öldürdüler⁽¹¹⁾. Bu azgınlıkları İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u işgalinden sonra büsbütün arttı ve saldırı bölgeleri genişledi⁽¹²⁾. Aynı saldırılar yine Rum çeteleri tarafından Trakya'da da yapılmıyordu⁽¹³⁾.

Kayseri'de de güvenlik bozukluğu, soygun, saldırı ve yiyecek darlığı vardı. Savaştan dönenler ailelerini yokluk ve sefalet içinde bulmuşlardı⁽¹⁴⁾. Ege ve güney bölgelerindeki durum öteki yörelerden farklı değildi. Harbiye Nâzırı Şakir Paşa "Journal d'orient"e verdiği bir demeçte Aydın, Şile ve Bursa yöresinde sık sık eşkiyalık olaylarına rastlandığını belirtmişti⁽¹⁵⁾.

(10) Aybars, s.19

(11) Selâhattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c.1, Ankara, 1977, s.89vd.

(12) Pontus Rum Çeteleri 1921 Yılı sonuna kadar 1641 Türk'ü öldürdüler, 323 Türkü yaraladılar, 3723 evi yakdılar, iki milyon değerinde hayvan aldılar, iki milyon altın lira değerinde nakit, mal veya eşyayı yağma ve tahrip ettiler. Görülüyor ki Rum Çeteleri yüzyılların kin ve ihtirasını âdeta birden çıkarmak ve böylece korkunç ve kirli intikam duygularını tatmin etmek istiyorlardı (Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Türk İstiklâl Harbi, VI. Cilt, İç Ayaklanmalar 1919-1921, Ankara, 1964, s.144).

(13) Tevfik Bıyıklıoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, c.1, Ankara, 1987, s. 200 vd.

(14) Aybars, s.20.

(15) Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, İstanbul, 1983, s.247.

Merkezi otorite boşluğu ve kanun hakimiyetinin sağlanamaması yüzünden, bu dönemde her dağda, her tepede karargâh kuran çeteler, köylüyü, şehirliyi korku içinde bırakıp⁽¹⁶⁾, Anadolu'yu gezilecek bir yer olmaktan çıkarırken, devletin merkezinde de Türkler azınlıkların şımarıklıklarından çekinerek, âdeta sokağa çıkamıyorlardı.

Memlekette iç güvenliğin bu derece bozuk olduğu şartlarda Karadeniz Bölgesi'ndeki "Mıntıkada asayiş-i dahilinin iade ve istikrarı ve bu asayişsizliğin esbâb-ı hudûsunun tesbiti" göreviyle Anadolu'ya "Dokuzuncu Ordu Müfettişi" sıfatıyla gönderilen Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıktıktan sonra iç güvenlik sorununa büyük önem verdiğini görmekteyiz⁽¹⁷⁾.

İngilizlerin işgali altında bulunan ve sokaklarında Pontus çeteleri dolaşan⁽¹⁸⁾ Samsun'a 19 Mayıs 1919 tarihinde çıkan Mustafa Kemal Paşa, oradaki işgal şartlarını ve asayişsizliği bizzat gördükten sonra, durumu raporlarla İstanbul'a bildirmiş ve alınması gereken tedbirleri belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu raporlarda özet olarak, asayişin sağlanabilmesi için, mevcut jandarmanın yetersiz kaldığını, bu sebeple sayısının çoğaltılmasını; ordudaki askerin geniş ölçüde firar etmekte bulunduğunu, bunun bulaşıcı bir hastalık gibi olduğunu ve güç önleneyeceğini ifade etmişti⁽¹⁹⁾.

21 Mayıs 1919'da Onbeşinci Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta "Vaziyet-i asayişsizlik yüzünden fena bir akibete duçar olmak mahiyetinde"⁽²⁰⁾ gördüğü Samsun'da kalması güvenlik ve rahat çalışma bakımlarından teh-

(16) Selek, s.199.

(17) H.T.V.D., S.1, ves.1 ; Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, İstanbul, 1982, s.9.

(18) Tansel, s.236 vd.

(19) H.T.V.D., S.4, ves. 64, 65, 66, 71, 77, 83.

(20) Nutuk, c.3, s.905, ves.10.

likeli olan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'nun daha iç kısımlarına gitmek ve hakla yakından temasa gelmek düşüncesiyle, Samsun'da fazla kalmamış, Merzifon, Vezirköprü, Amasya, Ladik, Havza gibi asayişsizlikten şikâyet edilen yerlerde incelemelerde bulunmak ve gerekli tedbirleri almak için karargâhını Havza'ya nakletmek ihtiyacını duymuştu⁽²¹⁾.

İç güvenliğe büyük önem veren Mustafa Kemal Paşa, bunun temini için birtakım tedbirler de almıştır. Nitekim, 7 Temmuz 1919'da Erzurum Vilâyeti'ne gönderdiği yazıyla, memleketin güvenliğinin temininden sivil ve askeri yöneticilerin sorumlu olduğunu bildirmiştir⁽²²⁾. Yine 28 Eylül 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına Erzurum Vilâyeti'ne gönderdiği telgrafta da, memleketin güvenliğini tehdit eden bir hareketin bile, milli davaya ve millî menfaatlara zarar vereceğini belirterek, ilgililerin bu konuda tedbirler alıp, güvenliği temin etmelerinin vatanperverliklerinin bir gereği olduğunu bildirmiştir⁽²³⁾.

İstanbul'un işgalinden sonra ortaya çıkan karışıklıktan yararlanarak, iç güvenliği bozmaya kalkanların olabileceğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, 16 Mart 1920'de bütün sivil ve askeri birimlere gönderdiği emrinde, "Menafi-i vataniyeye mugayir faaliyetleri meşhut olanlar ve huzur ve asayiş-i memleketi ihlâl eyleyenler hakkında din ve milliyet mensubiyetine bakılmayarak, ahkâm-ı kanuniyenin seyyanen ve şiddetle tatbıkı ve hükûmât-ı mahalliye itaat ve vezâil-i tabiiyeti ifada kusur etmeyenler hakkında da refet ve şefkatle muamele edilmesini" isteyerek, memlekette kanun hakimiyetinin sağlanmasını istemiştir⁽²⁴⁾. Aynı şekilde, 22 Nisan 1920 tarihindeki bir başka telgrafında da,

(21) Tansel, s.238.

(22) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, c.4, Ankara, 1964, s.48.

(23) A.T.T.B., c.4, s.96; Bekir Sitki Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara, 1974, s.10.

(24) Nutuk, c.1, s.413; H.T.V.D., S.13, ves. 330.

çapulculuğa cüret eden bozguncular hakkında en şiddetli tedbirlerin uygulanmasını isteyerek, hükümetin görevinin kurtarılan yerlerdeki iç güvenliği sağlamak olduğunu belirtmiştir⁽²⁵⁾.

Yukarıdaki örnekler, TBMM açılıp milli hükümet kurulunca ya değin hükümetlik görevi yapan Heyet-i Temsiliye'nin mevcut imkânlar dahilinde iç güvenliğin sağlanması için çaba harcadığını göstermektedir⁽²⁶⁾. Bu çabada, daha Erzurum Kongresi sırasında gösterdiği örnek devlet adamlığı ile Mustafa Kemal Paşa'nın çok büyük bir payı vardır⁽²⁷⁾. Ancak, bütün bu çabalara rağmen

(25) A.T.T.B., c.4, s.301; H.T.V.D., S.13, ves. 355.

(26) A.T.T.B., c.4, s.48-96.

(27) "O gün Paşa bizim sohbet grubumuza geldi. Ajansta Erzurum'a yeni tayin edilmiş olan birkaç gün önce sarayda padişah tarafından kabul edilerek kendisine direktif verilen Reşit Paşa'nın İstanbul'dan hareket ettiği yazılıyordu. Bu haber Mustafa Kemal Paşa'yı düşündürdü. Biraz sonra oradaki arkadaşlara Reşit Paşa'yı tanıyıp tanımadıklarını ve nasıl bir adam olduğunu sordu. Yeni valiyi içimizden yalnız Süleyman Necati tanıyordu. Reşit Paşa'nın 1328 (1912)'de Erzurum'da bulunduğunu ve o zaman bile tükenmiş bir ihtiyar olduğunu söyleyerek, Paşa'dan niçin merak ettiğini öğrenmek istedi. Mustafa Kemal Paşa kısaca, Eğer işimize zarar verecek bir adamsa Trabzon'dan İstanbul'a iade edelim, başımıza iş açmasın dedi. Bu sohbet grubu arasında bulunan eski Teşkilât-ı Mahsusa çeteciliğinden ve mollalığından kinaye olarak "Piyerlermit" lâkabını taşıyan Rize âzası Hoca Necati atılarak, "Paşam üzülmeyin, icap ederse Kop Dağı'nda temizlenir" dedi. Mustafa Kemal Paşa acı bir infialle "Hocam ne diyorsun, kutta-ı tariklik ederek adam mı vurduracağız? Bu memlekette hükümsüz vatandaş öldürülemez. Vatandaş ancak mahkeme kararıyla cezalandırılır. Devlet adamının böyle düşünmesi lâzımdır" cevabını verdi. Bu sözler benim üzerimde unutulmaz bir tesir bırakmıştı. Çünkü yeni bir zihniyetin müjdecisi idi. İnsan hayatına dokunulmaz, en yüksek değer biçiyor, vatandaş hayatına hürmeti en büyük vazife sayıyordu. Mustafa Kemal Paşa ömrü oldukça bu kanaate sadık kaldı. Zamanında hükümsüz vatandaş cezalandırılmadı. En keskin muhaliflerine sordum. Hiç birisi bunun hilâfında bana bir tek inandırıcı misal gösteremediler. Modern devlet adamı demek bu demektir (Dursunoğlu, s.117 vd.).

Anadolu'da iç güvenlik yeterince sağlanamamıştır. Çünkü, İtilâf Devletleri sömürgeci amaçlarına engel olarak gördükleri Milli Mücadele'yi kendi güçlerini kullanmadan yok edebilmek için padişahı da kullanarak, onun manevi otoritesinden yararlanmaya çalışmıştır. Padişah ise, Anadolu'da oluşan yeni gücün kendi yerini alacağını görerek, Milli Mücadele'yi durdurabilmek için, bu hareketin öncülerini "âsi", "bagi" gibi sıfatlarla nitelmiş, kanlarınının heder olduğunu ilân etmiş, onlara karşı savaşmayı kutsal bir dini görev sayan fetvalar yayınlamıştır. Özellikle Sivas Kongresi'nden sonra Milli Mücadelecilere karşı harekete geçen güçleri her yönüyle desteklemiştir. Mustafa Kemal'in deyimleriyle "şuriş ateşleri bütün memleketi yakmış, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları bütün vatan semasını kessif karanlımlar içinde bırakmıştır". Böylece 1920 yılı Anadolu'su ;

- 1) Geleneksel adi isyan ve çete hareketleriyle,
- 2) Organize ve dıştan yönlendirilen Anadolu'daki kimi etnik unsurların bağımsızlık hareketleriyle,
- 3) Padişahçı isyanlarla⁽²⁸⁾ iç güvenliği bozuk bir ülke durumuna gelmişti⁽²⁹⁾.

---

(28) Daha 1919'da başgöstermiş bulunan Ali Batı, Birinci Bozkır, Birinci Anza'ur, İkinci Bozkır, Şeyh Eşref Ayaklanması gibi iç karışıklıklar, 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılması ve Milli Hükümetin kurulmasından sonra daha da genişleyerek yoğun bir hal alacaktır (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi 23 Nisan 1920-29 Ekim 1923, IV. Cilt 1. Kısım, Ankara, 1984, s.509).

(29) Güneş, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, s.207.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILDIĞI GÜNLERDE İÇ GÜVENLİK SORUNU

A - GENEL İÇ GÜVENLİK DURUMU

23 Nisan 1920'de TBMM açılıp, Milli Mücadeleciler memleketin kaderine el koyduğu zaman Türk topraklarında 200.000 İtilâf Devletleri askeri ile birlikte⁽¹⁾, saray ve çevresinin hizmetinde bulunan devletin kimi üst yöneticilerinin, din adamlarının, nüfuzlu ailelerin ve bunların peşinde sürüklenen bilinçsiz vatandaş kitlelerinin oluşturduğu bir düşman cephesi vardı⁽²⁾.

Memleketin içinde bulunduğu şartlar hakkında TBMM'ne bilgi veren Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu, "Efendiler, muhafaza-i mevcudiyet için âtimizi, istiklâlimizi temin için mevcut olan düşmanları görüyoruz ve bu düşmanların emellerini yakından biliyoruz. ve düşmanların bu emellerini istihsal için tatbik edecekleri kuvvetlere de vakıfız. Fakat düşmanlarımız kendi ihtirasatını bizim imhamızla temin etmek için malik oldukları kuvvetlerden hiç birini istimal etmiyorlar. Bilâkis vâsılı gâyat olabilmeleri için en kuvvetli keşfettikleri vâsıta yine bizi birbi-

---

(1) TBMM açıldığı günlerde Türk topraklarında 38.000 İngiliz, 59.000 Fransız, 17.000 İtalyan askeri ve 90.000 kişilik Yunan Ordusu bulunuyordu. TBMM toplam olarak 200.000'i geçen işgal ordularına ve Doğu Anadolu'da Ermenistan Devleti kurmak isteyen Ermenilere karşı savaşmak zorundaydı. Ayrıca Fransız işgal bölgesindeki 10.000 ermeni ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti kurmak için uğraşan 20-25.000 Rumâ karşı koymalıydı (Aybars, s.26).

(2) Güneş, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, s.207.

rimize çarptırmaktan ibaret olmuştur. Maatessüf İstanbul muhinde düşmanlarımıza, düşmanlarımızdan daha çok hizmet edenler, makasıldını teshil edenler bulunuyor. İşte asıl onların yardımı ile maatessüf vatanımızın bazı noktalarında milletin vahdetini, tesanüdünü harice karşı vaki gösterecek ve memleketimizin içe-risine asayışsizliğe delâlet edecek ahval vardır"⁽³⁾.

Mustafa Kemal Paşa'nın işaret ettiği çifte tehlikeye karşı "Türk Milleti'nin ta kendisi olan"⁽⁴⁾ TBMM'nin, mâzinin istibdat yönetimine dayanarak, geleneksel kurumlarla çalışıp sonuç alması, hele Milli Mücadele'yi millete maletmesi imkânsızdı. Millete dayanmadan, milli "istiklâl-i tam" bir devlet kurmak düşünülemezdi. Milli Mücadele'yi millete maledebilmek için öncelikle milletin can, mal, namus güvenliğini sağlayacak tedbirlerin alınması gerekiyordu⁽⁵⁾. Ancak bu tedbirler alındıktan sonra milleti cephelerde uzun süre tutabilmek ve bağımsızlık savaşını zafere ulaştırmak imkânı doğabilirdi. Kısaca dış cephede başarılı olabilmenin ön şartı, iç cephede başarıya ulaşmaktı. Bu şuurda olan TBMM'nin İcra Vekilleri Heyeti, 9 Mayıs 1920'de Meclis'e sunduğu programında, "Siyaset-i dahiliyemizde bütün mesaimizin hedef-i müştereki, milletin vahdet ve tesanüdünün muhafazası ve emniyet-i umumiyenin tesisi ve takriridir. Tesvilat-i hariciye ve dahiliye ile ihdas edilen vukuat-i hainenin bir sûret-i müessirede izale ve imhasıyla asayişin her yerde âcilen temini en büyük bir vazife-i vataniye telakki etmeliyiz" diyerek iç güvenlik sorununa verdiği önemi göstermiştir⁽⁶⁾.

(3) Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c.1, Ankara, 1985, s.7.

(4) Samet Ağaoğlu, Kuvayi Milliye Ruhu, Ankara, 1981, s.25.

(5) Ülkede can, mal güvenliği açısından sıkıntı çeken kesim sadece halk değildi. Güvensizlik ortamı öyle büyük boyutlara varmıştı ki, İzmit Mebusu Sırrı, Ergani Mebusu Gani ve Yozgat Mebusu Rıza Beyler bu ortamdan nasiplerini alıp, ülkenin muhtelif yerlerinde şakiler tarafından soyularak, bir süre alıkonulmuşlardı (TBMM G.C.Z., c.1, s.232).

(6) Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 1.Devre, c.1, s.241.

Ancak, iç güvenlik hangi güce dayanılarak sağlanacaktı? İç güvenliğin en bozuk olduğu yerler kırsal bölgelerdi; bu bölgelerin güvenliğinin sağlanmasından da jandarma sorumluydu. Fakat uzun savaş yılları jandarmayı aslı görevi olan iç güvenliği sağlama işlevinden uzaklaştırmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonraki dönemde ise İstanbul Hükümeti'nin kimi tavır ve davranışları bu gücü yakından etkilemişti. Kadro ve donanım bakımından yetersiz olan bu güç, iç güvenliğin sağlanmasında yeterli varlık gösterememiştir⁽⁷⁾. İşte bu sırada Kuvayi Milliye güçlerinden yararlanılması düşünülmüş, böylece Milli Mücadele ruhuna bağlı düzenli güçlerle birlikte Kuvayi Milliye birlikleri de iç güvenliğin sağlanmasında yardımcı olmuşlardır. Fakat bir süre sonra Kuvayi Milliye düşüncesine aykırı olarak ortaya çıkan ve Kuvayi Milliye adı altında faaliyet gösteren birtakım güçlerin de iç güvenliği bozucu tavır ve davranışlarda bulunması çeşitli kesimlerde eleştirilene, hatta tepkilere yol açmış, âdeta Kuvayi Milliye'nin de bir tür eşkiya olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Konya Mebusu Vehbi Bey'in "Kuvayi Milliye deyince, Karesi hududuna geçince eşkiya ocağı demektir" şeklindeki sözleri bu tepkinin ifadesidir⁽⁸⁾. Düzenli birlikler gibi disiplini korunamayan millî müfrezelerin, kanunsuz bazı hareket ve işlerine, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan önce ve hatta kuruluş esnasında dahi, millî ve vatanî çıkarlar gerğinden olarak göz yumulmuştu. Ancak millî hükümetin yerleşmesinden sonra Kuvayi Milliye'ye karşı gösterilen göz yummalara doğal olarak devam olunamazdı⁽⁹⁾.

(7) Görevi iç güvenliği sağlamak olan Jandarmanın, görev yaparken yetersizliği sebebiyle halkla çatışması çok ağır eleştiriler almasına yol açmıştır. Öyle ki, TBMM'nde bazı mebuslar jandarmayı "Eşkiya-yi Marûfe" olarak göstermiş, bazıları da jandarma kumandanlarının kazaları kendi aralarında parselleyip, halktan haraç aldıklarını, vermeyenlerin ise uydurma suçlarla baskı altına alındıklarını söylemişlerdir (TBMM G.C.Z., c.2, s. 635; Uluğ İğdemir, Heyet-i Temsiliye Eutanakları, Ankara, 1975, s.90).

(8) TBMM G.C.Z., c.1, s.87.

(9) Miralay Mehmet Arif Bey, Anadolu İnkılâbı, Milli Mücadele Anıları (1919-1923), İstanbul, 1987, s.53.

Gelişen olaylar ve şartlar gösteriyordu ki, TBMM'nin karşısındaki cepheyle mücadelesinde Kuvayi Milliye birlikleri ile başarılı olması mümkün değildi.

Memleketin tam bağımsızlığı için verilecek olan savaşın milli, düzenli bir ordu kurulmasıyla mümkün olacağına inanan TBMM, bunun da öncelikle iç güvenlik sorununun halledilmesine bağlı olduğunu anlamıştı. Ancak, o günün Türkiye'sinde düzenli ordu kurulmasını güçleştiren iki önemli iç güvenlik meselesi vardı: İç ayaklanmalar ve asker kaçakları sorunu. Bunlar çözümlenmeden başarıya ulaşmak âdeta imkânsızdı.

B - İÇ AYAKLANMALAR

Milli Mücadele'nin en tehlikeli safhası Osmanlı Hükümeti ile İngilizlerin işbirliği yaparak çıkarttıkları iç ayaklanmalarla uğraşıldığı dönemdir. TBMM'nin açıldığı günlerde askerî alandaki önemli sorun, dış cepheyi kurabilmek için iç cephede otorite ve güvenliği sağlamaktı. Osmanlı Hükümeti ve İngiltere, uzun savaş yıllarının millet üzerinde doğurduğu bıkkınlıktan ustaca yararlanıyorlardı. Osmanlı Devleti'nin askerliği kaldırdığı ve bütün vergileri affettiğine dair olumsuz propogandalarla TBMM'nin milletten nezdindeki otoritesini yıkıp, Milli Mücadele'yi yozlaştırmaya çalışıyorlardı.

TBMM Hükümeti'nin karşısındaki düşman cepheye karşı almaya çalıştığı tedbirler hakkında Meclis'e bilgi veren Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey, bu duruma temas ederek şöyle diyordu, "Bütün milleti silahlandırmak ve yahut bunun icabatına tevessül etmek hususunda ne yapılmıştır? İhtimal ki daha vâsi mikyasta seferberlik, daha vâsi miktarda malî fedakârlık ve birçok ıslahat tasavvur edilmiştir. Fakat bunlara mâni olan yine ifsadat-ı dahiliye olmuştur. Cümlenizin malûmudur ki millet aleyhine çalışmakta olan kuvvetler; cahil muhitlere en kuvvetli cazibe olmak üzere vergi ve askerlik ve her türlü tekâlûf ve mecbu-

riyetler, Büyük Millet Meclisi taraftarları tarafından tahmil olunmaktadır, propogandası yapıyorlar"⁽¹⁰⁾.

TBMM'nin açıldığı günlerde onun maddi ve manevi otoritesini ortadan kaldırmaya yönelik düşüncelerin ayaklanmalar yoluyla uygulamaya konulması aslında yeni bir teşebbüs değildi. Milli Mücadele'nin başlaması ile birlikte sahneye konulan bu ayaklanmaların Meclis'in açıldığı tarihlerde en etkili bir konuma getirilip, onun önderliğinde verilen mücadeleyi büsbütün tehlikeye düşürdüğünü tesbit ediyoruz. Nitekim TBMM Hükümeti bu ayaklanmaları bastırabildikten sonra otoritesini kurabilecek ve iç güvenliği sağlayıp, gücünü dış cepheye yöneltebilecektir.

TBMM, Türk Milletini işgalci güçlere karşı topyekün bir savaşa hazırlarken, Anadolu'da 1919, 1920 ve 1921 yıllarında çeşitli yollarla aldatılan birçok vatandaş bu mücadeleye katılmamış, aksine bu kutsal savunmaya engel olabilmek için ayaklanmış ve kardeş kavgalarına sebep olmuştur⁽¹¹⁾. Bu ayaklanmaların sebepleri, TBMM'nin bunları bastırmak için alacağı tedbirlerin de gerekçesi olduğundan önemlidir. Bu sebepler özetle şunlardır:

a) Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Millî Mücadele'ye karşı tavır alarak, bunun meşrû olmadığı yolunda fetva ve beyannameler yayınlamaları⁽¹²⁾.

(10) TBMM G.C.Z., c.1, s.54.

(11) 1919 Yılı içinde Anadolu'da ortaya çıkan ayaklanmaların belli başlı olanları şunlardır: Ali Batı Olayı (11 Mayıs 1919 - 18 Ağustos 1919), Şeyh Eşref Ayaklanması (26 Ekim 1919 - 24 Aralık 1919), Birinci Bozkır Ayaklanması (27 Eylül 1919 - 4 Ekim 1919), İkinci Bozkır Ayaklanması (20 Ekim 1919 - 4 Kasım 1919), Birinci Anzavur Ayaklanması (1 Ekim 1919 - 25 Kasım 1919).

(12) Damat Ferit Kabinesi ve İstanbul'da bütün menfi ve hain teşkilatın vücuda getirdiği blok ve bu blokun Anadolu dahilindeki tekmil isyan teşkilatı ve bilcümle düşmanlar ve Yunan Ordusu, müştereken aleyhimize faaliyete geçtiler. Bu müşterek tecavüz politikasının talimatı da Padişah ve Halife'nin düşman tayyareleri de dahil olduğu halde her türlü vasıtalarla memlekete yağdırdığı "Huruç alessultan" fetvası idi (Nutuk, c.2, s.441 vd.).

b) İngiliz siyasetini benimseyen Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensuplarının bütün memleket sathında menfi propogandalar yapmaları ve Millî Mücadelecileri "bolşevik" gösterme çabaları.

c) İtilâf Devletleri, özellikle İngiltere'nin, Mondros Mü-tarekesi'nden sonra Türkiye'nin biran önce paylaşılmasını kolaylaştırmak için, geniş ölçüde kurdukları istihbarat ve propoganda şebekeleri ve bilhassa para kuvvetiyle planlı ve sistemli faaliyet göstermeleri.

d) Milletın Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarından bitkin ve bıkkın bir şekilde çıkmış olması, tekrar askere alınmaktan memnun olmayanların bulunması; vatanın savunulması için kurulmuş olan, fakat, İstanbul Hükümeti ve İngilizler tarafından "çete" adı verilen Kuvayı Milliye'nin para, iâşe maddesi ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için halka külfetler yüklemesi, münferit te olsa bazı kimselere kötü muamelelerde bulunması.

e) Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşmüş, elinden silahları alınarak ordusu terhis edilmiş, birçok yerleri işgale uğramış bir ülkenin, yine büyük devletlere karşı direnişe geçmesinin büyük bir felâket doğuracağı fikrinin memleket içinde yaygınlaşması.

f) İtilâf Devletleri'nin, azınlıkların memleketteki olumsuz tutumlarından yararlanarak, onları kendi emelleri yönünde kışkırtarak, Millî Mücadele'nin karşısına çıkarmaları.

g) İtilâf Devletleri'nin Osmanlı Hanedanı'na çeşitli sebeplerle bağlı olan bazı bölge halkının bu durumlarından yararlanarak, bunları Millî Mücadele'ye karşı kullanmaları.

h) Memleket içinde bazı il ve ilçe ileri gelenlerinin a.ralarında eksik olmayan kıskançlık ve çekememezlikler⁽¹³⁾.

Belirtilen genel ve özel mahiyetteki sebeplerle ortaya çıkan ayaklanmaların bir kısmı, Heyet-i Temsiliye zamanında

---

(13) Türk İstiklâl Harbi, s.3 vd. ; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, s.507 vd.

başgöstermiş veya başlamıştı⁽¹⁴⁾. Ancak TBMM'nin açıldığı günlerde, ayaklanmaların giderek yayıldığı ve âdeta Ankara'yı bir kısıkaç içine aldığı görülecektir. Telefon ve telgraf hatlarının kesildiği⁽¹⁵⁾, ihanet ve cehaletin, kin ve tassubun bütün vatani kapladığı bu günlerde TBMM'ni tehdit eden ayaklanmalar şunlardır:

- İkinci Anzavur Ayaklanması(16 Şubat 1920 - 16 Nisan 1920).
- Birinci Düzce Ayaklanması(13 Nisan 1920 - 31 Mayıs 1920).
- İkinci Düzce Ayaklanması(8 Ağustos 1920 - 23 Eylül 1920).
- Birinci Yozgat Ayaklanması(15 Mayıs 1920 - 27 Ağustos 1920).
- İkinci Yozgat Ayaklanması(5 Eylül 1920 - 30 Aralık 1920).
- Zile Ayaklanması (Mayıs 1920 - 21 Haziran 1920).
- Konya Ayaklanması(2 Ekim 1920 - 15 Kasım 1920).
- Millî Aşireti Ayaklanması(Haziran 1920 - Eylül 1920).
- Cemil Çeto Olayı(Mayıs 1920 - 7 Haziran 1920).
- Koçgiri Ayaklanması(6 Mart 1921 - 17 Haziran 1921).
- Pontusçuluk Olayı(Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar).

TBMM'nin açıldığı günlerde ortaya çıkan ayaklanmalar, daha önce başgösteren ayaklanmalardan çok farklıdır. Sivas Kongresi'nden önce veya kongre sırasında patlak veren ayaklanmalar ya küçük birliklerle, ya da birtakım nasihat veya aracılık girişimleri ile bastırılabilmişti. Halbuki TBMM'nin açıldığı sıralarda

(14) Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983, s.195.

(15) Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, İstanbul, 1985, s.124 vd.

ve 1920'deki ayaklanmalar memleket ölçüsünde ayaklanmalar şeklini almıştı. Bu ayaklanmalar artık mahalli hadiseler de değillerdi⁽¹⁶⁾.

Ayaklanmaların Ankara'yı çember içine aldığı bir sırada, Yunanlılar da 22-23 Haziran 1920'de batıdan saldırıya geçtiler. İçten ve dıştan gelen saldırılar birbirinden uzak olmakla birlikte, bir merkezden yönetiliyor ve sistemli bir şekilde TBMM Hükümeti'nin çökertilmesine çalışılıyordu. Hükümet dış saldırıya kuvvet gönderse iç ayaklanmayı bastıramıyor, iç ayaklanmaya kuvvet gönderse dış saldırıya karşı koyamıyordu. Bu yüzden zorunlu olarak iç güvenliğin sağlanması ve otoritenin kurulmasına öncelik vermek gerekiyordu⁽¹⁷⁾.

Ayaklanmalar "bir orman yangını gibi, kıvılcımları çayırlar üzerinde sıçrayıp, birbirinden ayrı bölgeleri apansız tutuşturarak her yana yayılıyordu". Bunu savaştan yorgun düşmüş olan ve kendi vatandaşlarına karşı savaşmak istemeyen ordu birlikleri ile söndürmeye imkân yoktu⁽¹⁸⁾. Bu sebeple bu dönemdeki ayaklanmaların bir kısmı, Kuvayi Seyyâre Kumandanı Çerkez Ethem aracılığı ile bastırıldı. Pontus ve Koçgiri Ayaklanmalarını ise Merkez Ordusu bastırdı. Kuvvet kullanmak suretiyle ayaklanmaların bastırılması mümkün oluyor, fakat başka bir yerde yeni bir ayaklanmanın çıkmasına engel olunamıyordu. Mustafa Kemal, ayaklanmalar sırasında yayınladığı bildirimlerle halkı yardıma çağırıyordu⁽¹⁹⁾. Fakat, etkili olamıyor ve yeterli halk desteği sağlanamıyordu. Bu yüzden ceza-i Müeyyidelere başvurulması zorunlu oldu.

Batı cephesindeki ayaklanmaları bastırmakla görevli 56.

(16) Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, c.2, İstanbul, 1983, s.295.

(17) Aybars, s.34.

(18) Lord Kinross, Atatürk, Bir Millet'in Yeniden Doğuşu, (Çev.Necdet Sander) İstanbul, 1984, s.350.

(19) A.T.T.B., c.4, s.303,330.

ve 61. Tümen Kumandanlıklarına, bozguncu, âsi, görevlerini yapmayan askeri ve sivil görevlilere, suçlarına göre tart, hapis, idam gibi her çeşit cezaları uygulamak için olağanüstü yetkiler tanındı. Ancak, bu yetkilerin uygulanması büyük sakıncalar yarattı. Cezaların askeri üniforma taşıyan kimselerce uygulanması, halk savaşı olması gereken Milli Mücadele`de subayların üstünlük kurması korkusunu yaratıyordu. Ayrıca çok adaletsiz, hatta dışı cezalar uygulanıyordu⁽²⁰⁾.

Sivas Kongresi sırasında alınan önemli kararlar da dahil olmak üzere, iç güvenliğin ve merkezi otoritenin sağlanması için uygulamaya konulan bütün tedbirler yeterli olamıyordu. Bu yüzden etkili bir yöntemle fakat, kanunî yollarla olayların üzerine gitmekten başka bir çözüm kalmamıştı.

C - ASKER KAÇAKLARI SORUNU

Limon Von Sanders, Birinci Dünya Savaşı`nın son senelerindeki Türk Ordusu`nun durumu ile ilgili hazırladığı 13 Aralık 1917 tarihli raporunda şöyle diyordu:" Birçok yanlış tedbirler neticesinde Türk Ordularının genel muharip kuvveti pek çok azalmış ve kıtaların harp kabiliyeti küçümsenemeyecek kadar düşmüştür. Türk Ordularının kaçak erat miktarı bugün 300.000`i çok aşmaktadır. Bunlar, düşman tarafına geçmek üzere kaçmış olmayıp, büyük çoğunluğu cephe gerisine, memleket içine kaçmıştır ve orada yağma ve hırsızlıkla, emniyet ve âsası bozmaktadır. Bu kaçakların takibine her tarafta takip müfrezeleri teşkil ve sevk gerekmektedir. Askerlerin büyük bir kısmı kıtalar halinde trene bindirildikleri vakit, birbirini ve çoğunlukla üstlerini tanımamaktadırlar. Omlar, yalnız vaziyetin iyi gitmediği herhangi bir yere sevk edildiklerini bilirler. Bunun için, kaçarken vurulmak tehlikesine rağmen, her fırsatta kaçmak teşebbüsünde bulunurlar. Kaçak olayları trenden atlayarak veya kapalı arazide

---

(20) Aybars, s.34 vd.

yürüyüş kolundan ayrılarak yapılmakta, bazen de ordugâha geçildiğinde meydana gelmektedir. Hiçbir tümen yoktur ki, Doğu'da ve Toros civarındaki harp cephelerine nakil veya hareketinde, binlerce asker kaybetmemiş olsun"⁽²¹⁾;

Limon Von Sanders, kaçak olaylarının Türk Ordularına irsen intikal eden bir kusur olmadığını ve daha önce bu şekilde kaçak olaylarına rastlanmadığını belirterek, Türk askerine iyi davranılırsa onunla herşeyi yapmanın mümkün olacağını ifade edecektir. Ancak, uzun savaş yıllarının yıprattığı ve her türlü imkânsızlıklar içinde⁽²²⁾ kendisinden büyük işler beklenen ordunun, savaş içinde kendisini toparlaması mümkün olmayacaktır. Nitekim savaşı kaybedecek olan bu orduda, Mondros Mütarekesi'nden sonra da kaçak sayısı büyük ölçüde çoğaldığından, Millî Mücadele'nin başlangıcında düzgün bir birliğe rastlanmayacaktır.

Uzun savaş yılları askerî disiplini ve ordu kumanda zincirini bozmuş, askeri savaştan bıktırmıştı. Osmanlı Devleti Mütareden sonra, halka askerliği kaldırdığını bildirdi. Askerlik yükümlülüğü olmadığından, halkı askere çağırmak zor oluyordu. İşgale uğramamış bölgelerin halkı, düşman işgalini vatan istilasını görmediğinden, birlik düşüncesi doğmuyor ve işgal edilmemiş bölgelerin insanları askerden kaçıyorlardı. Anadolu'ya gizlice sokulan İstanbul gazetelerinin ve bir kısım bozguncuların "Padişah sulh yaptı" şeklindeki propogandaları, askerin askerlik şubelerinin dâvetine gelmemesine, gelmiş olanların ise kaçmalarına sebep oluyordu. Aileleri batı bölgesinde

---

(21) Limon Von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, İstanbul, 1968, s.223 vd.

(22) Birinci Dünya Savaşı sırasında, Üçüncü Ordu'da bir bölüğün başına getirilen "İhtiyat zâbit namzedi onbaşı" kendisine teslim edilen bölüğü şöyle tanımlamaktadır: "3'ü hasta 22 asker, 16 tüfek, 7 kürek, 3 kazma, 3 karavana, 17 kasatura ve bir miktar mermi"(Halil Ataman, Esaret Yılları, İstanbul, 1990, s.48).

oturan erler, Yunan ilerleyişine ve soygunculara karşı onları korumak için silahlarıyla köylerine kaçıyorlardı⁽²³⁾.

Kaçak olaylarının en önemli etkenlerinden biri, kaçaklara ceza verilememesi, kaçak olaylarına ilgisiz kalınması ve sebep olanların sorumsuzluğu idi. Ceza kanununun bu suçlarla ilgili hükümleri oldukça hafifti. Asker, cephede ölmekten ise, birkaç ay, hatta birkaç sene hapis yatmayı tercih ettiğinden, birliğinden kaçıyordu. Kaçak olaylarının önüne geçebilmek için darp, hapis, pranga cezalarının etkili olmadığı anlaşılmıştı. Verilen cezaların caydırıcı olmaması veya kaçak olayına ilgisiz kalınması, sadece askerleri değil, subayları da olumsuz yönde etkiliyordu. Konya Mebusu Vehbi Bey, bazı subayların da kaçmaya kaçmaya teşebbüs ettiklerini belirterek, bunların Divan-ı Harpte yargılandıklarını, fakat beraat ettiklerini söylüyordu⁽²⁴⁾. Ayrıca emir komuta zinciri içinde bağımsız davranmak isteyen bazı kumandanların emirlere uymamaları da kaçak olayları için önemli bir etkendi.

1920 Yılı'na girildiğinde, kaçak olaylarının verilecek olan savaşın kaderini etkileyecek, hatta sonucunu belirleyecek kadar çoğaldığı görüldü. Canik'te bulunan 15. Alay'ın terhis dolayısıyla düşük olan kadrosu, 1919 Haziran'ına kadar, son üç ay içinde 700'ü aşkın kaçak yüzünden büsbütün azalmış, taburların er sayısı 50-100'e kadar inmişti. Haziran 1919'da, kaçakların çokluğu ve kaçak olaylarının sürekliliği alınan tedbirlerle durdurulamamış, kaçaklar yanlarında silah, cephaneye ve atlarını götürmüşlerdi⁽²⁵⁾. Firariler Hakkında Kanun'un 8 Eylül 1920 günü müzakereleri esnasında kaçak olayları hakkında bilgi veren Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, Sivas civarındaki 80-

{23} Aybars, s.39 vd.

{24} TBMM G.C.Z., c.1, s.87

{25} Aybars, s.40.

100 mevcutlu taburların, kaçak olayları yüzünden 3-4 askere kadar düştüğünü, son günlerde yer değiştiren bir taburdan, bir gecede 24'ü silahlı ve 52'si silahsız toplam 76, aynı şekilde mevcudu 70 olan Tokat Süvari Bölüğü'nden 34 erin silah, cephaneye ve hayvanlarıyla kaçtığını söylüyordu⁽²⁶⁾. Aynı şekilde, Konya Mebusu Vehbi Bey, "Konya'dan 250 kişi bindiriyorlar, Karahisar'a ancak 30 kişi muvasalat ediyor; 300 kişilik bir asker kafilesi üç gün sonra 150 kişiye iniyor" diyerek, tehlikeye dikkat çekiyordu⁽²⁷⁾.

Kaçarken kendisine verilmiş olan silah, cephaneye ve atını götüren kaçak, aynı zamanda iç ayaklanmalara insan gücü oluşturuyordu⁽²⁸⁾. Böylece oluşan tehdit çifte bir boyut kazanıyordu.

Kaçakların terk ettikleri birliklerinde ise durum çok kötü idi. Birlikler er sayısının düşüklüğü yüzünden aldıkları görevi yerine getiremiyor, yiyecek ve cephaneye depolarını koruyacak ve nakliye işlerini yürütecek er bulmak zor oluyordu. Kaçak olaylarının düşman tarafından anlaşılmasında için subaylar er elbisesi giyerek, devriye geziyorlardı.

Kaçaklar silahlı olarak, başıboş dolaşıp, soygunculuk da yapıyor, halkı hatta subayları bile soyup öldürüyorlardı. Kaçakları yakalamakla görevlendirilenlerin büyük bir kısmı yollarda firar ediyorlardı. Kaçakların cephe gerisinde sebep oldukları olaylar yüzünden, menzil yollarının emniyeti ve geri bölgelerin asayışı kalmamıştı. Ordunun ihtiyacı olan silah, cephaneye, malzeme,

(26) Ceride, c.4, s.20.

(27) TBMM G.C.Z., c.1, s.87.

(28) Dahiliye Vekili Dr. Adnan Bey, 15 Kasım 1920'de Meclis'te bu konuyu şöyle dile getirmişti: "Asker firarileri firar edince birçok köylere iltica edemiyor. İlticagâh olarak eşkiya çetelerini buluyorlar. Çeteler bunların karınlarını doyuruyorlar, giydiriyorlar, birçok kere para da veriyorlar (TBMM G.C.Z., c.1, s.235).

yiyecek, giyecek vs.nin cepheye güvenlik içinde nakli için gereğinden fazla muhafız kullanmak zorunda kalınıyordu⁽²⁹⁾

Devlet gücüyle donatıldıktan sonra, görevlerini terk ederek kaçan askerlerin yarattığı büyük tehlike için, zorunlu tedbirler gerekiyordu. Bu yolda ilk tedbirler keyfi ve hukuk dışı usüllere dayanıyordu. Caydırıcı olması bakımından, bazen mahkemeler, bazen de kumandanlar tarafından çok ağır cezaların uygulandığı görülmüyordu. Yakalanan kaçakların tek sıra dizilip, her on kişiden birinin arkadaşlarının gözü önünde kurşuna dizilmesi gibi hukuk dışı usüllere rastlanıyordu. 25 Mayıs 1919'da, 57. Tümen Kumandanı Albay Şefik Bey, birlik kumandanlarına, kaçakları muhakemesiz vurma emri vermişti. Mustafa Kemal 17 Mart 1920'de verdiği emirle, vatanın çıkarlarına aykırı, memleketin huzur ve asayişini bozanların din vev milliyet farkı gözetilmeksizin, kanunen şiddetle cezalandırılmalarını⁽³⁰⁾, 21 Nisan 1920'de de Fıke Kaymakamı Şerafettin Bey'e, millî harekâtı fırsat bilip, çapulculuğa kalkışanlara karşı Kuvayı Milliye Kumandanlarıyla irtibat kurarak, en şiddetli cezaların verilmesini⁽³¹⁾; 27 Nisan 1920'de Kayseri'de de aynı şekilde tedbirler alınmasını istemişti⁽³²⁾. Bu tedbirlerin yanısıra, bazen kaçaklar için 1914'te çıkarılmış olan "Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun" uygulanıyordu⁽³³⁾.

Bütün bu tedbirlere ve cepheye yakın bölgelerde askerlik görevi için, üç aylık sırayla silah altına alma usulünün uygulanmasına rağmen, kaçak olaylarının önü alınamıyordu. 1920 Haziran'ında eli silahlı 30-40'er kişilik asker kaçağı grupları

(29) Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir, 1984, s.242.

(30) H.T.V.D., S.13, ves.330

(31) H.T.V.D., S.13, ves.335

(32) H.T.V.D., S.14, ves.366

(33) Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s.243.

dolaşıyor, çeteler köy ve kazaları soyuyor, bölge güvenliğini sarsıyorlardı (34).

İşte bu şartlarda kurulan TBMM Hükümeti içinde bulunduğ-u olağanüstü tehlikeyi yenebilmek için, millî birlik ve beraberlik ile huzur ve güvenliği sağlamak, kaçak olaylarının önüne geçip, Kurtuluş Savaşı'nı zafere götürecektir "Düzenli Ordu"yu kurmak zorundaydı.

---

(34) Aybars, s.54.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN İÇ GÜVENLİK SORUNUNU HALLETMEK İÇİN ÇIKARDIĞI KANUN VE KARARNAMELER

A - KANUNLAR

1 - HIYANET İ VATANIYE KANUNU

a - Müzakeresi

Birinci Dönem TBMM'nin memlekette iç güvenliğin tesisi amacıyla, ele aldığı ilk kanunî düzenleme "Hiyanet İ Vataniye Kanunu" dur. Bu konuda iki maddelik bir kanun teklifi hazırlayan Karahisar İ Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey, meclisin otoritesine ve kararlarına uymayanların vatan haini oldukları tezine dayanan bu teklifi⁽¹⁾ 25 Nisan 1920 tarihinde Meclis Başkanlığına vermiştir.

---

(1) Büyük Millet Meclisi'nin maksad İ teşekkülü malûm olduğundan istihdaf eylediği gaye İ muallâyı tekrara lüzüm yoktur. Ancak gaye İ matlubeye vûsul için Büyük Millet Meclisi'nin ittihaz eyliyeceği mukarrerata bütün efrad İ Osmaniye'nin mu-tavaat eylemesi lâzımdır. Bu ecilden Meclis İ Millî'nin mukarreratı aleyhinde bulunanlar veya mutavaat eylemeyenler ancak hain İ vatan olabilirler ve bu gibilerin de hiyanet İ vataniye ile ithham edilmeleri lâzım gelir.

BİRİNCİ MADDE - Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz Hazretleriyle Memalik İ Osmaniye'yi yedi ecanibden tahlis maksadına matufc bulunan Millet Meclisi'nin mukarreratına itaat etmeyenler ihanet İ vataniye ile ittiham olunurlar.

İKİNCİ MADDE - Hiyanet İ Vataniye hakkındaki kanun İ mahsus bu gibiler hakkında tatbik olunur(Ceride, c.1, s.63).

Mehmet Şükrü Bey, bilerek veya bilmeyerek düşmana hizmet eden veya bozgunculuk yapan herkesin vatan haini olduğunu, bu gibilerin "Kanun-ı Mahsus"a göre idam edilmelerini istiyordu Mehmet Şükrü Bey'e göre, bu gibi suçlulara sert davranılmazsa veya yürürlükteki kanunlarla ceza verilmek istenirse, dâvanın sonucunun alınmasının uzadığı ve cezanın ibret yönünün ve etkisinin kalmadığı, zaten verilen cezaların da suçla bağdaşmayacak kadar yumuşak olduğu bir gerçektir⁽²⁾.

Mehmet Şükrü Bey'in bu görüşlerine karşılık, Meclis içinde bir grup mebûs, bu mahiyetteki bir kanunun çıkmasını istemiyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılan kanunlarla idare edilmesini isteyenlerin, karşı çıkmalarda büyük etkisi oluyordu. Bu durumda hâla "Osmanlı düşüncesi"nin yaşadığı ve ihtilalin anlamını kavrayanların azınlıkta kaldığı görülmüyordu.

24 Nisan 1920'de Yabanabad Kaymakamlığı'ndan gelen, Koç Bey adındaki birinin padişah adına halkı ayaklandırdığını bildiren telgraf ve Mustafa Kemal'in buna yazdığı cevap, 25 Nisan'da Meclis'te okundu⁽³⁾. Bu davranış aynı gün İlayiha Encü-

(2) Ceride, c.1, s.63.

(3) Yabanabad Kaymakamlığı'na,

Koç Bey'in ahaliye vâki olan tebligatı İngilizlerin amalini terviç eden bedbahanın ve millet hainlerinin eser-i ter-tibidir. Halife-i Zîşanımsız Efendimiz Hazretleri İstanbul'da İngilizlerin taht-ı tazyik ve esaretinde kalmıştır. Bütün gayemiz, Halifemizi tahlis etmek ve milletimizin istiklâlini, hayatını muhafaza etmektir. İngilizler ahalimizi bu gibi vesâitle iğfal ederek ehl-i islâmı birbirine kırdırmak ve ondan sonra memleketimizi istedikleri gibi taht-ı esarete almak istiyorlar. Bu hakayıkı ahaliye ilân ediniz. Ahaliden şüphesi olanlar İngiliz hâdimi insanlara değil, Millet Meclisi'ne müracaat etsinler. Buna rağmen müfsidlerin ve İngiliz taraftarlarının iğvaatına kapılır, kıyam ve içtima ederlerse Büyük Millet Meclisi, bunların kemâl-i şiddetle tenkiline karar vermiş ve kuvayı tenkilî-yeye ihzar edilmiştir. Dökülecek kanların bütün vebali de müfsidlere ve onlara uyanlara ait olacaktır, şayet Yabanabad'ı terke mecbur olursanız bize emin vasıta ile haber gönderiniz. Şimdi yapacağınız icraat netayicinden de hemen malûmat veriniz (Ceride, c.1, s.64).

meni'ne gönderilen kanun teklifinin kanunlaşmasında çok etkili olacaktır.

26 Nisan'da encümeden gelen kanun teklifinde⁽⁴⁾, suçluların "Ceza Kanunu"nun 56. maddesi gereğince cezalandırılması öngörülmüştü⁽⁵⁾. Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey, Ceza Kanunu'nun

(4) Madde 1 - Makam ı muallâyı hilafeti ve Memalik ı Mahrusa ı Şahaneyi yedi ecanibden tahlise ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyan ı mutazammın kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunan kesân hain ı vatan addolunur.

Madde 2 - Bilfiil hıyanet ı vataniyede bulunanlar salben idam olunur. Kanun ı Cezanın kırkbeşinci maddesinin sarahatı dahilinde feran zimedhal olanlar madde ı mezkûre mucibince tecziye edilirler.

Madde 3 - Kavli veya tahriri surette muhalefet ve ifsadatta bulunanlar muvakkaten küreğe konulur.

Madde 4 - Hıyanet ı vataniye cürmünün, faillerinin mercii muhakemesi ika ı cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahval ı mustâcele ve fevkalâdede mücrimin derdest edildiği mahal mahkemesi de icra ı muhakeme ve itayı karara selâhiyettardır.

Madde 5 - Hıyanet ı vataniye mücrimlerinin muhakemesi her halde mevkûfen icra olunur.

Madde 6 - Zabıta ı adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikâtı ibtidaiye evrakı daire ı istintaka tevdi olunmaksızın müddeiumumiler vasıtasıyla yirmidört saat zarfında mahkemeye verilir.

Madde 7 - Hıyanet ı vataniye mücrimlerine ait muhakemat azami yirmi günde hükme raptolunacaktır. Bu müddeti her ne sebebe mebni olursa olsun tecavüz ettiren mahallî zabıtası ile mahkeme heyeti kanun ı cezanın yüzikinci maddesi zeyli mucibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mafevki mahkemesince muhakemesi bilicra azami yirmi gün zarfında hükme raptedilecektir.

Madde 8 - İşbu mahakimden sadır olacak mukarrerat katı olup ancak idamı müstelzim olan mukarrerat Büyük Millet Meclisi'nce badettasdik mahallerinde infaz olunur.

Madde 9 - İşbu kanun her mahallin idare amiri tarafından nahıye ve kaza, liva ve vilâyet merkezlerine ve köy heyet ı ihtiyariyeleri müctemian celbedilerek ifham ve suret ı tebliği mütazammın heyet ı mezkûre azalarının imzalarını hâvi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hıfzedilmekle beraber kavaninin neşir ve ilânı hakkındaki kanuna tevfikân ayrıca neşir muamelesi dahil yapılacaktır.

Madde 10 - İşbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye ve Dahiliye Vekilleri memurdur.

Madde 11 - İşbu kanun her mahalde neşir ve ilân olunduğu tarihten kırksekiz saat sonra meriyülicra olacaktır (Ceride, c.1, s. 99, 105, 108, 118, 129, 132, 134.).

(5) Madde 56 - Her kim Memalik ı Mahrusa ahalisini yekdiğeri

milletin ruhundan ve ihtiyacından doğmadığını; Fransa'dan veya başka bir ülkeden alınmış olduğu için anlaşılır olmadığını, dolayısıyla bu kanunun yüce Meclis'in ihtiyacına cevap veremediğini ileri sürerek, milletin anlayacağı şekilde yeniden yazılmasını teklif etti. Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey ise, "Ceza Kanunu bir Osmanlı kanunudur, Ferit Paşa aleyhine davrananlar bu kanuna göre vatan haini sayılıyorlar; TBMM yeni ve bağımsız bir meclistir, tesbit edilen suçların bu meclisin kendi yaptığı kanunlarla cezalandırılmaları gerekir" dedikten sonra, bu kanunların yürütülmesi için yeni mahkemelerin kurulması gerektiğini ileri sürdü⁽⁶⁾.

Uzun tartışmalardan sonra, kanunun şeklini tesbit eden sekiz önerge verildi. Bunların içinde en dikkat çekici olanı, Refik Şevket Bey'in, "Kanunun adının Hıyanet-i Vataniye olması, suç belirlenmediği için bu hususun da kanuna eklenmesi ve isyanı kışkırtanların da hain kabul edilmesi"ne ilişkin önergesidir⁽⁷⁾.

aleyhine silahlandırarak, mukateleye tahrik ve iğrâya veyahut bazı mahallerde gasp ve garat ve tahrib-i memleket ve katli-i nüfus ef'âlini İka'a mütecâsir olup da kazıye-i fesat tamami-le fi'le çıkar veyahut madde-i fesadın icrasına başlanmış olursa ol kimse kezâlik idam olunur(ceride, c.1.s.79).

{6} Ceride, c.1, s.80.

{7} Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine

Hıyanet-i Vataniye Kanununun birinci maddesinin şu suretle tadilini teklif ederim:

1 - Kanunlar isimsiz olamayacağı için işbu kanunun ismine hıyanet-i vataniye tesmiye olunması.

2 - İşbu maddede (hain-i vatan) tarif olup, nevi cürüm tarif olunmamıştır. Onun için fıkranın(.....İfsâdatta bulunmağa hıyanet-i vataniye tesmiye olunur) şeklinde tadil edilmesi.

3 - İsyân tabiri fi'li olmak üzere telâkki olunduğu ve bahusus mevaddı sâbıkada kavli ve fi'li tabirleri mevcut olduğu için maddede muharrer (isyân-i mutazammın) tabirinin ilgası.

Hususât-ı mezkûrenin nazar-ı müzakere ve mütaleaya alınmasını arz ve teklif ederim.

27 Nisan 1336(1920)

Saruhan

Refik Şevket

(Ceride, c.1, s.102)

Önergelerden sonra devam eden müzakereler göstermiştir ki, TBMM içinde bir grup mebus, çekingenlik ve kararsızlık göstererek kanunun kabul edilmesine karşı çıkmaktadır. Onlara göre, Osmanlı Ceza Kanunu ile bu tür suçların üzerine gidilebilirdi. Dolayısıyla yeni bir kanuna gerek yoktu. Aslında bu durum, ihtilâlcilerle bir ruhla kurulan Meclis`i ve yeni devlet gerçeğini tam olarak kavrayamamaktan kaynaklanıyordu. Fakat bu görüşün kısa bir süre de olsa etkili olarak, kanunun çıkmasını geciktirdiğini söyleyebiliriz.

28 Nisan`daki müzakerelerde tartışılan en önemli konu, kanunun hangi mahkemelerce yürütüleceği konusuydu. Kanun teklifindeki amaçlardan biri, davaların çabuk sonuçlandırılması ve verilecek olan hükümlerin ibret unsuru taşıması idi. Bu sebeple normal hukuk mahkemelerinin bu amacı gerçekleştiremeyeceği ileri sürüldü. Bu arada Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey, çok aşırı bir teklifte bulunarak, TBMM ihtilâlcilerle bir vaziyet alacaksa, kanunlarla uğraşmaya gerek olmadığını, sehpa kurularak, sıkıyönetim ilân edilmesini ve bazı kişilere yetkiler verilerek, Köprülü Mehmet Paşa`nın binlerce insanın kellesini kopartıp memleketi kurtardığı gibi bir metodla memleketin kurtarılmasını istedi⁽⁸⁾.

Kanunun yürütülmesini bidâyet mahkemeleriyle, divan-ı harplere bırakılmasını isteyen Muhittin Baha Bey`e karşılık, Mehmet Şükrü Bey, bunun mümkün olmadığını savundu. Neticede, bidâyet ve liva mahkemelerince, hatta gerekli bölgelerde sıkıyönetim ilân edilerek, divan-ı harplerce kanunun uygulamasının yapılabileceği fikri benimsendi.

Diğer önemli bir sorun da, yargılamamın mahkemenin bulunduğu yerde mi, yoksa suçun işlendiği yerde mi yapılacağıydı! Sanığın ve tanıkların mahkemenin bulunduğu yere getirilmesi maddî zorluklar çıkaracağından, yargılama işleminin, suçun iş-

---

(8) Ceride, c.1, s.120.

lendiği yerde yapılması daha uygun görüldü.

Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey'e ait olan Hıyanet-ı Vataniye kanun teklifi, 29 Nisan'da, baştan itibaren madde madde yeniden okunarak, gerekli ek ve düzeltmelerle on dört madde halinde kabul edildi. Bu şekilde, ihtilâl şartlarıyla oluşan TBMM, iç güvenlik sorununu köklü bir surette hal etmeyi düşündüğü ilk olağanüstü kanununu çıkarttı.

b - Kanunun Metni

HİYANET-İ VATANİYE KANUNU⁽⁹⁾

Tarih: 29 Nisan 1336(1920)

Kanun No: 2

Madde 1 - Makam-ı Muallâ-yı Hilâfet ve Saltanat'ı ve Memalik-ı Mahrusa-ı Şahaneyi yedi ecanipten tahlis ve taarruzâtı defî maksadına ma'tuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'nin meşrûiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fi'ilen veya tahriren muhalefet veya ifsâdâtta bulunan kesân, hain-ı vatan addolunur.

Madde 2 - Bil-fi'l hiyanet-ı vataniyede bulunanlar salben idam olunur. Fer'an zimedhal olanlar ile müteşebbisleri kanun-ı cezanın kırkbeşinci ve kırkaltıncı maddesi mûcibince tecziye edilir.

Madde 3 - Va'az ve hitâbet suretiyle alenen veya ezmine-ı muhtelifede eşhâs-ı muhtelifeyi sırran ve kavlen hiyanet-ı vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesait-ı muhtelifeye ile tahriren ve tersimen irtikâb eyleyenler muvakkat küreğe konurlar. Tahrikât ve teşvikat sebebiyle madde-ı fesâd meydana çıkarsa muharrik ve müşevvikler idam olunur.

Madde 4 - Hiyanet-ı Vataniye maznûnlarının mercii muhake-

(9) Düstur, Üçüncü Tertip, c.1, s.4 vd; Türkiye Büyük Millet Meclisi Kâvânin Mecmuası, c.1, s.2 vd.

mesi ikaf cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvâl-i müstacele ve fevkalâdede mâznûn derdest edildiği mahal mahkemesi de icrâyı muhakeme ve itâyı selâhiyettardır.

Madde 5 - Hiyânet-i vataniyê maznûnlarının mahkemesi bida-
yet ceza mahkemelerinden verilecek gayri muvakkat tevkif müsak-
keresi üzerine her halde mevkûfen icra edilir.

Madde 6 - Zâbita-i adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikat-i iptidaiye evrakı daire-yi istintaka tevdi olunmaksızın mahallin en büyük mülkiye memuruna itâ olunur. ve onun tarafından dahi müddeiumumiler vasıtasıyla yirmidört saat zarfında mahkemeye verilir.

Madde 7 - Hiyânet-i vataniye maznunlarına ait muhakemât, bir sebep-i mücbir olmadıkça azamî yirmi günde hükme raptolunacaktır. Bu müddeti bilâ sebep-i mücbir tecavüz ettiren mahallin zâbitası ile mahkeme heyeti kanun-ı cezanın yüzikinci maddesi zeyli mücibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mâ'fevki mahkemesince muhakemesi bi'licrâ azamî yirmi gün zarfında hükme raptedilecektir.

Madde 8 - İşbu kanuna tevfikân mahâkimden sâdir olacak mu-
karrerat katî olup Büyük Millet Meclisi'nce ba'de-i tasdik ma-
hallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediği taktirde Meclis'ce ittihaz edilecek karara tevfik-i muamele olunur.

Madde 9 - İşbu cerâimin emr-i muhâkemesi için mahkemeler-
ce istenen şahsa, celp ve dâvete hâcet kalmaksızın bilâ hüküm inhisar müzekkeresi tastir kılınır.

Madde 10 - İsyana iştirak etmeyen eşhâs hakkında ligarazın isnâdâtta bulunanlar isnât ettikleri cürmün cezasiyle mücâzât olunurlar.

Madde 11 - Haklarında gıyâben hüküm sâdir olan eşhâs, derdestlerinde işbu kanuna tevfikân ve vicâhen muhakemeleri icrâ olunur.

Madde 12 - İşbu kanun her mahallin idare âmiri tarafından nahiye ve kaza, liva ve vilâyet merkezlerine ve köy heyet-i ih-

tiyariyeleri müctemiân celp edilerek ifhâm ve suret-i tebliği mutazammın heyet-i mezkûre âzalarının imzalarını hâvi zâbit varakaları tutarak idare meclislerince hifzedilmekle beraber kâvâninin neşir ve ilânı hakkındaki kanuna tevfikân ayrıca neşir muamelesi dahi yapılacaktır.

Madde 13 - İşbu kanunun icrâ-yı ahkâmına Büyük Millet Meclisi me'murdur.

Madde 14 - İşbu kanun her mahalde tarih-i tebliğ ve ilânından kırksekiz saat sonra mer'î olacaktır.

2 - PİYADE, SÜVARİ SINIFINDAN MÜREKKEP OLMAK ÜZERE JANDARMA MÜFREZELERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN

a - Müzakeresi

İcrâ Vekilleri Heyeti'nce hazırlanan "Seyyar Jandarma Müfrezeleri" kanun teklifi, 7 Haziran 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ele alınmış ve aynı gün, Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa'nın teklifiyle "Müdafaa-i Milliye Encümeni"ne gönderilmişti. Müdafaa-i Milliye Encümeni'nde bir ay kadar kalan kanun teklifi, encümenin verdiği yeni şekliyle⁽¹⁰⁾, 7 Temmuz 1920 Cumartesi günü, tekrar TBMM'ne gönderilerek, müzakeresine başlanmıştır.

(10) Piyade, Süvari Sınıfından Mükkep Olmak Üzere Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanundur:

Madde 1 - Müdafaa-i memleketin temini ve âsâyiş-i umûminin lâıyıkıyla tesfisi için Müdafaa-i Milliye İcrâ Vekâleti'ne merbût olmak üzere seyyâr jandarma müfrezeleri teşkil edilecektir.

Madde 2 - Süvari ve piyadeden mükkep olacak işbu müfrezelerin iâşe, ilbas ve teçhiz ve teslihi taraf-ı hükümetten temin edilecek, süvariler hayvanlarını kendileri tedârik etmeğe mecburdurlar. İcabında teşkilâtın teslihi maksadıyla talip olan efrâda hayvan almak üzere usûlüne tevfikân tâviz suretiyle muâvenet-i nakdiye icrâ edilir. Maâşâtı berveç-i âti olacaktır.

A - Piyade efrâdına şehriye binikiyüz kuruş,

B - Süvari efrâdına şehriye binbeşyüz kuruş verilecektir

C - Şehriye alacakları maâştan gayri firarî derdesti ve eşkiya takibâtındaki hıdemât-ı fevkalâdesi görülenlere hizmetin derecesine göre ayrıca mükâfât-ı nakdiye dâhi verilecektir.

Madde 3 - Teşekkül edecek işbu müfrezeler hizmet-i muvazâfâ-i askeriye haricinde bulunan esnân erbâbından bir sene müddetle gönüllü olarak kaydolunurlar ve bir seneden evvel terki vazife edemeyip, yeni sene için tecdid edilmek hakkını hâiz olacaklardır.

Madde 4 - Süvari efrâdı hayvanatını kendileri tedârik edeceklerinden, müsâdeme veya harekât-ı askeriye esnasında telef ve sakat olur ise taraf-ı miriden muaddili bir hayvan veyahut esmâni itâ kılınacaktır.

Madde 5 - İşbu efrat eytam ve erâmili olbaptaki kanundan istifade edecektir.

Madde 6 - Bir senelik hizmetleri, hizmet-i mükellefe-yi askeriyesinden iki sene olarak mahsûb-ı icrâ kılınacaktır.

Kanun teklifi hakkında ilk sözü alan Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi İsmet Bey, memleketin iç güvenliğinin her şeyin temeli olduğunu vurguladıktan sonra, bunun temin edilebilmesi için gerekli olan araçların yetersiz olduğunu ve bunlara yenilerinin eklenmesi lâzım geldiğini ifade etmiştir. İsmet Bey'e göre, bu araçlardan biri de kanun teklifi ile kurulması öngörülen "Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkilâtı" idi. Mevcut jandarma teşkilâtının gerek kadro, gerekse işlev yönünden islâh edilmesi gereken bir teşkilât olduğunu, bu sebeple güvenliği tehdit eden büyük boyutlu bir olay olduğunda, bu olayı bastırabilmek için doğrudan askeri kıtalardan yararlanıldığını söyleyen İsmet Bey, "Askeri kıtalara güvenlik açısından yaptırılmak istenen bu görevi, ciddi bir teşkilata sahip seyyar jandarma kıtalarına yaptırmak istiyoruz" diyerek, bu müfrezelerin kurulması gereğini dikkat çekmiştir⁽¹¹⁾.

Kanun teklifiyle kurulması öngörülen Seyyar Jandarma Teşkilâtının etkili olabilmesi için, içişleri ve adliye ile uğraşan bir daireye değil, doğrudan Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlanmasını isteyen İsmet Bey, bunun sebebini şöyle izâh etmiştir, "Çünkü şehir haricinde az veya çok toplanacak ve kanun-

Madde 7 - Onbaşılara efrât maâşından fazla olarak yüz, çavuşlara ikiyüz, başçavuşlara üçyüz kuruş verilecektir.

Madde 8 - Müfreze zâbitanı jandarma zâbitanı misullû tahsisât alacaklardır. Merkezlerinden uzakta ve seyyar buldukları müddetçe iâşelerine medâr olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir.

Madde 9 - İşbu müfrezelerin gittikleri mahallerde ahali den parasız ve kıymetinden dîn birşey almaları katiyyen memnûdur, aksi hal vukûunda zâbitan ve efrat şiddetle tecziye edilir.

Madde 10 - İşbu müfrezelere kayıt ve kabul olunacak efradın hüsn-ü hal ve ahlâk ashâbından olanları tercih ve tefrik edilir.

Madde 11 - Tarih-i neşrinden itibaren müteber olan işbu kanunun icrâsına Harbiye ve Maliye Vekâletleri memurdur (Ceride, c.2, s.88 vd.).

(11) Ceride, c.2, s.90.

dan kurtulmak için her vasıtaya tevessül etmeyi itiyât etmiş adamlara karşı takipte, bilhassa bidayet için, fenne ihtiyaç vardır. Onun için doğrudan doğruya kavâid-i askeriyeye tâbi olsunlar, doğrudan doğruya kavâid-i askeriyeye tevfikân vazife görsünler. Bundan maâda esaslı bir şey var ki, orduyu biz yalnız düşman için kullanmak istiyoruz. Bu esbâp ile ayrıca "Seyyar Jandarma Müfrezeleri" nâmı altında teşkilât yapacağız. Bunları fenni bir surette teşkil ve techiz edeceğiz ve bunlar vazifeleri esnasında ahali ile mümkün mertebe az temas edecektir ve parça parça, bir iki, beş on sevk etmeyeceğiz, toplu kıtaat halinde ve zâbit kumandasında sekedeceğiz. Bu suretle hem müdafaa-i memleket için, düşmana karşı kullanmak için memleketimizin silah altına gönderdiği efrâdı yormamış olacağız, hem de dahilî âsâ-yişi ihlâl etmek isteyenlere kuvvetli bir mesnet elde edeceğiz"(12).

Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey'in, bu müfrezelerin miktar ve merkezlerini sorması üzerine İsmet Bey, "Şimdilik memlekette bir defa teşkilâtı kurmak ve ihtiyaca göre teşkilâtı yaymak niyetinde olduklarını ve ilk olarak Ankara ve Sivas'ta bu teşkilâtı kurmayı düşündüklerini, ihtiyaç olursa başka yerlere de kurulabileceğini bu teşkilat için düşünülen seyyar jandarma sayısının beş-onbin civarında olduğunu" ifade etmiştir⁽¹³⁾.

İç güvenliği sağlamakta yeterli etkinlik gösteremeyen normal jandarmanın dışında özel ayrıcalıkla Seyyar Jandarma Müfrezeleri adı altında yeni bir jandarma gücünün oluşturulmasına genelde mebuslar taraftar ise de, kimi mebusların kanun teklifine çeşitli noktalardan karşı çıktıklarını görmekteyiz. Bunların eleştirilerini şu noktalarda toplayabiliriz.

1 - Birinci Dünya Savaşı'nda askerlerin alaylardan kaçıp "teşkilata" katılmalarının, bugünkü durumda da askerlerin kaçıp Kuvayi Milliye olmasının nedeni paradır. Gerektiğinde de yurt savunmasını yapacak olan bu gücün oluşumu ordudaki düzeni bozacak.

(12) Ceride, c.2, s.90.

(13) Ceride, c.2, s.91.

tır. Askerin bir bölümünün çok, bir bölümünün az para alması karışıklık yaratabilir, bu da orduyu zayıflatır.

2- Ülkede iç güvenliği sağlamak için polis, jandarma ve asker var. Bunlara bir de Seyyar Jandarma Müfrezeleri eklemeye gerek yok. Bunun yerine çeşitli yerlerde ya birer ikişer avcı taburları oluşturmali ya da jandarmanın sayısı artırilmali. Çünkü, Ankara ve Sivas'ta kurulacak Seyyar Jandarma Müfrezeleri ile Diyarbakır'daki, Konya'daki bir olayı bastırmak güçtür.

3- Yetki anlaşmazlığı yaratabilir. Mülki âmirlerin emrinde iç güvenliği sağlamakla görevli güçler olduğu gibi, kumandanların emrinde de askerler vardır. Herhangi bir bölgeye kumandan jandarma gönderilmesini istediği zaman mülki memurların buna gerek görmemesi, kumandanla mülki memurun çelişkiye düşmesine neden olacak ve bu çelişki hükümetin, milletin şan ve şerefini zedeleyecektir. Ordu sadece vatana savunmakla görevli ise, iç güvenliğinin sağlanmasından sorumlu değilse niçin Müdafaa-i Milliye Vekâleti Seyyar Jandarma Müfrezelerini kendi emrine alıyor da Dahiliye Vekâleti'nin emrine vermiyor?

4- Her yeni bir güç yeni bir harcamayı gerektirir. Ülkenin ekonomik durumu iyi olmadığı gibi devletin gelir ve giderlerini gösteren bütçe de henüz yapılmamıştır. Bütçe hakkında korkunç söylentiler vardır. Eğer bu söylentiler doğru ise yeni oluşturulacak gücün finansmanını sağlamak imkânsızlaşacak ve bu güç kısa süre sonra dağılacaktır.

Bu eleştirilerin dışında, ülke şartlarını değerlendiremeyen bazı mebuslar da "Hükümet memleket dahilindeki bu gibi fesat ve fitneyi ve yangınları söndürmek için ilk evvel kuvvet istimalini düşünmüştür. Halbuki memleket böyle daimi surette kuvvet altında ve süngü tehditi altında zannederim ki maksada doğru yürüyemez" diyerek, " ..en ziyade intizam edilmesi lâzım gelen, halkın kalbini kazanmak için, halkın kuvvetini kendisine cezb ve sadık yapmak için" hükümetçe neler düşünüldüğünü soruyordu.

Oysa hükümet, "asâyişi" memleketin hayatı sayıyor; bunun en iyi biçimde düzenlenmesi için esaslı bir teşkilat olarak seyyar jandarma müfrezeleri ihdâsını benimsediğini açıklıyordu. Hükümetin bu görüşünün yanında kanun teklifinden yana olan milletvekilleri de hükümetin bu tutumunu destekliyor; düşüncelerini şu noktalarda odaklaştırıyorlardı.

1 - Ülkemizin "vesâit-i nakliyesi" yeterli değildir. Doğudan batıya gitmek aylar alır. Bu nedenle "asâyişi" sağlamak için elde toplu bir gücün bulundurulması zorunludur.

2 - Ordu "mukaddes bir silahtır". Onun en kötü kullanımı içe dönük kullanımdır. İç isyanlarda ordunun kullanılması onun gücünü yıpratır, parça parça "talim ve terbiyeden" yoksun bırakır. Onu işlevi dışında kutsal amacına ters düşen bir hedefe yöneltir.

3 - Jandarma adı olayları bile bastırmaya yeterli değildir. Jandarmanın varlığı hissedilmiyor bile.

4 - Üretimi artırıp devlet gelirlerini toplayabilmek için iç güvenliğin sağlanmış olması gerekir. Halk rahat ve huzur içinde olursa, tarım ve ticaretiyle uğraşır ve devlete daha çok vergi verir.

İşte bu nedenlerle Seyyar Jandarma Müfrezelerinin oluşturulması zorunludur⁽¹⁴⁾.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Meclis'te bulunan mebusların çoğunluğu böyle bir gücün oluşturulmasına taraftardır. Nitekim hükümetin bu önerisinin kanunlaşması için kanun teklifinin bütünü üzerindeki müzakereler tamamlanıp, maddelerin müzakerebine geçilmiştir.

Maddelerin müzakeresi sırasında, kanun teklifinin başlığında yer alan "jandarma" tâbirinin halk üzerinde soğuk bir etki yarattığını ileri süren mebuslar, bunun yerine "seyyar inzibat", "seyyar emniyet ve takip müfrezeleri", "seyyar kuvayi

(14) Güneş, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, s.212 vd.

nizamiye" ve "Kır Serdarı" gibi tabirlerin konulmasını teklif etmişler, fakat bunların hiçbiri kabul edilmemiştir⁽¹⁵⁾.

Birinci madde, Refik Şevket Bey'in önergesi doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir⁽¹⁶⁾.

İkinci maddenin encümeden gelen şekli üzerinde, verilen önergeler doğrultusunda düzeltmeler yapıp, (C) fıkrasının başlangıcındaki "şehriye alacakları maâştan gayri" ifadesi kaldırılmış ve ayrıca son kısmına ".. ve Heyet-i İcraiyece tertip edilecek nizamnâmeye tevfiikan" kaydı ilâve edildikten sonra, madde bu şekliyle kabul edilmiştir.

Üçüncü maddede yer alan "askerî" kelimesi "askeriye" şeklinde değiştirilmiş ve madde bu şekilde kabul edilmiştir.

Dördüncü maddedeki "süvari efradı hayvanâtını kendileri tedârik edeceklerinden" ifadesi ikinci maddede de olduğundan tekrardan kaçınmak için maddeden çıkarılmıştır.

Beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci maddeler encümeden gelen şekilleriyle aynen kabul edilmişlerdir.

Dokuzuncu ve onuncu maddelerin gereksizliği üzerine verilen önergeler kabul edilince, her iki madde de kanun teklifinden çıkarılmıştır⁽¹⁷⁾.

Encümenin onbirinci madde olarak teklif ettiği madde, Abdullah Azmi Bey'in şifahi teklifiyle iki madde haline dönüştü.

(15) Ceride, c.2, s.98 vd.

(16) Riyaset-i Celileye

Kanunun dokuzuncu maddesi işbu kanunun icrâsına Müdafaa-i Milliye Vekili'nin memur olduğunu göstermekte olmasına nazâran birinci maddede (Müdafaa-i Milliye İcrâ Vekâleti'ne merbû olmak üzere) fıkrasının tayyını teklif ederim.

7 Haziran 1336(1920)

Saruhan

Refik Şevket

(Ceride, c.2, s.100).

(17) Huzûr-ı Riyâsetpenâhiye

Namussuz adamların, eşhâsin hiçbir yerde mevki olamayacağından onuncu madde fazladır, tayyı lâzımdır.

Tokat

Rıfat

(Ceride, c.2, s.112).

rülerek, dokuzuncu ve onuncu madde olarak kabul edilmiştir.

Bu değişikliklerden sonra, kanun teklifi oya konulmuş ve kabul edilmiştir⁽¹⁸⁾.

b - Kanunun Metni

PIYADE, SÜVARİ SINIFINDAN MÜREKKEP OLMAK ÜZERE
JANDARMA MÜFREZELERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN⁽¹⁹⁾

Tarih: 7 Haziran 1336(1920)

Kanun N0: 5

Madde 1 - Müdafaa-i memleketin temini ve asâyişi umûmi-nin lâıyıkı ile tesfisi için Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne mer-bût olmak üzere Seyyar Jandarma Müfrezeleri teşkil edilmiştir.

Madde 2 - Süvari ve piyadeden mürekkep olan işbu müfreze-lerin iâşe, ilbâs, techiz ve teslihi taraf-ı hükümetten temin e-dilir. Süvariler hayvanlarını kendileri tedarik etmeğe mecbur-durlar. İcâbında teşkilâtın teshili maksadı ile tâlip olan ef-râda hayvan almak üzere usûlüne tevfikân tâviz sûreti ile muâ-venet-i nakdiye icrâ edilir. Maâşat maktûan bervechi âtidir:

A - Piyade efrâdına şehrî binikiyüz kuruş,

B - Süvari efrâdına şehrî binbeşyüz kuruş verilecektir

C - Firarî derdesti ve eşkiya takibâtında hıdemât-ı fevkalâdesi görülenlere hizmetinin derecesine göre ayrıca He-yet-i İcrâiye'ye tertip edilecek nizamnâmeğe tevfikân mükâ-fât-ı nakdiye verilecektir.

Madde 3 - Teşekkül edecek bu müfrezeler hizmet-i muvaz-zafa-i askeriye haricinde bulunan esnân erbâbından bir sene müd-detle gönüllü olarak kaydolunurlar ve bir seneden evvel terk-i vazife edemeyip yeni sene için tecdit edilmek hakkını hâiz olacaklardır.

(18) Ceride, c.2, s.113.

(19) Düstur, c.1, s.13 vd; K.M., c.1, s.6.

Madde 4 - Süvari efrâdının hayvanâtı müsâdeme veya harekâtta askeriye esnasında telef veya sakat olur ise tafafından muaddili bir hayvan veyahut esmânı itâ kılınır.

Madde 5 - İşbu efrât eytam ve erâmili olbapdaki kanundan istifade edecektir.

Madde 6 - Bir senelik hizmetleri hizmet-i mükellefe-i askeriyesinden iki sene olarak mahsûbunu icrâ kılınacaktır.

Madde 7 - Onbaşılara efrât maâşından fazla olarak yüz, çavuşlara ikiyüz, başçavuşlara üçyüz kuruş verilecektir.

Madde 8 - Müfreze zâbitanı jandarma zâbitanı misûllu tahsisât alacaklardır. Merkezlerinden uzakta ve seyyar buldukları müddetçe iâşelerine medâr olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir.

Madde 9 - İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 10 - İşbu kanunun icrâsına Müdafaa-i Milliye Ve kâleti me'murdur.

3 - FİRARİLER HAKKINDA KANUN

a - Müzakeresi

23 Nisan 1920'de açılan TBMM, iç güvenlik sorununun çözümlüne katkı olması amacıyla 2 numaralı kanun olarak çıkarttığı "Hiyanet-i Vataniye" ve 5 numaralı kanun olarak çıkarttığı "Seyyar Jandarma Müfrezeleri" kanunlarını uygulamaya koyduğu halde istediği sonucu tam olarak elde edememişti. Bu kanunların uygulamaya konulduğu günlerde İstanbul'un Anadolu'daki Millî Harekete karşı takındığı tavır devam ediyor, bunun yanı sıra Anadolu'da otorite kurulması için gerekli ortam bir türlü sağlanamıyordu. Yıkıcı propogandacıların çalışmaları, casusluk, bozgunculuk, eşkiya ve asker kaçakları gibi güvenliği tehdit eden tehlikeler hala yaşıyordu.

Türk Milleti büyük bir tehlike içindeyken, tebdir almakta görevli olanların ilgisizliği, hainliği, idaresizliği cezasız kalamazdı. Fakat yürürlükteki kanunlar ve bu kanunları yürütecek mevcut mahkemeler olağanüstü devrin ihtiyacını karşılayabilecek yetenekte olmayıp, mahkeme usülleri ağır, etkisiz ve çoğu kez adil değildi. Özellikle asker kaçakları için uygulanan ceza hükümleri, kaçak olaylarını durduraktan çok, artıracak durumda idi. Bütün bu durumlara TBMM ilgisiz kalamazdı. Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun etkili olabilmesi süratle çalışan, çabuk karar verip uygulayan mahkemelerin kurulmasına bağlıydı. Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılışından sonraki dört aylık dönemde normal mahkemelerle bu kanunun sonuç vermeyeceği anlaşılmıştı. Durum giderek daha da kötü bir hal alıyordu.

Meclis bu tehlikelere karşı çare bulunamamasından dolayı büyük endişe duyuyordu. 18 Ağustos 1920'de Dr. Tefrik Rüşü ve Mustafa Necati Beyler "Telkin ve Tedhiş Kanunu" adıyla bir kanun teklifinde bulundular. Yine aynı gün Reşit Bey ve arkadaşları kaçakların cezalandırılmasına ait bir kanun teklifinde bulundular. Ancak bazı mebuslar kanun tekliflerinin aleyhinde bulupup, her iki teklifin de reddedilmesini sağladılar⁽²⁰⁾.

(20) Ceride, c.3, s.272 vd.

Ülkenin şartları olağanüstü mahkemeler kurulmasını gerektiriyor, fakat herkesin uzlaşabileceği sistemli bir kuruluş modeli bulunamıyordu. Meclis arayışını sürdürürken, ülke de bütün bozulan iç güvenliğin kendisini sürüklediği tehlikelere doğru gidiyordu.

Bu tehlike dolu günlerde Dr.Tevfik Rüştü Bey'in, çetele-
rin yarattığı tehlike ve kaçaklar konusunda çare olmak üzere Mustafa Kemal'e, ihtilâl mahkemeleri kurulmasını teklif ettiğini ve Mustafa Kemal'in de bu yolda deneme yapması için onu serbest bıraktığını görüyoruz. Nitekim bu konudaki ilk kanun teklifi "İhtilal Mahkemeleri" adıyla yapıldı. Refik Şevket Bey'in Tevfik Rüştü Bey'e katılmasıyla kurulacak olan mahkemelerin adı "İstiklâl Mahkemeleri" olarak tesbit edildi. 2 Eylül 1920'de Müdafaa-i Milliye Vekâletince hazırlanan "Firâr Cerâimini İrtikâp Edenler Hakkında Kanun" teklifi Meclis tarafından Müdafaa-i Milliye Encümeni'ne gönderildi. Fakat bundan önceki tekliflerde olduğu gibi bundan da sonuç alınamadı. Bu yüzden Hükümet, olağanüstü tehlikeyi dikkate alarak olaya müdahale etmek gereğini duydu⁽²¹⁾. Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin hazırladığı kanun teklifi 8 Eylül'de Encümeden geldikten sonra, Mustafa Kemal'in önergesiyle öncelikle gündeme alındı⁽²²⁾.

(21) Aybars, s.60 vd.

(22) Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nce hazırlanan kanun teklifi ve encümenin kanun teklifi üzerindeki değişiklikleri şunlardır:

1- Hükümetçe tayin olunan müddet zarfında dehâlet etmeyen firârî ve bakaya efrâdın hâneleri tahrip ve emvâl ve mevâşisi müsâdere olunur.

Değiştirilen şekli: Hükümetçe tayin olunan müddet zarfında dehâlet etmeyen firârî ve bakaya efrâdının hâne, emlâk, akar, emvâl ve mevâşisi müsâdere ve birlikte ikamet eden ailesi efrâdı te'bid olunur.

2- Fi mâba'd esliha ve cephanesiyle veya hayvaniyle mükerreren firar eyleyen veya şakavet eden veyahut derdestine memur olanlara silahla mukavemet eden firârîler idam olunurlar.

Değiştirilen şekli: Encümen ikinci maddedeki esası aynen kabul etmiş ancak, "mükerreren" tabirini lüzumsuz görmüştür.

Müdafaa-ı Milliye Vekili Ferik Fevzi imzasıyla "şimdiki durum dolayisiyle ve görülen lüzum ve olağanüstü ihtiyaca dayanarak savaş zamanına ait olmak üzere firârliler hakkındaki Hükümet önergesi" nde özetle: "Orduda kaçak olaylarının çokluğu vatanın kurtuluş ve bağımsızlığını tehlikeye düşürecek bir durum almıştır. Bu durumun sert tedbirlerle önüne geçmek zamanı gelmiştir" denilerek, Millî Mücadele'nin başlangıcında kaçaklar için uygulanan, kaçakların hayvan ve mallarına elkoymak, evlerini yakmak ve

3 - Seferde firârliler hakkında takibât ve sevkiyatta müsamahâları veya şhz-ı asker muâmelâtında suistimâlâtı görülen me-murîni mülkiye ve askeriye ve jandarmalar ve efrâd-ı askeriye ve karye ve mahallât heyet-ı ihtiyârlileri ve firârlinin kıtası kumandanları ve firârlileri saklayan veya ihtifâ ettiği mahâli bildiği halde ihbar etmeyen her şahıs efrâdı firâra teşvikle ordunun kuvve-ı harbiyesine irâsı mazarrât etmiş addolunarak hiyanet-ı harbiye kanunu ile tecziye olunurlar.

Değiştirilmiş şekli: Üçüncü madde de aynen kabul edilmiş ancak, ceza şekli tayin edilmeyerek "Hiyanet-ı harbiye kanunu ile tecziye olunur" ifadesi açık bir şekilde cezayı belirlememiş olduğundan, bu ifade yerine "idam olunur" ifadesi konulmuştur.

4 - Firârlilerin beraberinde götürdükleri esliha, cephane ve beygir ve sair eşyayı miriye hakkında fırka kumandanları tarafından Hükümete işâr vukûnda eşya-yi mezkûrenin rayiç üzerinden esmâni zı'f olarak tahsil olunur.

Değiştirilmiş şekli: Firârlilerin beraberinde götürdükleri esliha, cephane, beygir ve sair eşya-yi miriye hakkında fırka kumandanları tarafından Hükümete işâr vukûnda eşya-yi mezkûrenin rayiç üzerinden esmâni zı'f olarak karye ve mahalle ahalisinden bilâ hüküm Hükümetçe tahsil olunur.

5 - İşbu kanunun icrasına Müdafaa-ı Milliye ve Adliye ve Dahiliye ve Maliye Vekilleri me'murdur.

Değiştirilmiş şekli: Encümen bu madde yerine 5. ve 6. maddeler olarak şu teklifte bulunmuştur.

Madde 5 - Bu cerâim hakkında takib-ı muhâkeme ve itâ-yi karar: doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi tarafından intihâp olunacak âzalardan üçer kişilik İstiklâl Mahkemeleri'ne aittir. İstiklâl Mahkemeleri nezdinde cihet-ı askeriyeden bir müddeiumumi bulunacaktır.

Madde 6 - İşbu mahkemelerin hükümleri kat'î olup tebliğ edilen her makam icrâsına me'mur ve mecburdur (Ceride, c.4, s.21 vd.).

yıkmak gibi cezaların uygulanmasını ilân etmek yoluyla firârin önüne geçilebildiğinin ispatlanmış olduğu, bu sebeple bunun kanunla yürütülmesinin yararlı olacağı belirtiliyordu⁽²³⁾.

Kanun teklifinin müzakeresi sırasında TBMM'nde iki ayrı görüş ortaya çıktı. Birinci görüş, bir mecburiyetten doğan bu kanunla cephe gerisi tutulabilir ve güvenlik konusu halledilebilir tezine dayanıyordu. İkinci görüş ise, bu kanunla oluşacak korku ve tedhiş ortamında Millî Mücadele'yi arkadan vuracak güçlerin gelişip, güvenliği daha da tehdit edebileceği tezini savunuyordu. Bu görüşleri savunanlar Meclis'te giderek bir grup şeklinde ortaya çıkıyorlardı. Kanun teklifine karşı çıkan grup, özellikle bu grubun öncülüğünü yapan Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey, işbaşına kuvvetli kişilerin getirilmesi ve Kuvayı Milliye'nin desteklenmesini istiyor; asker kaçaklarının ailelerinin cezalandırılmalarını insanlık dışı buluyordu⁽²⁴⁾.

Gerçi, Hamdullah Suphi Bey'in belirttiği hususlarda haklı olduğu yönler vardı. Ancak unutulmamalıdır ki, millet topyekün olağanüstü tehlike içindedir. Yapılan savaş milletin varolma veya yokolma savaşıdır. Bu durumda kamu haklarından ve şahsî hürriyetlerden söz etmek düşünülemez⁽²⁵⁾.

Kanun teklifinin lehinde söz alan Saruhan Mebusu Mustafa

(23) Ceride, c.4, s.21.

(24) Hamdullah Suphi Bey (Çerkez Ethem'i kastederek) Kuvayı Milliye'nin desteklenmesini isterken şöyle diyordu: "Niçin bazı kumandanların, muvaffak olan adamların hatt-ı hareketi bizim için düstur olmamıştır? Birçok defalar alkışlamış olduğumuz bir adamı yanınızda yâdetmek isterim. Dahilî ihtilaller vâki olduğu zaman biz bazı adamlarımıza el uzattık, geliniz ve bastırınız dedik, aynı noktalara taburlar da yollamıştık. Fakat o taburlar dağıldı, güneş altında kar erir gibi eridi. Niçin diğer kuvvet dağılmadı, vazifesini gördü de bunlar göremedi? Çünkü başında askerin ruhunu bilen, kendi ruhunu onun ruhu ile karıştıran, onun hissiyatına giren bir adam vardı" (Ceride, c.4, s.25).

(25) Aybars, s.63.

Necati Bey, asker kaçakları için daha önce uygulanan askeri ceza kanununun esaslarının hafif cezalar vererek, askeri kaçmaya teşvik ettiğini, bu yüzden son aylarda kaçak olaylarının çoğaldığını, taburlarda asker kalmadığını⁽²⁶⁾ belirterek, silahlı olarak kaçan ve soygun yapanların idam edilmesini, silahsız olarak kaçanların ise mallarına el konulmasını ve kaçak olayında hatası ve yolsuzluğu görülenlerin de idam edilmesini istedi. Mustafa Necati Bey'e göre, asker kaçağının köyündeki yakınlarından yardım görmemesi için sebep olduğu zararın yakınlarına ödettirilmesi şarttı⁽²⁷⁾.

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey de Mustafa Necati Bey'i destekleyerek, içinde bulunulan olağanüstü şartların bir portresini çizmek suretiyle TBMM'ne âtıfta bulunmuş⁽²⁸⁾ ve bu şekilde kanun teklifine karşı ortaya çıkan çekingenliği yenmeye çalışmıştı.

8 Eylül günkü müzakerelerde söz alan mebuslar, Birinci Dünya Savaşı içinde kaçaklara karşı alınan başarıların bu sert yöntemlerle kazanıldığını, hoşgörünün kaçak olaylarını çoğalttığını; orduda savaş bıkkınlığı olmakla beraber, sert kanunlarla kaçak olaylarına engel olunabileceğini ifade ettiler⁽²⁹⁾.

Meclis'teki bir grup mebus, kurulması istenen İstiklâl

(26) Bu konuda rakamlarla örnekler veren Müdafaa-i Milliye Vekili Ferik Fevzi Paşa şöyle diyordu: "Sivas havalisinde bazı taburların muhârip mevcudu seksen, yüz iken üç dört nefere tenezül etmiştir. Bu son günlerde tebdil-i mevki dolayısıyla mevcudu yüz küsür nefer olan bir taburdan bir gecede yirmidört'ü silahlı ve elliiki'si silahsız cemân yetmişaltı nefer ve kezâ mevcudu yetmiş olan Tokat Süvari Bölüğü'nden otuzdört nefer silah ve cephaneye ve hayvanları ile firar eylemişlerdir"(Ceride, c.4, s.20).

(27) Ceride, c.4, s.23; Aybars, s.63.

(28) "Bizim meclisimiz öteden beri, birkaç defa söylendiği veçhile, alelâde bir Meclis-i Mebûsân değil, gerçi bir meclis-i müessesân da değil, ahvâl-i fevkalâdeden doğmuş bir meclistir ve bunun nâmı diğeri bir İhtilal Meclisidir"(Ceride, c.4, s.24).

(29) Ceride, c.4, s. 23 vd.

Mahkemeleri'nin ihtilalci karakteri dolayısıyla sahip olacakları büyük yetkilerin kötüye kullanılmasından korkuyordu. Bu yüzden duruşmaların açık olması, mahkemelerin denetlenmesi ve hatta, kanuna ve vicdana aykırı cèza veren mahkemelerin Meclis kararı ile aynı cezaya çarptırılmaları gibi, mahkemelerin korusuz ve bağımsız olarak ihtilal şartlarına göre çalışmasını engelleyecek önergeler veriliyordu. Mahkemelerin açık olması tekli olumluydu. Çalışmalarda kuşkuyu önleyici bir istekti. Zaten bu istek gerçekleşecektir⁽³⁰⁾.

9 Eylül günü yapılan müzakerelerde söz alan mebuslar, tebliğ usulünün düzenli olmadığını ileri sürerek, firâr eden askerin ailesinin cezalandırılmasının doğru olmayacağını savunular. Ayrıca müsâdere metodunun İslâmiyete uygun olmadığını savunan bazı mebusların itirazları yüzünden bu konuda tâviz verildi.

Birinci maddedeki hukuka aykırı görülen hükümlerin değiştirilmesi için tekrar encümene gönderiler kanun teklifinin, burada yeni bir şekil⁽³¹⁾ aldıktan sonra, 11 Eylül'de Meclis'e gönderildiğini görüyoruz. Kanun teklifinin yeni şeklinde, Refik Şevket Bey'in önergesiyle firâr suçlarına bakmak üzere TBMM ü-

(30) Aybars, s.64.

(31) Cephe Firâripleri Hakkında Kanun

Madde 1 - Muvazzaf ve gönüllü olarak hizmet-i askeriye dahil olup da firâr edenler veya her ne sûretle olursa olsun firâra sebebiyet verenler ve firâri derdest ve sevkinde tekâsül gösterenler ve firâripleri ihfâ, iâşe ve ilbâs edenler hakkında mülki ve askeri kâvânînde mevrût ahkâm ve ind-el icap diğer gûna mukarreratı cezaiyyet müstakilen hüküm ve tenfiz etmek üzere Büyük Millet Meclisi âzalarından mürekkep İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunmuştur.

Madde 2 - Bu mahkemeler âzasının adedi yedi olup Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i ârasiyle intihâp ve içlerinden en ziyade rey alan reis addolunur.

Madde 3 - İşbu mahkemelerin adedini ve mıntıkalarını Heyet-i Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Mecâisi tayin eder.

Madde 4 - İstiklâl Mahkemeleri'nin kararları katfidir.

yelerinden oluşan İstiklâl Mahkemeleri teşkil edilmesi isteniyordu.

Bundan sonraki müzakereler önce mahkemelerin ismi, ardından da mahkemelerin yapısı konularında yoğunlaştı. Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, mahkemelere "İstiklâl Mahkemesi" yerine "Millet Mahkemesi"⁽³²⁾, Aydın Mebusu Tahsin Bey de "Jüri"⁽³³⁾ denilmesini istedilerse de, her iki istek de reddedildi. Bişâyret mahkemelerinin ve divân-ı harplerin yöntemlerinin bozuk oluşu sebebiyle olağanüstü yetkilere sahip mahkemelerin kurulmasının gerektiğini belirten önergeler kabul edildi. Mahkemelerin sahip olacağı idam yetkisi Meclis'i korkuttuğundan, Ömer Lütfi ve Refik Şevket Beyler, cephedeki kumandanların bu yetkiye zaten sahip olduklarını belirterek, bu korkuyu silmeye çalıştılar. TBMM'nde, Meclisten seçilmiş üyelerden oluşan bu mahkemelere, ceza-yı tesbit etmek ve uygulamak için yetki verilmezse, mahkeme üyelerinin normal hakimler gibi bir çerçeve içinde kalacaklarından, istenilen faydanın sağlanamayacağı görüşü etkili oldu. Bağımsızlık ve yetki üzerinde ısrarla duruldu. Tasarıda beş olan

---

Madde 5 - İstiklâl Mahkemeleri'nin evâmir ve mukarreratını infazda taallül gösterenler işbu mahkemeler tarafından taht-ı muhakemeye alınır.

Madde 6 - Her İstiklâl Mahkemesi ketebe ve müstahdeminin maâşatı yüz lirayı geçmiyecektir.

Madde 7 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 8 - İşbu kanunun icrâsına Müdafaa-i Milliye, Maliye Dahiliye, Adliye Vekilleri me'murdur (Ceride, c.4, s.78).

(32) "Büyük Millet Meclisi unvanının ruhlarda hâsıl ettiği tesiri göz önüne getirecek olursak ve bâ husûs bu gibi unvanların, kelimelerin milletçe müstâmel bir sûrette intihap edilerek vücuda getirildiği halde güzel neticelerin husûle geldiğini çok defalar gördüm. "İstiklâl Mahkemeleri" yerine "Millet Mahkemeleri" tabiri kullanılmasını teklif ediyorum (Ceride, c.4, s.84).

(33) "Burada İstiklâl Mahkemesi tâbiri var. Bu tâbirin yerine bendenize kalırsa bu mahkemelere (Jüri) heyeti denilse daha iyidir" (Ceride, c.4, s.86).

üye sayısı üçe indirildi. Üyelerin içlerinden birinin başkan olması uygun görüldü.

Dokuzuncu maddedeki "Kanununun icrâsına Müdafaa-ı Milliye, Maliye, Dahiliye, Adliye Vekilleri me'murdur" hükmü Meclis'in genel isteğiyle değiştirilip, "Büyük Millet Meclisi me'murdur" şekline dönüştürüldü⁽³⁴⁾.

Müzakerelerin uzaması ve Hamdullah Suphi Bey'in mebuslar üzerindeki olumsuz etkisinin devam etmesi üzerine, Refik Şevket Bey, içinde bulunulan tehlikenin boyutlarını belirterek, acil olarak çare bulunmasını istedi. Refik Şevket Bey'in bu hususu belirten önergesi okunduktan sonra kanun teklifinin tümü yarım saat içinde kabul edildi. Kanun, "Firâriiler Hakkında Kanun" adıyla TBMM'nin 21 nolu kanunu olarak yürürlüğe girdi.

b - Kanunun Metni

FİRÂRİLER HAKKINDA KANUN⁽³⁵⁾

Tarih: 11 Eylül 1336(1920)

Kanun No: 21

Madde 1 - Muvazzaf ve gönlü ile hizmet-i askeriyeye dahil olup da firâr edenler veya her ne sûretle olursa olsun firâra sebebiyet verenler ve firâri derdest ve sevkinde tekâsül gösterenler ve firâriileri ihfâ ve ilbâs edenler hakkında mülki ve askerî kâvânininde mevcut ahkâm ve ind-el icap diğer gûna mukarrerat-ı cezaiyeyi müstakilen hüküm ve tenfiz etmek üzere Büyük Millet Meclisi âzalarından mürekkep (İstiklâl Mahkemeleri) teşkil olunmuştur.

Madde 2 - Bu mahkemeler âzasının adedi (üç) olup Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i ârasiyle intihap ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

(34) Aybars, s.64 vd.

(35) Düstur, c.1, s.61; K.M., c.1, s.22.

Madde 3 - İşbu mahkemelerin adedini ve mıntıkalarını Heyet-i Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tayin eder.

Madde 4 - İstiklâl Mahkemeleri'nin kararları katî olup infâzına bilûmum kuvayı müsellâha ve gayr-i müsellâha-i devlet me'murdur.

Madde 5 - İstiklâl Mahkemeleri'nin evâmir ve mukarreratını infaz etmeyenler veya infazda taallül gösterenler işbu mahkemeler tarafından tahtı muhakemeye alınır.

Madde 6 - Her İstiklâl Mahkemesi ketebe ve müstahdeminin maâşatı şehri yüz lirayı geçmeyecektir.

Madde 7 - Her İstiklâl Mahkemesi vazifeye mübâdereti a-nında firâri ve bakayâ efrâdının bir müddet-i muayyene zarfında icâbetini teminen her türlü vesâit-i tebliğiyeye müracâat edilir.

Madde 8 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 9 - İşbu kanunun icrâsına Büyük Millet Meclisi me-murdur.

4 - İSTİKLÂL MAHKEMELERİ KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNE MÜZEYYEL KANUN

a - Müzakeresi

İstiklâl Mahkemeleri'ne suç teşkiğ eden konular "Fırâfîler Hakkında Kanun" un 1. maddesinde belirtilmişti⁽³⁶⁾. 11 Eylül 1920 tarihinde çıkartıldığını gördüğümüz bu kanunun 1. maddesine eklenmek üzere, Antalya Mebusu Rasih Efendi ve arkadaşlarının hazırladığı 25 Eylül 1920 tarihli kanun teklifi TBMM'nin 26 Eylül 1920 günkü toplantısında gündeme alınıp, müzakere edilmeye başlandı⁽³⁷⁾.

Kanun teklifi hakkında açıklayıcı bilgi veren Rasih Efendi, bu teklifle İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra mahkemelerin yetkileri ile askeri birlik kumandanlarının yetkilerinin birbirinden ayrılarak, yanlış anlamaların sebep olabileceği olayların önlenmesini amaçladıklarını belirterek, mahkemelerin faaliyetinden beklenen sonucun elde edilebilmesi için kanunun kapsadığı suçların daha da genişletilmesinin şart olduğunu ifade etti⁽³⁸⁾.

(36) Bkz. 11 Eylül 1920 tarihli ve 21 numaralı "Fırarîler hakkında Kanun", Düstur, c.1, s.61.

(37) Riyâset-i Celileye Esbâb-ı mücibesini şifâhen Heyet-i Umûmiyede izâh edeceğimiz âtideki maddenin İstiklâl Mahkemeleri hakkındaki kanunun birinci maddesine zeyl olarak kabulü ve müstacelen müzakeresi teklif olunur. 25 Eylül 1336(1920)

Kâvâninî sâire ile ordu kumandanlarına bâhşedilen selâhiyet mahfûz kalmak üzere istihlâs ve istiklâl-i vatan ve Hilâfet için mücâhede eden Büyük Millet Meclisi'nin âmâl ve makasıdına münâfi olarak düşman maksat ve menfaatini terviç yollu teşvikât ve tahrikât ve ifsâdatta bulunanlar ve memleketin kuvveyi maddiye ve mâneviyesini her ne sûretle olursa olsun, kesr-i tenkise say edenler ve düşmanlar hesabına askeri ve siyasi casusluk edenlerle 29 Nisan 1336(1920) tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun muhtevî olduğu mevâddan dolayı maznûn-ı aleyh bulunanların icrâyı muhakeme ve tenfizihüküm selâhiyeti İstiklâl Mahkemeleri teşekkül eden mıntikalarda mehâkim-i mezkûreye verilmiştir. Elyevm bidâyet mehâkiminde derdest-i rüyet bulunan mevâd İstiklâl Mehâkimi'ne devredilmeyip bidâyet mahkemeleri tarafından intâç edilecektir(Ceride, c.4, s.319).

(38) Ceride, c.4, s.319.

Rasih Efendi'nin teklifini desteklemek üzere söz alan Konya Mebusu Refik ve Karahisar Mebusu Mehmet Şükrü Bey, içinde yaşanan zamanın olağanüstü tehlike dolu şartlarına değine- rek, biran önce gereken tedbirlerin alınmasını ve bu sebeple TBMM'nin maksadına ters düşen girişimlerin ve tehlike teşkil eden durumların kanunun muhtevasına sokulmasını istediler. Refik Şevket Bey'in de kanun teklifinin lehinde konuşmasından sonra söz alan Çorum Mebusu Haşim Bey, memleketin iç güvenliğini bo- zup vatana ihanet edenlerin, sadece mahkemelere sevk edilip ce- zalandırılmasıyla meselelerin halledilemeyeceğini iddia ederek, esas yapılması gerekli olan şeyin, "ihanet kaynağı olan İstan- bul'un susturulması" olduğunu ifade etti⁽³⁹⁾.

Değişiklik önergelérinin görüşülmesinden sonra⁽⁴⁰⁾, oy- lanan teklif ekseriyetle kabul edildi.

b - Kanunun Metni

İSTİKLÂL MAHKEMELERİ KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNE
MÜZEYYEL KANUN⁽⁴¹⁾

Tarih: 26 Eylül 1336(1920)

Kanun No: 28

Kumandanların merâtib-i askeriye arasında itâat ve inzi- bat teminine mâtuf hukuk ve selâhiyetleri mahfûz kalmak üzere istihlâs ve istiklâl-i vatan ve Hilâfet için mücâhede eden Bü- yük Millet Meclisi'nin âmâl ve makasidına münâfi olarak düşman

(39) "Dahili fesadın âmil ve müessiri olan ellerin değil, İstanbul'dakilerin vücudû habaset aludunu kaldırmak lâzımdır. Hatta bunun için mahremâne bir kanunun kabulünü teklif ediyö- rum(Ceride, c.4, s.327).

(40) Değişiklik önergelérinden biri İzmit Mebusu Hamdi' ye aittir. Önergede İstiklâl Mahkemeleri nezdinde kumandanlar adına, ordu tarafından seçilmiş bir savcının bulunması teklif edilmiş, ancak bu istek reddedilmiştir.

(41) Düstur, c.1, s.78; K.M., c.1, s.30.

maksat ve menfaatini terviç yollu teşvikât ve tahrikât ve ifsâdatta bulunanlar ve memleketin kuvayi maddiye ve mâneviyesi ni her ne sûretle olursa olsun kesr ü tenkise sa`y edenler ve düşman hesabına askerî ve siyasi casusluk edenlerle 29 Nisan 1336(1920) tarihli Hiyanit-i Vataniye Kanunu'nun muhtevî olduğu mevâddan dolayı maznûn ü aleyh bulunanların icrâ-i muhakeme ve tenfizi hüküm selâhiyeti İstiklâl Mahkemeleri teşekkül eden mıntıkalarda mehâkim-i mezkûreye verilmiştir. Elyevm bidâyet mehâkiminde derdest-i rüyet bulunan mevâd İstiklâl Mehâkimi'ne devredilmeyip bidâyet mahkemeleri tarafından intaç edilecektir.

5 - FİRÂRİLER HAKKINDA 11 EYLÜL 1336 TARİHLİ KANUNUN
İKİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN

a - Müzakeresi

11 Eylül 1920 tarihli "Firâriiler Hakkında Kanun" un ikinci maddesiyle, İstiklâl Mahkemeleri üye sayısının üç olduğu; bunların TBMM'nin ekseriyet-i ârasiyle seçileceği ve içlerinden birinin kendileri tarafından reis addedileceği tesbit edilmişti⁽⁴²⁾. Ancak kanunun uygulanmaya başlanmasıyla ortaya hesapta olmayan birtakım aksaklıklar çıktı. Mahkeme üyelerinden biri herhangi bir sebeple görev yapamaz duruma gelince, mahkeme heyetinde ortaya çıkan eksiklik yüzünden mahkeme faaliyet gösteremiyor ve böylece bu mahkemelerden beklenen sonuç elde edilemiyor. Bu durum üzerine Adana Mebusu Zekâi Bey 21 Kasım 1920 tarihli kanun teklifiyle, İstiklâl Mahkemeleri üye sayısının dörde tamamlanmasını teklif etti⁽⁴³⁾.

Zekai Bey'in kanun teklifi 28 Kasım 1920 günü TBMM'nde ele alınarak, müzakere edilmeye başlandı. Kanun teklifi lehinde söz alan İzmit Mebusu Abdullah Efendi, kanun teklifinin yerinde bir teklif olduğunu ancak, TBMM'nin salt çoğunluk sayısının 86 olmasına karşılık, İstiklâl Mahkemeleri heyetlerindeki üye sayısının dörde tamamlanması durumunda, Meclis'ten bir kısım me-

(42) Bkz. 11 Eylül 1920 tarihli ve 21 numaralı "Firâriiler Hakkında Kanun", Düstur, c.1, s.61.

(43) Madde 1 - Firâriiler hakkındaki 11 Eylül 1336(1920) tarihli kanunun ikinci maddesi berveçhi âti tâdil olunmuştur: Bu mahkemeler üç âza ile teşekkül eder, ancak Heyet-i Hâkimeye târi olacak noksanın ikmalini teminen âzanın adedi dört olup Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i ârasiyle intihap ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Büyük Millet Meclisi me'murdur (Ceride, c.6, s.79).

busun daha ayrılarak mahkemelere gideceğini, dolayısıyla bu sayının daha da aşağıya düşeceğini dile getirdi. Bunun üzerine Meclis'ten mezuniyet almış mebuslara da İstiklâl Mahkemeleri'nde görev verilmesi teklif edildi. Malatya Mebusu Sıtkı Bey ise, İstiklâl Mahkemesi heyetlerinin görev yerlerine süratla intikal ederek çalışmalarının yararlarından bahsetti. Konuşmalardan sonra oylanarak teklif kabul edildi⁽⁴⁴⁾.

b - Kanunun Metni

FİRÂRİLER HAKKINDA 11 EYLÜL 1336 TARİHLİ KANUNUN
İKİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN⁽⁴⁵⁾

Tarih: 28 Teşrin-i sâni (Kasım) 1336 (1920)

Kanun No: 65

Madde 1 - Firâriiler hakkında 11 Eylül 1336 (1920) tarihli kanunun ikinci maddesi berveçhi âti tâdil olunmuştur.

Bu mahkemeler üç âza ile teşekkül eder. Ancak heyet-i hâkimeye târi olacak noksanın ikmalini teminen âzanın âdedi dört olup Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i ârasiyle intihâp ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden mûteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Büyük Millet Meclisi me-murdur.

(44) Ceride, c.6, s.80 vd.

(45) Düstur, c.1, s.153; K.M., c.1, s.69.

6 - SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN İİGASI HAKKINDA KANUN

a - Müzakeresi

TBMM'nin memleketin iç güvenlik meselesinin çözümüne katkı olması maksadıyla Seyyâr Jandarma Müfrezeleri Kanunu'nu 7 Haziran 1920 tarihinde çıkardığını görmüştük.⁽⁴⁶⁾ Kanunun uygulanmaya başlanmasından sonra, bu teşkilâtın TBMM'nin otoritesinin kurulmasında büyük yararlılıkları olmuştur. Nitekim 1921 Yılı başlarına gelindiğinde bu teşkilâtın çalışmalarını devam ettirmesini gerektirecek şartlar ortadan kalkmıştı. Bu sebeple, Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa ve arkadaşlarının Seyyâr Jandarma Müfrezeleri'nin lağvedilmesiyle ilgili 5 Şubat 1921 tarihli kanun teklifi⁽⁴⁷⁾ TBMM'nin 10 Şubat 1921 günkü toplantısında ele alındı.

Kanun teklifi hakkında söz alan Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, Seyyâr Jandarma Teşkilâtı'nın hangi gerekçeyle, hangi

(46) Bkz.7 Haziran 1920 tarihli ve 5 numaralı "Piyade, Süvari Sınıfından Murekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun", Düstur, c.1, s.13.

(47) Riyâset-i Celîleye

Mukaddema asâyiş-i dahîlinin temîni zaruretiyle teşkil olunan süvari ve piyade seyyâr jandarma kıtaâtına lehü'l-hamd ordumuzun gerek cephelerde ve gerek dahilde her nevi icâba vefa edecek mertebede kesb-i kuvvet eylemiş olması hâsebiyle lüzum kalmamış ve fazla masârif ihtiyârına sia-i maliye gayr-i müsait bulunmuş olduğundan ordu için lüzumu kalmayan bu teşkilatın 1337 (1921) senesi bütçesine adem-i ithaline Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretlerinin de inzimâm-i muvafâkatıyla Muvâzene-i Maliye Encümeni ve Müdafaa-i Milliye Komisyonunca karar verilmiştir.

Sene-i Cedîde Mart'ı hulfülünden mukaddem kıtaât-i mezkûrenin terhisleri hakkındaki icâb-i halin şimdiden ifâsı için zîrde mâruz madde-i münferide-i kanuniyenin müstacelen kabulünü Heyet-i Umumiye'ye arz ve teklif eyleriz. 5 Şubat 1337(1921)

Bolu Kastamonu Konya Konya Mersin
Yusuf İzzet Dr.Suat Vehbi Hacı Bekir Selâhattin

Madde 1 - Müdafaa-i memleketin temîni ve asâyiş-i umûminin tesfisi için Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne merbût olmak üzere 7 Haziran 1336(1920) tarihli kanun ile teşkilî emrolunan Seyyâr Jandarma Müfrezeleri 1337(1921) Senesi Mart'ı iptidasından itibaren mülğadır.

Madde 2 - İşbu kanunun icrâsına Müdafaa-i Milliye Vekâleti me'murdur (Ceride, c.8, s.163).

şartlarda kurulduğunu anlattıktan sonra⁽⁴⁸⁾, düzenli ordu kurma çalışmaları yapılan bu günlerde artık bu teşkilatın ömrünü tamamladığını ifade etti. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, mevsimin kış olduğunu, bu sebeple eşkiyanın faaliyet göstermediğini, ancak bu durumun baharda da süreceği anlamına gelebileceğini ifade ederek, eşkiya faaliyete geçeceği zaman bu teşkilata ihtiyaç duyulabileceğini belirtti. Fakat Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Sivas Mebusu Emir Paşa ve Müdafaa-ı Milliye Vekili sıfatıyla Fevzi Paşa'nın bu endişelerin yersiz olduğunu ifade etmelerinden sonra oya konulan kanun teklifi kabul edilerek, Seyyâr Jandarma Teşkilâtının lağvedilmesi sağlandı⁽⁴⁹⁾.

b - Kanunun Metni

SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN İLGASI HAKKINDA KANUN⁽⁵⁰⁾

Tarih: 10 Şubat 1337(1921)

Kanun No: 94

Madde 1 - Müdafaa-ı memleketin temini ve asâyiş-ı umûminin tesisi için Müdafaa-ı Milliye Vekâleti'ne merbût olmak üzere 7 Haziran 1336(1920) tarihli kanunla teşkili emrolunan Seyyâr Jandarma Müfrezeleri mülğadır.

Madde 2 - İşbu kanun 1337(1921) Senesi Mart'ı iptidasından itibaren mer'fidir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Müdafaa-ı Milliye Vekili me'murdur.

(48) "Çıkan sene evâsıtında cephelerimizde düşmanlarımız taaruzlarına devam ediyorlardı. Gerilerde birtakım ifsâdât ve iğtişâşât zuhûr ediyor, ekseriya jandarmanın adem-ı kifâyesi dolaşısıyla cepheden kuvvet ifrâz ederekten gerideki nâire-ı isyanı söndürmeye mecbur oluyorduk. Bu sûretle zayıflayan cephelerimiz düşmanlarımıza mukabele ve mukavemet edemiyerek geri çekilmeğe mecbur oluyorlardı. Bu mahzûru ref etmek üzere, sırf gerilerde vukûa gelecek iğtişâşâ bastırmak, icâbında cepheye de sevk ile orada kıtaât-ı nizâmiye gibi istihdâm edilmek üzere Seyyâr Jandarma teşkiliyle bunun Müdafaa-ı Milliye Vekâleti'ne raptına lüzum görülmüş ve bunu Hükümet, Heyet-ı Âliyenize arz ederek kanuniyetini tasdik ettirmiştir (Ceride, c.8, s.165).

(49) Ceride, c.8, s.165.

(50) Düstur, c.1, s.211; K.M., c.1, s.100.

7 - HIYANET İ VATANIYE MÜCRİMİNDEN BİR KISMININ AFLARINA DAİR KANUN

a - Müzakeresi

TBMM Adliye Encümeni'nin, Canik Mebusu Nafiz Bey'in "İstiklâl Mahkemeleri ve Mehâkim-i Nizâmiye ve Divân-ı Harpler Tarafından Hiyanet-i Vataniye'den Dolayı Mahkûm Edilen Fer'an Zimethal Eşhâsın Aflarına Dair Kanun Teklifi" ile Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey'le arkadaşlarının "Hiyanet-i Vataniye'den Dolayı Fer'an Zimethal Olanların Afları Hakkında Kanun Teklifi" ni görüşüp birleştirdikten sonra hazırladığı, "Hiyanet-i Vataniye Mücriminden Bir Kısminın Aflarına Dair Kanun" teklifi ve mazbatası⁽⁵¹⁾ Meclis'in 8 Aralık 1921 günkü toplantısında ele alınıp, müzakeresine başlandı.

(51) Adliye Encümeni Mazbatası

Hiyanet-i Vataniye cürmünden dolayı mahkûm ve maznûn olanlardan bir kısmının affına dair Canik Mebusu Nafiz Bey'in takriiriyle aynı meâlde Karahisar-ı Sahip Mebusu Şükrü Bey'in takriiri, encümenimizce mütalâa ve bi't-tevhid icâb-ı müzakere edildi. Sevr Muâhede'si'yle Osmanlı Hükümeti'nin hayat-ı istiklâliyesine vukûbulan suikastı müteâkip mevcûdiyet-i siyasiyesini müdafaa ve istiklâlini muhâfaza maksad-ı ulvîsiyle meydan-ı mücadele ve mücâhedeye atılarak, Ankara'da teşekkül eden Büyük Millet Meclisi mukadderât-ı milleti bi'l-fîil derûhte ile, mesâi-i fedakârânesine başladığı anlardan itibaren, İstanbul'da bâzı bedhâhân ve menfâatperestânın teşvikât ve tahrikât-ı hainâne-siyle din ve millet ve memleketin halâsı gayesine matûf olan harekât-ı milliyeye karşı yer yer isyanlar zuhûr eylemiş, milleti birbirine kırdırmak fırsatını elde eden düşmanların müzâhereti nakdiyeleri hâin ve âsilerin harekât-ı cahilânelerini teşdid eylemişti. Büyük Millet Meclisi harici düşmanlarına karşı mücâhedâtında muvaffak olabilmek için dahildeki işbu ifsâdât ve isyanı teskin ve tenkil eylemek lüzum-ı acilini derpîş ile ilk defa olarak, Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nu neşretmiş ve kemal-ı süratle tedbât ve âmil ve müsebbiblerin icrâ-yı mücâzâatına mübâşeret eylemiştir. Aynı esbâb tahtında tahâddûs ve yer yer tevâli ile aynı netayice vâsıl olan isyanlar bugün tamamen bastırılmış ve elyevm Meclis'in ve Hükümetin makasid-ı meşrûası halkın bu misullû tabaka-i cehilesi nezdinde de tamamen anlaşılmış ve muğfeelerin dimağında nedâmetten başka bir eser-i fesâd kalmamış olduğuna kanâat hâsıl olmuştur. Binâenaleyh Hiyanet-i Vataniye'den dolayı nisbeten hafif cerâim ashâbından

Kanun teklifinin bütünü üzerinde söz alan Adliye Encümeni üyesi, Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey, isyanlara tali derecede

bulunan müteşebbis, fer'an zimethal ve müşevvik ve muharrik olarak, mahkûm ve maznûn bulunan bu gibilerin temâdi i sefaletine meydan bırakmayarak, hidemât i vataniyelerinin ifâ ve geçmiş günahlarının istiğfârına mahal bırakmak için afları muvâfık olduğu teemmül edilmiş ve birinci madde ol veçhile tanzim olunmuştur. Ancak hâlen memâlik i ecnebiye veya bilâd i meşgulede bulunan Hiyanet i Vataniye mahkûm ve maznûnları ile gaflet ve cehalet neticesi olmaktan ziyade kadim bir maksad i hainâne eseri olarak eczâ yı vatanın bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete iltihakına sa'y edenlerin işbu cinâyât i azimeleri şimdilik kabil i af görülememiş olduğundan maddenin nihayetine o suretle bir fıkra i istisnaiye ilâve edilmiştir.

Bir de Hükümetin azm i iman ve kudret i mükemmelesi sayesinde sukûn ve sukûneti tamamen iade edilen Anadolu vilâyatında işbu geçmiş hadisât i isyanienin bâzı karıştıracı eşhâsa vesile i fesâd ve intikam olmakta bulunduğu görüldüğünden artık bu elim sahâif i mâziyeyi kapatmak ve bütün efrâdı milleti vazâif i nâfia ve vataniyelerine sevk eylemek muvafık i hikmet ve maslahat görülmüş olduğundan haklarında tahkikat ve takibat i kanuniye icrâsına mübâşeret edilmemiş olan Hiyanet i Vataniye maznûnları aleyhinde artık takibat icrâsına mahal olmadığını âmir olmak üzere ikinci madde tanzim edilmiş ve şekl i kanun berveçh i âti tesbit edilerek Heyit i Umûmiyeye arz ve takdim kılınmıştır.

Hiyanet i Vataniye Mücriminden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun

Madde 1 - İstiklâl Mahkemeleriyle Mehâkim i Nizâmiye ve Divân i Harpler tarafından Hiyanet i Vataniye cürmünden dolayı mahkûm ve maznûn bulunan bi'l-cümle müteşebbis, fer'an zimethal olanlarla tahrikât ve teşvikâtı fiilen fesâdâ iktirân etmeyen muharrik ve müşevvikler hukuk u şahsiye bâki kalmak üzere affedilmiştir. Ancak eczâ yı vatandan bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete iltihakına sa'y edenlerle hâlen memâlik i ecnebiye veya bilâd i meşgulede bulunan eşhâs bu aftan müstesnâdır.

Madde 2 - Haklarında şimdiye kadar Hiyanet i Vataniye cürmünden dolayı tahkikat ve takibat i kanuniye icrâsına mübâşeret edilmemiş olanlar aleyhinde artık takibat i kanuniye icrâ edilemez

Madde 3 - İşbu kanun tarih i neşrinden müteberdir.

Madde 4 - İşbu kanunun icrâsına Büyük Millet Meclisi Reisi, Adliye, Dahiliye ve Müdafaa i Milliye Vekilleri me'murdur (Ceride, c.15, s.66 vd).

karişan halkın aslında cahil olduğunu ve bu sebeple kolayca iftinal edildiğini ve bunda da İstanbul ve Saray unsurlarının etkili olduğunu belirterek, TBMM'nin bu gibi kişileri affederek, bu yolla arkası gelmez bir kurban sürüsünün önünü tıkaması gerektiğini ifade etti.

Edirne Mebusu Şerif Bey de , devrin insan kaybetmek değil insan kazanmak devri olduğunu vurguladığı konuşmasında, kanun teklisinin lehinde olduğunu söyledi⁽⁵²⁾.

Kanun teklifinin lehinde olan konuşmalardan sonra, bütünü üzerindeki müzakere yeterli görülerek, maddelerinin müzakeresine geçildi.

Birinci maddenin müzakeresi sırasında, maddenin bu şekliyle uygulanabilirlikten uzak olduğu ileri sürülerek, tekrar encümene gönderilip, encümenin buna uygulanabilir bir mahiyet vermesi kabul edildi. Adliye Encümeni'nin kanun teklifindeki birinci maddeyi değiştirip yeni şekliyle⁽⁵³⁾ göndermesi üzerine, kanun teklifi hakkındaki müzakere 9 Aralık 1921'de tekrar başladı. Ancak, Adliye Encümeni'nden ikinci kez gelen birinci maddenin, bu şekliyle de açık olmadığı ileri sürülerek, verilen değişiklik önerileriyle birlikte tekrar encümene havale edilmesine karar verildi⁽⁵⁴⁾.

(52)"Pek çok defa cezadan ziyade affın tesiri vardır. Affın kazandığı yerler vardır. Biz artık insan kaybetmek değil, insan kazanmak isteriz. Efendim, insanları feda etmek değil, millî davamızın içerisine insanlar sokmak isteriz. Bunun için diyorum ki bu af kanunu kabul edilmelidir"(Ceride, c.15, s.70).

(53) Madde 1- İstiklâl Mahkemeleri ile Mehâkim-i Adliye ve Divân-ı Harpler tarafından Hiyanet-i Vataniye cürmünden dolayı mahkûm ve maznûn olan eşhâs(Hukuk-ı şahsiye bâki kalmak üzere) affedilmişlerdir.

Ancak, idam ve müebbet kürek cezalarıyla mahkûm olanlarla eczâ-yi vatandan bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete ilhakına çalışanlar ve casusluk edenler ve hâlen memalık-i ecnebiye ve bilâd-ı meşgulede bulunanlar bu aftan müstesnadır.

Madde 2- İşbu kanunun neşri tarihinde maznûn bulunanlar evrakına nazaran bu aftan istifadeleri anlaşıldıkça derhal tahliye olunur(Ceride, c.15, s.85).

(54) Ceride, c.15, s.107.

Kanun teklifinin birinci maddesinin değiştirilmiş yeni şekli⁽⁵⁵⁾, TBMM`nde 17 Aralık 1921 tarihinde ele alınarak, kabul edildi.

İkinci madde görüşülürken, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey`in, bu maddenin başına "23 Nisan 1336(1920) tarihinden itibaren şimdiye kadar" ifadesinin konulmasını ihtiva eden önergesi kabul edilerek, madde Meclis`ten bu şekliyle geçti⁽⁵⁶⁾.

Üçüncü madde aynen kabul edildikten sonra, dördüncü madde yine Hüseyin Avni Bey`in önergesiyle "İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icrâ olunur" şeklinde kabul edildi.

Bundan sonra, kanun teklifinin oylanmasına geçildi. Ancak, oy kullanan mebus sayısınının 132 olduğu tesbit edilince, Meclis`te çoğunluk olmadığı anlaşıldı. 19 Aralık 1921 tarihinde tekrar oya konulan kanun teklifi, kabul edilerek kanunlaştı⁽⁵⁷⁾.

b - Kanununun Metni

HİYANET İ VATANIYE MÜCRİMİNDEN BİR KISMININ
AFLARINA DAİR KANUN⁽⁵⁸⁾

Tarih: 19 Kânûn-ı Evvel(Aralık) 1337(1921)

Kanun No: 170

Madde - 1 - Hiyanet-i vataniye cürmünden dolayı İstiklâl Mahkemeleri`yle Mehâkim-i Nizâmiye ve Divân-ı Harpler tarafından

(55) Hiyanet-i vataniye cürmünden dolayı İstiklâl Mahkemeleri`yle Mehâkim-i Nizâmiye ve Divân-ı Harpler tarafından idama mahkûm edilen eşhâsın cezaları müebbet küreğe ve müebbet kürek cezaları onbeş sene muvakkat küreğe tahvil ve maâdası affedilmişlerdir. Hâlen işbu efâlden maznûn bulunanlar dahî evrakına nâzaran bu aftan istifade eyleyeceklerdir. Ancak eczâ-yı vatandan bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete ilhakına çalışanlar ve casusluk edenler ve hâlen memalik-i ecnebiye ve bilâd-ı meşgulede bulunanlarla ihtilâs ve rüşvet ahzeyleyerek, devletin kuvayı maddiye ve mâneviyesini tenkis etmiş olanlar işbu aftan müstesnadır(Ceride, c.15,s.122).

(56) Ceride, c.15, s.134.

(57) Oylama neticesi: 106 Kabul, 36 Red ve 20 Çekimser.

(58) Düstur, c.2, s.192; K.M.c.1, s.197.

idama mahkûm edilen eşhâsın cezaları müebbet küreğe ve müebbet kürek cezaları onbeş sene vuvakkat küreğe tahvil ve mâadâsı affedilmişlerdir. Hâlen işbu ef`alden maznûn bulunanlar dâhi evrakına nazaran bu aftan istifade edeceklerdir. Ancak eczâ-yı vatan-dan bir kısmının tefrik veya ecnebi bir devlete ilhâkına çalışanlar ve casusluk edenler ve hâlen memâlik-i ecnebiye ve bilâd-i meşgulede bulunanlarla ihtilâs ve rüşvet âhzeyleyerek devletin kuvayi maddiye ve mâneviyesini tenkis etmiş olanlar işbu aftan müstesnadır.

Madde 2 - 23 Nisan 1336(1920) tarihinden itibâren şimdiye kadar haklarında Hiyanet-i Vataniye cürmünden dolayı tahkikât ve takibât-i kanuniye icrâsına mübâşeret edilmemiş olanlar aleyhinde artık takibât-i kanuniye icrâ edilemez.

Madde 3 - İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 4 - İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icrâ olunur.

8 - TECİL İ TAKİBÂT HAKKINDA KANUN

a - Müzakeresi

Şakîlik yaparken pişman olup aman dileyen "Katil İlyas" ve arkadaşlarının aflarıyla ilgili İcrâ Vekilleri Heyeti'nin 4 Aralık 1921 tarihli tezkeresiyle birlikte Adalet Encümeni'ne gönderilen "Tecil İ Takibât Kanun Teklifi", burada müzakere edildikten sonra yapılan değişikliklerle, 1 Ocak 1922 tarihinde ilgili encümen tarafından kabul edilmiş ve müzakere edilmek üzere 12 Ocak 1922 tarihine TBMM'ne gönderilmişti⁽⁵⁹⁾.

Kanun teklifinin 12 Ocak 1922 günkü müzakeresi sırasında bir önerge veren Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, "Tecil İ Takibât Kanun Teklifi" nin Katil İlyas ve arkadaşları hakkındaki tekliften ayrılarak müzakere edilmesini istemişti⁽⁶⁰⁾. Bu arada söz alan Çorum Mebusu Dursun ve Karesi Mebusu Hasan Basri Beyler de, Katil İlyas ve arkadaşlarının o zamana kadarki faaliyetleri ile TBMM'nin can düşmanı olduklarını gösterdiklerini ve bu sebeple "vatan haini" sayılmaları gerektiğini belirterek, kanun teklifine karşı olduklarını ifade etmişlerdi⁽⁶¹⁾.

(59) Madde 1 - Şekavet erbâbından olup da şimdiye kadar istimân etmiş veyahut işbu kanunun her kaza merkezinde tarih-i ilâ-nından itibâren bir mâh zarfında istimân edecek kesân hakkında tecil İ takibât kararı ittihâzına ve lede İ icap bu bapda bâzı kuyût ve şurût vaz'ına Heyet-i Vekile mezûndur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Heyet-i Vekile memurdur (Ceride, c.16, s.32).

(60) Riyâset-i Celileye

Şakî İlyas nâm şahıs hakkında vâki teklifin esbâb-ı mü-cibesi şân-ı hükümet ile kabîl-i tevfiğ olmadığından bu cihetin reddi ve Katil İlyas istisna edilerek; Mükümetçe muvakkat bir tedbir olmak üzere Adliye Encümeni'nin kabul ettiği mevâddın müzakeresine geçilmesini teklif ederim (Ceride, c.16, s.33).

(61) Hasan Basri Bey bu konuda şunları söylüyordu: "Eğer meşrûyetimizden şüphemiz yoksa, eğer zalimleri, sakileri, canî-leri cezasız bırakmamak lâzım gelirse bu teklif-i kanunîyi yırtıp atalım ve kabul etmeyelim (Ceride, c.16, s.33).

Bu konuşmalardan sonra, gizli celse yapılması kararlaştırılarak, konu gizli celsede müzakere edildi. Gizli celse müzakereleri sırasında, Pontus Rum eşkiyası ile uğraşan hükümet kuvvetlerinin, diğer eşkiyanın tenkilî işiyle de uğraşıp bölünmemesi için, pişmanlık duyan eşkiyanın üzerine gidilmesi yerine, affedilmesinin daha uygun olacağı ileri sürüldü. Hatta bu konuda bazı mutasarrıflıklardan birtakım teklifler geldiği söylendi⁽⁶²⁾. 19 Ocak 1922 tarihinde yapılan bu gizli oturumdan sonraki açık celsede yapılan oylamada ekseriyet olmadığı için sonuç alınamadı. İkinci kez 21 Ocak 1922 tarihinde oylanana kanun teklifi bu sefer kabul edilerek, kanunlaştı⁽⁶³⁾.

b - Kanunun Metni

TECİL İ TAKİBÂT HAKKINDA KANUN⁽⁶⁴⁾

Tarih: 21 Kânûn-ı Sâni (Ocak) 1338 (1922)

Kanun No: 183

Madde 1 - Şekavet erbâbından olup da şimdiye kadar istimân etmiş veyahut işbu kanunun her kaza merkezinde tarih-i ilânından itibaren bir mâh zarfında istimân edecek kesân hakkında tecil-i takibât kararı ittihâzına ve lede-ı icap bu bapta bâzı kuyût ve şurût vaz'ına Heyet-i Vekile mezûndur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden mûteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Heyet-i Vekile me'murdur.

(62) TBMM G.C.Z., c.2, s.634-643.

(63) Ceride, c.16, s.92.

(64) Düstur, c.2, s.210; K.M., c.1, s.210.

9 - İSTİKLÂL MEHAKİMİ KANUNU

a - Müzakeresi

Birinci dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına 17 Şubat 1921 tarihinde son verilmiş olmasına rağmen⁽⁶⁵⁾, bu mahkemelerin kuruluşlarını gerektiren ve genellikle iç güvenlikle ilgili olan sebepler hâla yaşıyordu. Bu durum çeşitli şikâyetlere sebep olduğu halde, mahkemelerin tekrar çalıştırılmasına ilişkin, uzun süre herhangi bir girişim olmadı.

İstiklâl Mahkemeleri'nin faaliyetlerinin durdurulmasından sonra, bu mahkemelemin baktığı dâvaları normal mahkemeler ve Divân-ı Harpler görmeye başlamış, fakat bu mahkemelerin çalışmaları arzu edilen sonuçları bir türlü vermemişti. İstiklâl Mahkemeleri'ne tanınan yetkilerden yoksun olan bu mahkemelerle iç güvenlik konusunda sonuç alınamayacağı gerçeği ortada iken, cepelerde sükûn olması ve İstiklâl Mahkemeleri'nin yeniden teşkil edilmelerini gerektirecek yakın bir tehlikenin olmadığı düşüncesiyle bu konuda teklif yapılamıyordu. Aslında, İstiklâl Mahkemeleri'nin faaliyetlerinin durdurulmasından bir ay kadar sonra, asker arasındaki kaçak olayları ve yurt dışında bozguncu propoganda çoğalmıştı. Kaçakların yarattığı güvenlik bozukluğunu düzeltmek için, cepheye gönderilmesi gereken kuvvetlerin bir kısmı geri bölgede kullanılıyordu. Bu durum ülke savunmasını olumsuz yönde etkiliyordu⁽⁶⁶⁾.

Asker kaçakları yüzünden İstiklâl Mahkemeleri'ne ihtiyaç duyulduğu halde, bu duruma geçici kararlarla çare aranıyordu.

7 Temmuz 1921'de TBMM "Kıtaât-ı Askeriyeden Elbise ve Teçhizat-ı Askeriyeleriyle Firâr Eden Efrâdın Zaman ile Mükellefiyeti Hakkında Kanun" u kabul ederek, asker kaçakları konusunu

(65)Bkz. 17 Şubat 1921 tarih ve 97 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri'nin Faaliyetine Nihayet Verilmesi Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.1, s.217.

(66) Aybars, s.140 vd.

bu husustaki diğ er yasal düzenlemelerle birlikte yeni çıkarılan bu kanunla halletmeye çalıştı⁽⁶⁷⁾. Fakat bu kanunun uygulaması da istenen sonucu vermedi.

Kütahya ve Eskişehir Savaşları neticesinde Yunan Ordusunun ilerlemesi karşısında kaybedilen topraklar ve tehlikenin Ankara'yi tehdit etmesi üzerine, Ankara'nın terkedilmesi korkusu, büyük moral çöküntüsü yarattı. Bu yüzden TBMM'nde İstiklâl Mahkemeleri'nin tekrar kurulması yönünde bir eğilim ortaya çıktı. Durum değerlendirmesi yapan TBMM'nde ortaya çıkan görüşler üç nokta etrafında toplanıyordu. Bunlar:

1- Harp durumu son derece tehlikeli bir hale gelmiştir.

2- Düşman taarruzunu durdurabilmek için memleketin bütün kaynaklarını harekete geçirmek şarttır.

3- Düşmanın yeni taarruzunu karşılayabilecek tedbirlerin alınmasına ve kaynakların harekete getirilmesine normal hükümet teşkilatının gücü yetmeyecektir. Bunun için Büyük Millet Meclisinin otoritesinin ve yetkilerinin harp alanına giren bölgelerde işletilmesi gereklidir⁽⁶⁸⁾.

Bütün bunların yapılabilmesi, yürütme ve yargı kuvvetlerine olağanüstü yetkiler verilmesiyle sağlanabilirdi. Yargıya ola-

(67) Kıtaât ı Askeriyeden Elbise ve Teçhizat ı Askeriyelerile Firâr Eden Efrâdın Zaman ile Mükellefiyeti Hakkında Kanun
Tarih: 7 Temmuz 1337(1921)

Kanun No: 132

Madde 1- Kıtaât ı askeriye elbise ve teçhizat ı askeri-yeleriyle firâr eden efrâdın beraberlerinde götürdükleri elbise ve teçhizat ı askeriye esmâni memleketlerinde bıraktıkları emlâk, emvâl ve eşyadan tahsili Emvâl Kanunu'na tevfikân tahsil olunur.

Madde 2- İşbu eşyanın rayiçi üzerinden kıymetleri Kolordu Kumandanlıklarınca tayin ve doğrudan doğruya efrâdın mensup oldukları Mal Memurluklarına iş'ar olunur.

Madde 3- Askerî Ceza Kanunnâmesi'nin işbu kanuna muhalif olan mevâdı mülğadır.

Madde 4- İşbu kanun tarih i neşrinden müteberdir.

Madde 5- İşbu kanunun icrâ-yi ahkâmına Müdafaa i Milliye ve Maliye ve Dahiliye Vekilleri me'murdur(Düstur,c.2,s.91).

(68) Sabahattin Selek, Anadolu İntilâli,c.2, İstanbul,1987 s.650.

ğanüstü yetki İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulması ile verilmişti. Şimdi, çalışmalarına son verilmiş olan bu mahkemelerin ihtiyaç gereği yeniden kurulması sorunu vardı. Bu şartlarda Kastamonu, Samsun ve Konya'da üç İstiklâl Mahkemesi kurulması kararlaştırıldı⁽⁶⁹⁾. Mahkemelerin kurulmasından kısa bir süre sonra 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya TBMM'nin sahip olduğu yetkileri şahsında toplamak ve Meclis adına yürütmek üzere üç ay süreyle "Başkumandanlık" yetkisi veren kanun kabul edildi⁽⁷⁰⁾. Başkumandan sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa 7.8 Ağustos 1921'de halkı maddî ve mânevî kaynaklarıyla Millî Mücadele'ye katılmaya çağıran "Tekâlif-i Milliye Emirleri"ni yayınladı.

22 Temmuz 1921 tarihli Heyet-i Umumiyi kararı ile kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nin birinci dönemde olduğu gibi çok geniş yetkilerle çalışmaya başlaması Meclis'teki aleyhtarlarının ve bazı kumandanların hoşuna gitmiyordu.

29 Kasım 1921'de Adliye Encümeni İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılmasına dair bir önergeyi Meclis'e verdi. Hükümetin, İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmesi üzerine bu önerge reddedildi. Böylece karşıt fikirlere rağmen, faaliyetlerinde büyük yararlılıklar görülen İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarını sürdürmesi sağlandı.

Sakarya Zaferi'nden sonra uzun bir süre savaş olmaması, Merkez Ordusunun kuruluşu⁽⁷¹⁾, kaçak olayları, ayaklanma ve diğer suçların önemli derecede azalması; özellikle "Düzenli Ordu" nun artık bütünüyle kurulmuş olması, İstiklâl Mahkemeleri'ne gerek kalmadığı düşüncesini doğurdu. Bu yüzden mahkemelerin kaldırılması veya yeni bir esasa bağlanıp, yetkilerinin kısıtlanması

(69) Bkz. 22 Temmuz 1337(1921) tarih ve 140 numaralı "İstiklâl Mahkemesi Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı", Düstur, c.2, s.129.

(70) Bkz. 5 Ağustos 1337(1921) tarih ve 144 numaralı "Başkumandanlık Kanunu", Düstur, c.2, s.86.

(71) Bkz. 9 Aralık 1920 tarih ve 407 numaralı "Merkez Ordusunun Kurulmasına Dair Kararnâme", H.T.V.D., S.52, ves.1203.

için Ocak 1922'den itibaren Meclis Başkanlığı'na önergeler verilmeğe başlandı. Fakat bu önergelerin hepsi, Hükümetin karşı çıkması üzerine reddedildi.

İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına ihtiyaç olmasına rağmen, ortamın İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılması için uygun bir durum alması sonucu, 20 Temmuz 1922 tarihinde İstiklâl Mahkemeleri'nin üyeleri TBMM'nin çoğunlukla verdiği karar gereği geri çağrıldılar⁽⁷²⁾. Daha sonra, 27 Temmuz 1922'de İstiklâl Mahkemeleri ile ilgili kanunu değiştirmek için bir komisyon kuruldu⁽⁷³⁾. Koçgiri Ayaklanması'nı araştırmak için gönderilen kurulun verdiği rapor, 29 Temmuz 1922'de gizli bir oturumda görüşüldükten sonra, Dahiliye, Adliye ve Müdafaa-i Milliye Encümenlerince oluşturulan bu özel komisyon tarafından hazırlanan "İstiklâl Mahkemeleri Hakkında Kanun Teklifi", TBMM'nde öncelikle gündeme alınıp, müzakeresine başlandı⁽⁷⁴⁾.

(72) Bkz. 20 Temmuz 1338(1922) tarih ve 271 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri Azalarının Hitâm-ı Vazifeleri Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı", Düstur, c.3, s.102.

(73) TBMM G.C.Z., c.3, s.634-637.

(74) İstiklâl Mehkâkimi Kanunu

Madde 1 - İcrâ Vekilleri Heyeti'nce gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisi'nce ekseriyet-i mutlaka ile verilecek karar üzerine icâb eden mahallerde İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunur.

Madde 2 - Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i mutlakası ve rey-i hafi ile kendi âzası meyânından müntehâb bir reis ve iki âza ve bir müddeiumûmîden teşekkül eder. Ancak heyet-i hâkimeye târi olan noksanın ikmalini teminen ayrıca bir âza daha intihâb olunur.

Madde 3 - İstiklâl Mahkemeleri'nin vezâifi berveç-i âtidir:

(a) Muvazzaf ve gönlü ile hizmet-i askeriyeye dahil olup da firâr edenler ve kasden veya ihmâlen firâra sebebiyet verenler ve firâri derdest ve sevkinde tekâsül gösterenler ve firâfileri bi'l- ihtiyâr ihfâ ve iâşe ve ilbâs edenler hakkında mülki ve askerî kâvânında müayyen cezaları ve esbâb-ı muhaffefe veya müşeddede mevcut olduğu taktirde yalnız bu fıkradaki cerâime münhâsır olmak üzere tensip edeceği diğer gûna derecât-ı cezaiyeyi hükmetmek.

(b) 29 Nisan 1336(1920) tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun muhtevfi olduğu cerâimi.

(c) Devletin emniyet-i hariciye ve dahiliyesini ihlâl edenler hakkındaki mülki ceza kanununun birinci bâbının birinci ve ikinci fıkralarında muharrer cerâimi.

İlk tartışma konusu, İstiklâl Mahkemeleri üyelerinin kimlerden oluşacağı hususunda oldu. Sivas Mebusu Taki Efendi, İstik-

(d) Askerî ve siyasi casusluk ve suikest ı siyasi icrâsı ve asker ailelerine taarruz ve tacâvüz cerâimi.

(h) Seferberlikte tedârik ı vesâit ı nakliye komisyonlarının suistimâlât ve müsâmañatı hakkında Askerî Ceza Kanunu'na müzeyyel 12 Şevval 332 ve 21 Ağustos 330(1914) tarihli Kanun ı Muvakkatın birinci maddesini muaddil 28 Rebiü'l Âhır 332 ve 2 Mart 331(1915) tarihli kanunda musârrah cerâimi ru'yet etmek.

Madde 4 - Büyük Millet Meclisi lüzum gördüğü İstiklâl Mahkemeleri için üçüncü maddede muharrer vezâiften bir kısmının istisnâsına karar verebilir.

Madde 5 - İstiklâl Mahkemeleri'nin idamdan gayri hükümleri kat'î olup infâzına bilûmum kuvayi müsellâha ve gayri müsellâha ı devlet me'murdur. İdam hükümleri Büyük Millet Meclisi'nce bade ı tasdik infâz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hâl ve zamanda idam hükümlerinin dahî Meclis'ce tasdik edilmeksizin infâzına Meclis kararıyla mezûniyet verilebilir.

Madde 6 - İstiklâl Mahkemeleri kararlarında bu mahkeme müddeiumûmsinin yalnız vazife noktasından hakk ı itirazı vardır. Müddet ı itiraz yevm ı tefhimin ferdâsından itibaren üç gündür. Ve itiraz vâki Büyük Millet Meclisince katiyyen hâl olunur.

Madde 7 - İstiklâl Mahkemesi heyetleri her altı ayda bir intihâb olunur. Bu müddetin hitâmından evvel heyet tamamen veya kısmen Meclis kararıyla tebdil edilebileceği gibi esbâb ı teşkilin zevâliyle faaliyeti dahî tadil olunur.

Madde 8 - İstiklâl Mehâkiminde vâsıtâ ı muhabere ve tebliğ ve tebellüğ müddeiumûmlerdir.

Madde 9 - İstiklâl Mahkemeleri'nin evâmir ve mukarreratını infâz etmeyenler veya infâzda taallül gösterenler müddeiumûmlerin tâlep ve sevki üzerine aynı mahkemeler tarafından taht ı muhâkemeye alınırlar.

Madde 10 - İstiklâl Mahkemeleri askerî ceza kanununun yedinci faslındaki hukuk ı emiriyeden ma'âda hukuk ı şahsiyeye hükmedemezler.

Madde 11 - Her İstiklâl Mahkemesi ketebe ve müstahdeminin maâşat ı asliyesi şehri yüz lirayı geçmiyecektir.

Madde 12 - Her İstiklâl Mahkemesi ayda bir defa Heyet ı Umûmiye'ye hülâsâ ı hüküm ve mesai cetveli göndermeye mecburdur.

Madde 13 - Firâfîler Hakkındaki 13 Eylül 1336(1920) tarihli Kanun ile İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel 26 Eylül 336(1920) tarihli Kanun ve Firâfîler Hakkındaki 11 Eylül 336(1920) tarihli Kanunun İkinci Maddesini Muaddil 6 Rebiülevvel 339 ve 28 Teşrin ı Sâni(Kasım)336(1920) tarihli Kanun mulgadır.

Madde 14 - İşbu kanun tarih ı neşrinin ferdâsından itibaren mer'fidir.

Madde 15 - İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icrâ olunur(Ceride,c.22,s.33-34).

lâl Mahkemeleri üyelerinin mutlaka hukuk camiasından seçilmesini istedi. Ona göre, Meclis üyesi olmak kişiye her işi yapabilme kudreti kazandıramazdı. Bu sebeple, kanunda gerek reis, gerek âzalar, gerekse müddeiumûmînin hukukçulardan olması hususu belirtilmeliydi. Bu konuda, Karesi Mebusu Basri Bey de Taki Efendi ile aynı kanaati paylaştığını belirterek, şöyle diyordu: "Efendiler, biz büyük bir fırtına içinde çalkalanan sefinenin rakipleri vaziyetindeyiz. Bu sefineyi kurtarmak için mahâret lâzımdır. İhtisâs lâzımdır. Bu ihtisâsı hâriçte bulursak niye hâricin bu ihtisâsından milleti müstefid etmeyelim⁽⁷⁵⁾."

Diğer bir tartışma konusu da, müddeiumûmîlerin yetkileri idi. Kanun teklifinde müddeiumûmîlerin yetkilerinin genişletilmesi, buna karşılık mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanması öngörülmüyordu. Müddeiumûmîlerin görevlendirilmesini isteyenlerin amacı, müddeiumûmîler aracılığı ile İstiklâl Mahkemeleri üzerindeki Meclis denetimini daha yakından ve daha geniş olarak sağlamak, İstiklâl Mahkemeleri'nin gücünü kırmaktı⁽⁷⁶⁾. İstiklâl Mahkemeleri'nde müddeiumûmî görevlendirilmesi fikrini savunanlar, şimdiye kadar bütün mahkemelerde, Rusya'daki ÇEKA Mahkemeleri müstesna olmak üzere savcı bulunmuştur diyorlardı.

Üçüncü Madde ile İstiklâl Mahkemeleri'nin vazifeleri belirlenirken, encümenin teklifine eklenmek üzere Bursa Mebusu Muhiittin Baha'nın önergesiyle, ihtilâs ve rüşvet suçu ile memuriyet nüfuzundan yararlanarak halka zülmeden sivil ve askerî memurların işledikleri bu suçların kanunun kapsamına alınması teklif edildi ve ardından da TBMM tarafından kabul edildi⁽⁷⁷⁾.

(75) Ceride, c.22, s.44.

(76) Bu konuda Mehmet Şükrü Bey şöyle diyordu: "Müddeiumûmîleri buraya koymaktan maksat: Kanunun hüsn ü cerayânını temin etmek ve mahkemelerin İstiklâl Mahkemeleri'ne verilen ve zâif dairesinde ifâ ü vazife edip etmediğini Meclis ü Âli nâmına murâkebe, tahkik ve tâkip etmek ve mahkeme o hudut ve selâhiyetin hâricine çıktığı zaman, müddeiumûmîlerin bundan Meclis ü Âli'yi haberdâr etmesi ve mahkemeleri dâire ü selâhiyetine ircâ eylemesi emeline muteveffâdır" (Ceride, c.22, s.38).

(77) Ceride, c.22, s.60.

Beşinci maddenin müzakeresi sırasında, kanun teklifindeki "İdam hükümleri Büyük Millet Meclisi'nce bade'l tasdik infâz olunur" ifadesine karşı çıkan Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in başlattığı tartışma neticesinde verilen değişiklik önergeleriyle bu ifade, "İdam hükümleri Büyük Millet Meclisi'nce bilûmum mesâ ile tercihân tetkik ve tasdik olunduktan sonra infâz olunur" şeklinde değiştirildi⁽⁷⁸⁾.

Onuncu madde görüşülürken Âdi suçların İstiklâl Mahkemeleri'ne gönderilmesinin gereksiz olduğu kabul edilip, bu mahkemelere tanınan yetkilerin diğer mahkemelere de verilmesi durumunda aynı sonucun elde edilebileceği ileri sürüldü⁽⁷⁹⁾.

Onikinci maddenin müzakeresi sırasında Hüseyin Avni Bey, İstiklâl Mahkemeleri'nin "avukat" da kabul etmesini istedi. Mehmet Şükrü Bey'in "Müddeiumûmîler tarafsız olacakları için hem fertlerin hem de milletin adına hareket edeceklerdir, bu sebeple avukat kabul edilmemiştir" demesi üzerine, Hüseyin Avni Bey "Vekil hakkını hiç kimse nez'edemez. Bir adam kendi müdafâatını ve kendi hakkını hiçbir vakit başkasına veremez.. Olabilirya!. Ben müdafâdan âcizim, ben ifâde-i merâm edemem, vekile ettiririm. Müddeiumûmî kanunun vekilidir, ammenin vekilidir, yoksa ferdin vekili değildir. Hakk-ı vekâleti selbedecek tedbir dünyada tasavvur edilemez. İnsan hukuk-u medeniyesine sahip oldukça vekilini intihâp eder" dedikten sonra, Meclis'in, savunma hakkının tabii hukukun vazgeçilmez bir gereği olduğunu kabul ve ilân etmesi durumunda, bu hususun kanun maddesinde yer alması için ısrar etmeyeceğini, Meclis'in beyânını yeterli göreceğini söyledi. TBMM, savunma hakkının tabii hukukun bir gereği olduğunu kabul edince de Hüseyin Avni Bey bu konuda Meclis Başkanlığı'na verdiği önergesini geri aldı ve bu madde encümeden gelen şekliyle kabul edildi⁽⁸⁰⁾.

(78) Ceride, c.22, s.89.

(79) Ceride, c.22, s.96-99.

(80) Ceride, c.22, s.99-101.

29 Temmuz 1922 tarihinde başlayan ve 31 Temmuz 1922`ye kadar süren İstiklâl Mahkemesi Kanunu müzakereleri sırasında dikkat çeken görüntü şuydu: Genel olarak eski kanunun belirgin olmadığı düşünülüyor ve bu gerekçeyle yeni kanunun daha açık ve anlaşılır bir şekilde çıkarılması isteniyordu. Yeni kanun, eski kanunun ve Hiyanet-i Vataniye Kanununun müzakerelerinde olduğunun aksine, çok kısa bir tartışma sonucu, 31 Temmuz 1922`de oya sunulup, büyük bir çoğunlukla kabul edildi⁽⁸¹⁾.

b - Kanunun Metni

İSTİKLÂL MEHAKİMİ KANUNU⁽⁸²⁾

Tarih: 31 Temmuz 1338(1922)

Kanun No: 249

Madde 1 - İcrâ Vekilleri Heyeti`nce gösterilecek lüzum ve Büyük Millet Meclisi`nce ekseriyet-i mutlaka ile verilecek karar üzerine icap eden mahâllemde İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunur.

Madde 2 - Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisi`nin ekseriyet-i mutlakası ve rey-i hafi ile kendi âzası meyânından mün-tehâp bir reis ve iki âza ve bir müddeiumûmîden teşekkül eder. Ancak heyet-i mahkemeye târi olacak noksanın ikmalini teminen ayrıca bir âza daha intihâp olunur.

Madde 3 - İstiklâl Mahkemeleri`nin vezâifi berveç-i âti-dir:

A - Muvazzaf ve gönü ile hizmet-i askeriyeye dâhil olup da firâr edenler ve firâra sebebiyet verenler ve firârî derdest ve sevkinde tekâsül gösterenler ve firârleri bi`l-ihdiyâr ihfâ ve iâşe ve ilbâs edenler hakkında Ceza Kanunnâmesi`yle Askerî Kâvânîninin müayyen cezai hüküm ve esbâb-ı muhaffefe ve müşeddede mevcut olduğu takdirde yalnız bu fıkradaki cerâime münhâsır olmak üzere tensip edeceği diğer gûna mukarreratı ittihâz eylemek.

(81) Aybars, s.180.

(82) Düstur, c.3, s.108-110 ; K.M., c.1, s.295-296.

B - 29 Nisan 1336(1920) tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun mühtevî olduğu cerâimi.

C - Devletin emniyet-i hâriciye ve dâhiliyesini ihlâl edenler hakkında Ceza Kanunu'nun birinci babının birinci ve ikinci fâsıllarındaki mûharrer cerâimi.

D - Askerî ve siyasi casusluk ve su'ikast-i siyasi ve asker ailelerine taarruz ve tecavüz cerâimi.

H - Seferberlikte tedârik-i vesâit-i nakliye komisyonlarının su'istimâlât ve müsamâhâtı hakkında Askerî Ceza Kanunu'na müzeyyel 12 Şevval 1332 ve 21 Ağustos 1330(1914) tarihli kanun-ı muvakkatın birinci maddesini muaddil 28 Rebi'ü'l-âhır 1332 ve 2 Mart 1331(1915) tarihli kanunda musarrâh cerâimi rü'yet etmek.

K - İhtilâsta bulunan, rüşvet alan bilûmum me'mûrîn-i mülkiye ve askeriyeyi ve bunlara hangi sınıftan olursa olsun işti-rak ve vesâtât eyleyenleri.

S - Nüfûz-ı me'muriyetinden istifade ederek halka zulüm ve işkencede bulunan me'mûrîn-i mülkiye ve askeriyeyi muhâkeme etmek

Madde 4 - Büyük Millet Meclisi lüzum gördüğü İstiklâl Mahkemeleri için üçüncü maddede muhârrer vezâiften bir kısmının istisnasına karar verebilir.

Madde 5 - İstiklâl Mahkemeleri'nin idamdan gayri hükümleri kat'î olup infâzına, bilûmum kuvayi muselleha ve gayri muselleha-i devlet me'murdur. İdam hükümleri Büyük Millet Meclisi'nce bilûmum mesâile tercihân tetkik ve tasdik olunduktan sonra infâz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hâl ve zaman idam hükümlerinin dahî Meclis'çe tasdik edilmeksizin infâzına Meclis kararıyla mezûniyet verilebilir.

Madde 6 - İstiklâl Mahkemeleri kararlarına bu mahkeme müddeiumûmsininin hakk-ı itirazı vardır. Müddet-i itiraz yevm-i tefhimin ferdâsından itibâren üç gündür ve itiraz-ı vakfı Büyük Millet Meclisi'nce katıyyen hallolunur.

Madde 7 - İstiklâl Mahkemesi heyetleri her altı ayda bir intihâp olunur. Ve müddetin hitâmından evvel heyet tamamen veya

kısmen Meclis kararıyla tebdil edileceği gibi esbâb-ı teşkilin zevâliyle faaliyeti tatil olunur.

Madde 8 - Müddeiumûmîler işbu kanunun ahkâmına tevfikân muttali'olacakları cerâim hakkında takibât-ı kanuniyede bulunurlar.

Tevkif ve tahliye kararlarında müddeiumûmîlerin mütaleası alınmadıkça tevkif ve tahliye yapılamaz. İstiklâl Mahkemeleri'nin vasıta-ı muhabere ve tebliğ ve tebellüğü müddeiumûmîlerdir.

İstiklâl Mahkemeleri'nin mukarreratının infâzı hususunda kuvve-ı muselleha ve gayr-ı musellehaya müddeiumûmîler âmirdir.

Madde 9 - İstiklâl Mahkemeleri'nin evâmir ve mukarreratını infâz etmeyenler veya infâzda taallül gösterenler müddeiumûmîlerin talep ve sevki üzerine aynı mahkemeler tarafından taht-ı muhakemeye alınırlar.

Madde 10 - İstiklâl Mahkemeleri askerî ceza kanununun yedinci faslındaki hukuk-ı emiriyeden maâda hukuk-ı şahsiyeye hükmedemezler.

Madde 11 - İstiklâl Mehâkimi ile mehâkim-ı sâire arasında tahaddüs edecek ihtilâf-ı mercî Türkiye Büyük Millet Meclisi Adliye Encümeni'nce bi'l-cümle umûra takdimen hallolunur.

Madde 12 - Her İstiklâl Mahkemesi ketebe ve müstahdeminin maâşat-ı asliyesi şehrî yüz lirayı geçmiyecektir.

Madde 13 - Her İstiklâl Mahkemesi ayda bir defa Heyet-i Umûmiye'ye hülâsâ-ı hüküm ve mesâi cetveli göndermeye mecburdur.

Madde 14 - Firâfîler hakkındaki 11 Eylül 1336(1920) tarihli kanun ile İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun birinci maddesine müzeyyel 26 Eylül 1336(1920) tarihli kanun ve Firâfîler hakkında ki 6 Rebiü'l-evvel 1339 ve 28 Teşrin-i Sâni(Kasım) 1336(1920) tarihli kanun mülğadır.

Madde 15 - İşbu kanun tarih-ı neşrinin ferdâsından itibaren mer'îdir.

Madde 16 - İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icrâ olunur.

10 - HİYÂNET İ VATANIYE KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNİN
TADİLİ HAKKINDA KANUN

a Müzakeresi

1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat kaldırıldığı halde, hâ-
len yürürlükte olan Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun 1. maddesine
göre TBMM'nin kuruluş amaçlarından biri, Hilâfet ve Saltanatı
kurtarmak olarak gösteriliyordu. Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak
için Mardin Mebusu Necip Bey, bir kanun teklifi hazırladı. Necip
Bey'in "Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesini Muaddil
Kanun" adlı teklifi, TBMM'nde 11 Nisan 1923 günü ele alındı⁽⁸³⁾.
Fakat kanun teklifinin öncelikle görüşülmesi yolunda yapılan
teklif reddedilerek, teklif Lâyiha Encümeni'ne gönderildi.

Lâyiha Encümeni'ne gönderilen kanun teklifi, buradan 12
Nisan 1923 tarihinde gelmiş, ancak bu sefer de Adliye Encümeni'
ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Adliye Encümeni'nden de 15
Nisan 1923 günü gelen teklif, TBMM'nin aynı günkü toplantısında
ele alınarak müzakere edilmeye başlanmıştır⁽⁸⁴⁾.

(83) Riyâset-i Celileye

Vatanın en ağır devr-i felâketinde halâs-ı mutlakamızı
fiilen temin eylemiş bulunan Hakimiyet-i Milliye'nin istikrar-ı
tammi için, Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesi yerine
âti'deki madde-i muaddilenin müstacelen ve bugün bi'l-müzakere
kabulünü teklif eylerim.

Mardin
Necip

29 Nisan Tarihli Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci
Maddesini Muaddil Kanun

Madde 1 - Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesi
berveç-i âti tadil edilmiştir.

Saltanatın ilgasına ve hukuk-ı hakimiyet ve hükümrânisi-
nin gayr-i kabli terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye
Halkının mümessil-i hakikisi olan Büyük Millet Meclisi'nin şah-
siyet-i mâneviyesinde mündemiç bulunduğu dair 1 Teşrinisânî
(Kasım) 1338(1922) tarihli karar hilâfında veya TBMM'nin meşrû-
iyeti aleyhinde kavlen veya tahrîren veya fiilen muhalefet veya
neşriyâtta bulunan kesân hain-i vatan addolunur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâ-yı ahkâmına Adliye Vekili me-
murdur (Ceride, c.29, s.31 vd.).

(84) Ceride, c.29, s.29, 65.

Kanun teklifinin lehinde söz alan Refik Şevket Bey, bu teklifi desteklediğini, ancak maksadın daha açık bir şekilde ortaya çıkması için maddenin mahiyetine "isyan-ı mutazammın" ve "an-kasdin" tabirlerinin de girmesini teklif etmiştir⁽⁸⁵⁾.

Kanun teklifinin aleyhinde söz alan Hakkı Hami Bey ise, bu kanun teklifinin aleyhinde olmanın, Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun aleyhinde olmak anlamına gelebileceğini ifade ettikten sonra, endişesini, bu teklifle memleketteki hürriyetin ve insanlık idealinin zedeleneceği şeklinde dile getirmiştir.

Daha sonra söz alan Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey, 1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırıldığı halde Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin Saltanatı muhafaza eder bir mahiyeti olduğunu ve bu sebeple, 1 Kasım 1922 kararını Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na sokmak sûretiyle kanunu takviye etmekten başka bir yol bulunmadığını ifade etti.

Refik Şevket Bey'in birinci madde hakkındaki tadil teklifi kabul edildikten sonra, oya sunulan kanun teklifi kabul edildi⁽⁸⁶⁾.

b - Kanunun Metni

HIYÂNET-İ VATANİYE KANUNUNUN BİRİNCİ MADDESİNİN TADİLİ HAKKINDA KANUN⁽⁸⁷⁾

Tarih: 15 Nisan 1339(1923)

Kanun No: 334

Madde 1 - Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesi ber-veç-i âti tadil olunmuştur.

Saltanatın ilgasına ve hukuk-ı hakimiyet ve hükümrânîsinin

(85) Riyâset-i Celileye
(Meşrûiyeti aleyhinde) fıkrası yerine (Meşrûiyetine is-yan-ı mutazammın) fıkrasının ve (muhalefet) kelimesinden evvel (an-kasdin) kelimesinin ilâvesini teklif ederim.

(Ceride, c.29, s.189).

(86) Ceride, c.29, s.190.

(87) Düstur, c.4, s.81 ; K.M., c.1, s.390.

gayr-ı kabilî terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye Halkının mümessil-i hakikisi olan Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesinde mündemiç bulunduğuna dair 1 Teşrin-i Sâni 1338 (1 Kasım 1922) tarihli karar hilâfında veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşrûiyetine isyan-ı mutazammın kavlen veya tahriren veya fiilen an-kasdin muhalefet veya ifsâdât veya neşriyâta bulunan kesân hain-i vatan addolunur.

Madde 2 - İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâ-yı ahkâmına Adliye Vekili me'murdur.

11 - 29 NİSAN 1336 TARİHLİ HİYANET İ VATANIYE KANUNUNUN
SEKİZİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN

a - Müzakeresi

TBMM Adliye Encümeni tarafından hazırlanan "29 Nisan 1336 Tarihli Hiyânet İ Vataniye Kanununun Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun" teklifi, 12 Nisan 1923 günü gündeme alınıp, 15 Nisan 1923 günü müzakere edilmeye başlandı. Adliye Encümeni'nin mazbatası ve kanun teklifi⁽⁸⁸⁾ okunduktan sonra, kısa sayılabilecek bir müzakere cereyan etti.

(88) Heyet İ Umûmiye'ye

Hiyânet İ Vataniye cerâiminden dolayı bidayet mahkemele rinde sâdir olacak ahkâm ve mukarreratın infâzı Büyük Millet Meclisi'nin tasdikine vabeste olduğu 29 Nisan 1336(1920) tarihli Hiyânet İ Vataniye Kanunu'nun sekizinci maddesi iktizâsından ise de madde İ mezkûrenin kavâid İ usûliyyeye karşı istisnâ teşkil eder bir sûrette tanzimi o zamanlarda Heyet İ Temyize'nin teşekkül etmemiş olması ve Büyük Millet Meclisi'nin bizatihi mevcudiyet İ meşrûasına karşı fiilen ve kavlen vukûâ getirilen hâdisât İ cürmiyenin bissür'â tecziyesiyle taraftar İ muhalefet ve isyan olanların terhibi gibi mütalâatın tevliid ettiği esbâb İ ıztırariyenin bugünkü sukûn u hâl ile devam ve istimrârına aralık mahâl olmadığına kanaat edilmiştir. Bundan başka eşhâs İ mevcufeye ait olan Hiyânet İ Vataniye hükümlerinin biran evvel tetkikiyle Meclis İ Âli'ye takdimi için encümenin her şeye takdimen işbu hükümlere ait tetkikata hasır İ vakit ve zaman eylemesi diğer vezâifin bi hakkın ifâsına mânia teşkil etmekte bulunmasından dolayı mücrim İ sâire misullü Hiyânet İ Vataniye mürtekipleri hakkında kanun İ mahsûsuna tevfikân bidâyet mahkemelerinden sudûr edecek ahkâm ve mukarreratın usûl İ muhâkemât İ cezaiyyeye kanun İ ahkâmına tevfikân mâ fevk mehâkimce tetkik ve infâz olunmasına mahzûr görülmediğinden Hiyânet İ Vataniye Kanunu'nun sekizinci maddesi makamına kaim olmak üzere encümenimizce kaleme alınan berveç İ âti üç maddelik lâyiha İ kanuniyenin müstace len müzakere ve kabulunu teklif eyleriz.

29 Nisan 1336(1920) Tarihli Hiyânet İ Vataniye Kanunu'nun
Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun

Madde 1 - Hiyânet İ Vataniye Kanunu'nun sekizinci maddesi berveç İ âti tadil olunmuştur.

İşbu kanuna tevfikân mahâkimden sâdir olan mukarrerattan mahkûmiyeti mutazammın olanlar re'sen ve berâat veya adem İ mesuliyet ile vazife ve selâhiyet gibi mukarrerat müddeiumûmlerin veya alâkadarının istidâlarına binâen Heyet İ Temyiziye Ceza Dairesi'nce mevâdd İ sâireye tercihân tetkik olunur. Heyet İ Tem-

Hakkı Hami Bey'in, idam kararlarının Ceza Dairesi Temyiz Heyeti'ne temyiz edilmek üzere mi, yoksa tetkik edilmek üzere mi gideceği hususunda kanun teklifinde bir açıklık olmadığını söylemesinden sonra, Refik Şevket Bey, Temyiz Heyeti'nin TBMM'nin o güne kadar yaptığı tetkik işini yapacağını ve böylece Meclis'in bu tür işlerle uğraşmayacağını ifade etti. Bu konuşmalardan sonra oya sunulan kanun teklifi Adliye Encümeni'nden gelen şekliyle kabul edildi⁽⁸⁹⁾.

b - Kanunun Metni

29 NİSAN 1336 TARİHLİ HİYÂNET İ VATANİYE KANUNUNUN
SEKİZİNCİ MADDESİNİ MUADDİL KANUN⁽⁹⁰⁾

Tarih: 15 Nisan 1339(1923)

Kanun No: 335

Madde 1 - Hiyânet İ Vataniye Kanunu'nun sekizinci maddesi berveç İ âti tadil olunmuştur.

İşbu kanuna tevfikân mehkâkimden sâdir olan mukarrerattan mahkûmiyeti mutazammın olanlar re'sen ve berâat veya adem İ mesûliyet ile vazife ve selâhiyet gibi mukarrerat müddeiumûmlerin veya alâkadarının istidâlarına binâen Heyet İ Temyiziye Ceza

yiziye Ceza Dairesi ahkâm ve mukarrerat İ mezkûreyi vazife ve selâhiyetten ve tahkikatın hükme müessir olacak sûrette noksanından ve iptal hakkını mücip olacak sûrette usûl İ muhakemeye adem İ riâyetten ve hümmün kanuna muhalefetinden nâşi âdiyen nakz ve o dairede ifâ İ muamele etmek üzere hükmü veren mahkemeye iade eder. Nakz kararlarına karşı isrâr câiz değildir.

Madde 2 - İşbu kanun tarih İ neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Adliye Vekili me'murdur.

Adliye Encümeni Reisi

Mazbata Muharriri

Canik

Biga

Hiyn İ imzada bulunamamıştır

Hamid

Kâtip

Âza

Âza

Âza

Âza

İsparta

Niğde

Saruhan

Canik

Karahisar İ Sahip

Hacı Tahir

Hilmi

Refik Şevket

Nâfiz

Mehmet Şükrü

(Geride, c.29, s.190-191)

(89) Geride, c.29, s.191-192.

(90) Düstur, c.4, s.82 ; K.M., c.1, s.391.

Dairesi`nce mevâdd ı sâireye tercihân tetkik olunur. Heyet ı Temyiziye Ceza Dairesi ahkâm ve mukarrerat ı mezkûreyi vazife ve selâhiyetten ve tahkikatın hükme müessir olacak sûrette noksanından ve iptal ı hakkı mûcip olacak sûrette usûl ı muhakemeye adem ı riâyetten ve hükmün kanuna muhalefetinden nâşi âdiyen nakz ve o dairede ifâ-yi muamele etmek üzere hükmü veren mahkemeye iâde eder. Nakz kararlarına karşı isrâr câiz değildir.

Madde 2 - İşbu kanun tarih ı neşrinden müteberdir.

Madde 3 - İşbu kanunun icrâsına Adliye Vekili me`murdur.

B - HÜKÜMET KARARNÂMELERİ

1 - İSTANBUL HÜKÜMETİ'YLE RESMİ MUHÂBERÂTIN MEMNÜİYETİ
HAKKINDA KARARNÂME⁽⁹¹⁾

Tarih: 6 Mayıs 1336(1920)

Kararnâme No: 2

1 - İstanbul ile her nevi resmi muhâberât memnûdur. Der - saâdet`ten gelecek evrak ı resmiye ve İstanbul matbûâtı derhal iâde olunacaktır. Evrâk ı vârideyi ve matbûâtı kabul eden veya iâde etmeyen me`murlar Hıyânet ı Vataniye mûcibince ittihâm edi - lecektir.

2 - Posta ve telgraf muhâberâtının husûsî ve ticarî olan kısmı muayyen merkezlerde sansüre tâbi olmak şartıyla serbestir. Ancak, mektuplar açık olarak teâtî edilecektir.

3 - Muhâberât Türkçe olacaktır. Fransızca muhâberât için lüzûmu kadar mahreç tayin edilecektir. Bu kararın icrâsına Dâ - hiliye Vekâleti me`murdur.

B.M.M. Reisi	Umûr ı Şer`iye V.	Hariciye V.
M.Kemal	Fehmi	Bekir Sami
Dâhiliye V.	Erkân ı Harbiye ı	Müdafaa ı Milliye V.
Cami	Umûmiye Reisi	Fevzi
Adliye V.	İsmet	Nâfia V.
Celâlettin Arif	Maliye V.	İsmail Fazıl
Sıhhiye V.	Hakkı Behiç	Maârif V.
Dr.Adnan	Umûr ı İktisadiye V.N. ⁽⁹²⁾	Dr.Rıza Nur
	Hakkı Behiç	

(91) Düstur, c.1, s.7.

(92) Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros`tan Mudanya`ya Kadar, 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922, Ankara, 1970, s.239.

2- MAHALLİ ASAYİŞİ TEMİN İÇİN 310`DAN 315 TEVELLÜTLÜYE
KADAR OLAN EFRÂDIN SİLAH ALTINA ALINMASI HAKKINDA
KARARNÂME⁽⁹³⁾

Tarih: 25 Haziran 1336(1920)

Kararnâme No: 36

Asâyîş-i mahallînin temini için mükellefiyet-i askeriye kanununun seksendördüncü maddesinin bahsettiği selâhiyete binâ-en Üçüncü ve Onikinci Kolordu`larla Ellialtıncı ve Altmışbirinci Fırka`lar dahilinde bulunan 310-315(1894-1899) tevellütlü efrâdın silah altına alınması ve masârif olarak iktizâ eden bir milyon liranın iki ay zarfında mezûniyeti ayrıca Meclis`ten alınmak üzere Müdafaa-i Milliye tahsisât-ı fevkalâdesi olarak sarfı için Müdafaa-i Milliye ve Maliye Vekâleti`ne mezûniyet itâsı karargir olmuştur.

İşbu kararnâmenin icrâsına Müdafaa-i Milliye Vekili me`murdur.

B.M.M. Reisi	Umûr-ı Şer`iye V.	Müdafaa-i Milliye V.
M. Kemal	Fehmi	Fevzi
Adliye V.	Dahiliye V.	Maliye V.
Celâlettin Arif	Cami	Hakkı Behiç
Maarif V.	Nâfia V.	Sıhhiye V.
Dr.Rıza Nur	İsmail Fazıl	Dr.Adnan
Hariciye V.N. ⁽⁹⁴⁾	Umûr-ı İktisadiye V.N. ⁽⁹⁵⁾	
M.Kemal	Hakkı Behiç	
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi		
İsmet		

(93) Düstur, c.1, s.25.

(94) Jaeschke, s.239.

(95) Jaeschke, s.239.

3- HIYANET İ VATANIYE VE HARBIYE KANUNLARINDA MÜNDERİÇ SUÇLARIN BİRBİRİNE MÜŞABEHETİ DOLAYISIYLA HÂSIL OLAN TEREDDÜTÜN İZÂLESİ İÇİN TA'MİMEN TEBLİĞ OLUNAN KARÂRNÂME⁽⁹⁶⁾

Tarih: 20 Temmuz 1336(1920)

Karârname No: 81

Hıyânet-i Vataniye ve Harbiye Kanunlarında münderiç ce-râimden ekserîsinin yekdiğerine müşâbehet ve mülâbeseinden nâ-şî kâvânîni mezkûrenin suver-i tatbikiyesince bâzı mahallerde hâsıl olan tereddütün ref ve izâlesiyle hâlen ve âtiyyen memurîni askeriye ve adliyece düsturu'l amel olabilecek bir şekilde tesbite lüzum görüldüğünden berveçh-i âti mâlûmat ve izâhatın bilûmum valilerle kumandanlıklara ve müddeiumûmiliklere tebliği Heyet-i Vekile'ce karargîr olmuştur.

Madde 1- Hıyânet-i Vataniye Kanunu cürmün vuku bulduğu mahalde emni-âşâyışın müstekâr ve nüfuz-u hükümetin halelden masûn ve kâffe-i şubât-ı idarenin tedvîr-i umûra muktedir olduğu bir zamanda ika edilen Hıyânet-i Vataniye cerâimi mürtekip-leri hakkında tatbik olunmaktadır.

Madde 2- Âşâyış ve inzibâtı haleldâr olan ve harekât-ı askeriyenin iptidâr eylediği mahallerde bu harekâta sebebiyet veren eşhês haklarında 13 Recep 1333 ve 14 Mayıs 1331(1915) tarihli kanun-u muvakkat ile 16 Teşrin-i Evvel(Ekim)1336(1920) tarihli Hıyânet-i Harbiye Kanunu ahkâmı tatbik ve ale'l-usûl muhakemeleri divân-ı harplerde icrâ edilmektedir.

Bu divân-ı harplerden sâdır olacak ahkâm-ı cezaiyeden ibret-i müessire olmak üzere acilen tenfiz-i icâp edenler hakkında Askerî Ceza Kanunu'nun altmışbirinci maddesi mûcibince hareket olunacaktır. Ancak bu maddedeki selâhiyeti esbâb-ı kaviyye ve mûcbiriye müstenit olmaksızın istimâl etmek mûcib-i mesuliyettir.

(96) Düstur, c.1, s.31-32.

Madde 3- Makam itibariyle kolordu veya müfrez fırka kumandanlığı selâhiyetini hâiz olan zevâttan maâda harekât-ı dahiliye için doğrudan doğruya Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'nden veya cephe veya kolordu kumandanları tarafından tavzif olunarak sevk olunan kıtaât kumandanları dahî hiçbir tasriha lüzum görülmeksizin vazife-i te'dibiyeye devam ettiği müddetçe şimdiye kadar olduğu gibi Merkez Fırka Kumandanı selâhiyetini istimâl ederler.

B.M.M. Reisi M. Kemal	Umûr-ı Şer'îye V. Fehmi	Müdafaa-i Milliye Fevzi
Adliye V. Celâlettin Arif	Dahiliye V. Hakkı Behiç	Hariciye V.N. (97) M.Kemal
Maliye V. Ferit	Maârif V. Dr.Rıza Nur	Nâfia V. İsmail Fazıl
İktisat V.N. (98) Hakkı Behiç	Sıhhiye V. Dr.Adnan	Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi İsmet

---

(97) Jaeschke, s.239
(98) Jaeschke, s.239

4 - MEMÂLİK İ OSMÂNİYE DÂHİLİNDE SEYR İ SEYAHAT EDENLERİN
SEYAHAT VARAKASI ALMALARI MECBURİ OLDUĞU HAKKINDA
KARÂRNÂME⁽⁹⁹⁾

Tarih: 7 Teşrîn İ Evvel(Ekim) 1336(1920)

Karârname No: 260

Madde 1 - Memâlik İ Osmâniye dâhilinde seyr İ seyahat edecek her şahıs, seyahat varakası almak mecburiyetindedir. Ancak bir kaza dâhilinde seyr İ sefer edeceklerin seyahat varakası alması icâp etmez.

Madde 2 - Seyahat varakaları Ankara'da Emniyet İ Umûmiye Müdürü, mevâki İ sâirede en büyük mülkiye memurları tarafından ba'de t tasdik müteber olacaktır.

Madde 3 - Mâruf ve hüviyet İ mensûp buldukları kazalarca mazbut tüccar, arabacı, mekkâreci gibi müstemirren bunu sanat it-tihaz etmiş olan eşhâsa müddeti üç ay olmak üzere seyahat varakası verilir.

Madde 4 - Seyahat varakası istihsâl için evvel emirde bir beyânnâme itâsı iktizâ eder. Bu beyânnâmede mahallî azîmet ve maksad İ seyahat bi'l etraf izâh olunacak ve gidilecek tarîk ile müddet İ ikamet tasrih kılınacaktır. Mevritlerinde de tarih İ vusulleri işaret edildikten sonra seyahat varakaları zahrına ikametleri müddeti gösterilecek ve esbâb İ makule tahtında temfid İ ikamet iktizâ eylediği takdirde seyahat varakalarına tekrar kaydolunacaktır.

Mevritlerinde onbeş gün zarfında hiçbir işle iştigal etmeyenler ve ikametleri hakkında mâkul sebep dermeyân edemeyenler mevritlerine iâde olunur.

Madde 5 - İslâm kadınları müstesna olmak üzere dâhilden Sevâhil İ Osmâniye'ye gidecek yolcunun hâmil olacakları seyahat varakalarına fotoğraf ilsâkı mecburîdir. Fotoğraf aldirmek imkânı olmayan yerlerden gelecekler ilk uğrayacakları yerlerde fotoğraf ilsâkına mecburdurlar. Aksi takdirde yedlerindeki seyahat

varakaları hükümsüz addolunur. Fotoğraf bade'l-ilsâk seyahat varakasını veren makamın mühr-i resmîsi ile tahtim olunacaktır.

Madde 6 - Vilâyât-ı dâhiliyeden Sevâhil-i Osmaniye'ye gitmek isteyenlerin azîmetlerinde bir mahzûr olmadığı tahakkuk ettikten sonra kendilerinden inde'l-icâp teminât-ı nakdiye ve ya şahsiye alınarak seyahat varakası verilecektir. Dersaâdet ile memâlik-i ecnebiyeye gitmek isteyenlerin nerede olursa olsun hüviyetleri ve esbâb-ı hakikiye-i seyahatları telgrafla Em-niyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne bildirilecek ve Müdüriyetçe yapılacak tahkikat üzerine mahzûr görülmediği takdirde Dâhiliye Vekâleti'nce müsaâde olunacaktır.

Madde 7 - İstanbul'dan veya memâlik-i ecnebiyeden veya sâir mevâki-i muhtelif-i müstevliyeden Sevâhil-i Osmâniye'ye gelen yolcuların ilk çıkacakları mahalde sebep ve maksad-ı seyahatleri tetkik ve ahvâlî az çok dâi-i iştibâh görülenler hallerine göre nezâret ve tarassut altına alınarak haklarında ifâsı lâzım gelen muâmele behemahal Dâhiliye Vekâleti'nden istizân olunacak ve Vekâlet'ce azîmetlerinde mahzûr görülmeyenlerin devam-ı seyahatlerine müsaâde olunacaktır. Balâda tasrih edilen mahallerden gelecek gayrimüslimlerin kabul ve adem-i kabulü ve inde'l-icâp seyahatinin men'i doğrudan doğruya Dâhiliye Vekâleti'ne mevdûdur.

Madde 8 - Seyahat varakalarında yalnız yolcuya aile itibariyle alâkadar olanlar refâkat hânesine kayıt olunabilir. Hizmetçi vesâire için ayrıca seyahat varakası alınması icâp eder.

Madde 9 - Bir ayda iki defa sahillere ve cephelere karip mahallere seyahat katiyyen memnûdur. Üçüncü maddede muharrer tüccar bu kayıttan müstesnadır.

Madde 10 - Müslîm ve gayrimüslîm bir defada on kişiden fazla gruplar halinde veya bir mahal ahalisinden olup da diğerk mahallin teksif-i nüfusu maksadıyla birer birer mütevâliyen muhâceret şeklinde seyahat memnûdur.

Madde 11 - Bâzı menâtika seyahat inde`l icâp men`oluna bilir.

Madde 12 - Tebaa`i ecnebiyenin Memâlik`i Osmâniye dâhilinde seyr`i seyahatleri memnûdür. Ancak hükûmât`ı mahalliyece musaddak bir lüzum üzerine bir mahalden diğeri bir mahale veyahut Memâlik`i Osmaniye hâricine gitmesi icâp eden ecânibe Dâhiliye Vekâleti`nin tensip ve tasdiki ile seyahat varakası verilebilir.

Madde 13 - Herhangi bir sûretle Sevâhil`i Osmaniye`ye çıkmış olan ecnebi tebaası hâle göre tarassut veya nezâret altına alınarak hiçbir sûretle ika`ı zarar edemeyecek bir halde ve maksad`ı seyahatleri anlaşıl原因 olarak Hükümet`i Merkeziye`ce i-kamet veya seyahatlerine müsaâde edilinceye kadar bu halde bulundurulacaktır.

Madde 14 - Mebusların hüviyet varakaları ve bilûmum devâir müfettişlerinin dâimî seyahat varakaları seyahat varakası makamına kaimdir.

B.M.M. Reisi	Şer`iye V.	Müdafaa`i Milliye V.
M.Kemal	Fehmi	Fevzi
Adliye V.N.(100)	Dâhiliye V.N.(101)	Hariciye V.V.(102)
Ahmet Muhtar	Dr.Adnan	Ahmet Muhtar
Maliye V.	Maârif V.	Nâfia V.
Ferit	Dr.Rıza Nur	İsmail Fazıl
İktisat V.V.(103)	Sihhiye V.	Erkân`ı Harbiye`i
Mahmut Celâl	Dr.Adnan	Umûmiye Reisi
		İsmet

(100) Jaeschke ,s.239.

(101) Jaeschke ,s.239.

(102) Jaeschke ,s.239.

(103) Jaeschke ,s.239.

5 - MERKEZ ORDUSUNUN KURULMASINA DAİR KARARNÂME⁽¹⁰⁴⁾

Tarih: 9 Kânûn-ı evvel (Aralık) 1336 (1920)
Kararnâme No: 407

Madde 1 - Üçüncü Kolordu lâğvedilmiş ve Beşinci, Onbeşinci Fırka`larla Sivas`ta derdest-i teşkil olan Altıncı Atlı Pi-yade Fırka`larından mürekkep "Merkez Ordusu" teşkil ve ihdâs olunmuştur.

Madde 2 - Merkez Ordusu Kumandanlığına seferde Ordu Kumandanı selâhiyet ve vazifesiyle Mirliya Nurettin Paşa Hazretleri tayin olunmuştur.

Madde 3 - Merkez Ordusu Kumandanlığı mıntıkası Sivas vilâyetiyle, Canik, Sinop, Amasya, Tokat, Çorum, Yozgat ve müstakil livalarını ihtivâ eder.

Madde 4 - Merkez Ordusu karargâhı sâbık Üçüncü Kolordu karargâhında istifâde edilmek sûretiyle teşkil olunacaktır.

Madde 5 - Merkez Ordusu Kumandanlığı harekât ve âsâyiş nokta-i nazârından Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye`ye ve husûsât-ı sâirece Müdafaa-i Milliye`ye merbûttur.

Madde 6 - Bilûmum vekâletlere, Garp, Cenup, Şark, Elcezire Cepheleri Kumandanlıklarına, İkinci Kolordu ve Üçüncü Kolordu, Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlıklarına, Kastamonu Kumandanlığı vasıtasıyla Nurettin Paşa Hazretleri`ne, Dördüncü Fırka Kumandanlığı`na yazılmıştır.

Hariciye V.V. ⁽¹⁰⁵⁾ Ahmet Muhtar	Dâhiliye V.N. ⁽¹⁰⁶⁾ Adnan	Müdafaa-i Milliye V. Fevzi
Şer`iye V. Fehmi	Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi V. ⁽¹⁰⁷⁾ Fevzi	Adliye V.N. ⁽¹⁰⁸⁾ Ahmet Muhtar
Nâfia V. İsmail Fazıl	Maârif V. Rıza Nur	İktisat V.V. ⁽¹⁰⁹⁾ Mahmut Celâl
Sihhiye V. Adnan	Maliye V. Ferit	B.M.M. Reisi M.Kemal

(105) H.T.V.D., S.52, ves.1203.
(105) Jaeschke, s.239.
(106) Jaeschke, s.239.
(107) Jaeschke, s.239.
(108) Jaeschke, s.239.
(109) Jaeschke, s.239.

6 - SELÂMET VE İSTİHLÂS İ VATAN ZİMNİNDA CÜRÜM İŞLEYENLER
HAKKINDA OLUNACAK MUAMELEYE DAİR KARARNÂME⁽¹¹⁰⁾

Tarih: 1 Şubat 1339(1923) .

Kararnâme No: 2230

Selâmet ve istihlâs İ vatan zımında İka İ cürüm edenle-
rin affı hakkında lâyiha İ kanuniyenin İktisâb İ kanuniyet et-
mesinin temini ile beraber memleketin muhtaç olduğu sükûn ve em-
niyet ve Kuvayi Milliye rüesâ ve kumandanları ile sâir mensûbi-
nince endişe İ mucâzâttan mütehassıl tesirât ve teheyycâtı tat-
min emrindeki mübremiyet nazara alınarak bunlar meyânında şeka-
vet erbâbından olup İstimân etmiş veyahut Tecil İ Takibat Kanu-
nu'nun tarih İ ilânından İtibâren bir mâh zarfında İstimân edecek
kesân hakkındaki takibâtın teciline hâdim olmak üzere kanun İ mez-
kûrenin memâlik İ müstahlâsa'da tesir İ tatbiki hakkındaki Adli-
ye Vekâleti'nin iş`ârı üzerine mezkûr 22 Cemâziyelevvel 1340 ,
21 Kânûn İ sâni 1338(21 Ocak 1922) tarihli Tecil İ Takibât Ka-
nunu'nun memâlik İ müstahlâsada mevâdd İ âtiyeye tevfikân tatbi-
ki Dâhiliye Vekâleti'nin 10 Kânûn İ evvel 1338(10 Aralık 1922)
tarih ve 40639 31533 numaralı tezkeresi üzerine İcrâ Vekilleri
Heyeti'nin 1 Şubat 1339(1923) tarihli içtimâında kabul edilmiş-
tir.

1 - Hâl İ şekavette İken müddet İ kanuniyesi zarfında İs-
timân edenler tevkif edilmeyecektir.

2 - Mukaddemâ İstimân edip de tevkif edilmiş bulunanlar
tecil kararı İstihlâline değin tahliye edilmeyerek haklarındaki
muhâkemâta devam edilecektir.

3 - Müstemân maznûn ve mahkûmların mufassal künyeleri ve
tevellütleri ve kendilerine isnat olunan cerâimin envâi ve tari-
hi İstimânları ve elyevm mevkûf veya gayr İ mevkûf ve mukaddemâ
mahkûm olup olmadıkları ve mahkûm olmuşlarsa nev İ cürüm ve müd-
det İ mahkûmiyetleri ve hükmün giyâbi veya vicâhi olduğu ve vi-
câhi İse kesb İ katiyet edip etmediği tahkik ve İstimânın taki-

(110) Düstur, c.3, s.200 201.

bât-ı hükümet üzerine ıztırardan mı yahut bizzat kendiliğinden mi vuku bulduğu tasrih edilmek sûretiyle defter-i mahsûsuna kayıt edilerek rüesâ-yi memurîn-i mülkiye ile müddeiumûmî ve jandarma kumandanları tarafından tasdik olunduktan sonra vekâlete gönderilecektir.

İcrâ Vekilleri	Şer'îye V.	Müdafaa-i Milliye V.
Heyeti Reisi	Vehbi	Kâzım
Hüseyin Rauf	Hâriciye V.V. ⁽¹¹¹⁾	İktisat V.
Adliye V.	Hüseyin Rauf	Mahmut Esat
Rıfat	Nâfia V.	Erkân-ı Harbiye-i
Maârif V.	Feyzi	Umûmiye V.V. ⁽¹¹²⁾
İsmail Safa	Maliye V.	Kâzım
Dâhiliye V.	Hasan Fehmi	Sıhhiye ve Muâvenet-i
Ali Fethi		İçtimâiye V.V. ⁽¹¹³⁾
		Dr.T.Rüştü

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Nâmına Reis-i Sâni
Ali Fuat

(111) Jaeschke, s.239.

(112) Jaeschke, s.239,

(113) Jaeschke, s.239.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANUN VE KARARNAMELERİN UYGULANMASI VE İÇ GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI AÇISINDAN ÖNEMLERİ

Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iç güvenlik sorununu halletmek ve kanun hakimiyetini kurmak amacıyla çıkardığı ilk kanun "Hıyânet-i Vataniye Kanunu"dur. Bu kanunun kabul edilmesiyle TBMM'nin meşruluğu ilân edilip, buna karşı çıkanların mahkemeler yoluyla cezalandırılması öngörüldü. Ankara'da kurulan Meclis, meşruluğunu düşman elinde esir bulunan Halife/Padişah'ı kurtarmak amacına dayandırıp bu kanunla yaptırım altına aldı. Böyle bir kanun kabul edilmemiş olsaydı ayaklanma ve karşı çıkmanın sonucu kestirilemeyecekti.

Kanun her ne kadar "İhtilâl Meclisi"nin çıkardığı bir kanunsa da bâzı maddeleri normal zamanlara göre düşünülmüş, usul yönünden de zaman kaybına sebep olacak hükümler ihtiva ettiği için "ihtilâl" ortamının şartlarını karşılayamazdı⁽¹⁾. Bu yüzden de bu kanunla iç güvenliğin tam olarak sağlanmasında önemli bir mesafe alınamamıştır. Bunun başlıca sebebi, kanunu uygu-

---

(1) Aybars, s.49.

layacak olan mahkemelerin yapısıydı. Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun uygulamaya konulduğu tarihlerde yalnız iki yargı organı vardı. Sivil mahkemeler ve divân-ı harpler. Her iki kuruluş da ihtilal ve savaş zamanlarının olağanüstü şartlarına uymayan usullerle çalışıyorlardı. Bu sebep daha sonra İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşunda da en büyük gerekçe olacaktır. Dâvaları kısa zamanda sonuca bağlayacak ve ihtilal gereklerini yerine getirebilecek bir organın yokluğu duyulacaktır. Olayların gelişmesi, tehlikenin çoğalması, normal mahkemelerin çalışmalarından beklenen sonucun elde edilememesi⁽²⁾ sebebiyle böyle bir organa olan ihtiyaç ister istemez kendini gösterecektir.

Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun uygulamaya konulmasından sonra Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi İsmet Bey verdiği emirde, iç isyanlarda halkı aldatanlar veya ihanet eden subay ve memurlar ile eli kana bulanmış olanların asla affedilmeyeceklerini; Kuvayi Tedibiye'nin görevinin âsi kuvvetleri dağıtıp, âsâyişi sağlamak, bozguncu kuruluşları yoketmek ve isyan kışkırtıcılarını cezalandırmak olduğunu bildiriyordu. Suçluların cezalarının tesbiti mahkemelere ait olmakla beraber, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye'ye bağlı olarak Kuvayi Tedibiye'ce de uygulanması, içinde bulunan olağanüstü tehlike ve imkânsızlıklar yüzünden uygun görüldü.

13 Mayıs 1920'de İzmit Mebusu Hamdi Bey ve onbeş arkadaşı TBMM'ne bir önerge verip, Ferit Paşa kabinesiyle kendilerine hizmet edenlerin Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci ve ikinci maddelerine göre giyâben yargılanmalarını teklif ettiler. Refik Şevket Bey, suçlunun yakalandığı yerde veya suçun işlendiği yerde yargılanması gerektiğini belirtip, Ferit Paşa'nın bu şartlarda yargılanamayacağını söyledi. Ferit Paşa'nın suçunun yalnız İs-

---

(2) Hıyânet-i Vataniye Kanunu'yla beklenen sonucun elde edilememesinin bir başka sebebi de, değişik yerlerde değişik tarihlerde yürürlüğe girmesiydi. Gerçi merkezî bir sistemle yürürlüğe girmiş olsa bile, ulaşım ve yayın şartları düzgün olmadığı için bazı bölgelerde halkın kanun hakkında bilgisi varken, diğer bölgelerde olmayacaktı.

tanbul'a değil bütün vatana ait olduğu gerekçesiyle maddeten olmamakla beraber, mânen büyük etki yapacağı düşünülür. 17 Mayıs 1920'de vatandaşlıktan çıkarılmasına, 20 Mayıs 1920'de vatan haini olduğuna karar verildi⁽³⁾.

İç güvenlik konusunun önemi dikkate alınarak, 7 Haziran 1920'de Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı olarak Seyyâr Jandarma Müfrezeleri'nin kurulmasına karar verildi⁽⁴⁾. Oluşturulan Seyyâr Jandarma Müfrezeleri, TBMM'nin "memleketin hayatı", her türlü "tesisâtın ve terakkiyâtın" temel şartı olarak gördüğü "âsâyişin" sağlanmasında, kuruluş felsefesine uygun çalışmalar yaparak, Anadolu halkının yıllardan beri özleminin çektiği iç güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Fakat, bununla da kalmayıp, Kuvayi Milliye'den Düzenli Orduya geçişte önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Düzenli Ordu kurulduktan, jandarmanın kalitesi ve sayı olarak gücü artırıldıktan ve TBMM'nin otoritesi tüm yurt düzeyinde geçerli kılındıktan sonra, bu kuruluşun kaldırılması gerekmiş⁽⁵⁾ ve 10 Şubat 1921 tarihinde kaldırılmıştır⁽⁶⁾. Yine iç güvenlikle ilgili olarak 25 Haziran 1920'de mahallî güvenliğin temini için 310-315(1894-1899) doğumluların silah altına alınması kararlaştırılmıştır⁽⁷⁾. Ayrıca 26 Haziran 1920 tarihinde de Sıkıyönetim harp divânları kurulmuştur.

İç ayaklanmaların bastırılması sırasında Kuvayi Tedîbiye'nin keyfi yargılamalarının yanı sıra bidâyet mahkemelerinden de beklenen sonuç alınamıyordu. Mahkemeler, Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na göre verdikleri kararları TBMM'ne gönderiyor, TBMM'de konuyu Adliye Encümeni'ne havale ediyor ve encümenden gelen mütalâaya göre kararını veriyordu. Bu işlemler zaman aldığı için

(3) Aybars, s.51.

(4) Bkz. 7 Haziran 1336(1920) tarih ve 5 Numaralı "Piyade, Süvari Sınıfından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun", Düstur, c.1, s.13-14.

(5) Güneş, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, s.213.

(6) Bkz. 10 Şubat 1337(1921) tarih ve 94 numaralı "Seyyâr Jandarma Müfrezelerinin İlgası Hakkında Kanun", Düstur, c.1, s.211.

(7) Bkz. 25 Haziran 1336(1920) tarih ve 36 numaralı "Mahallî Âsâyişi Temin İçin 310'dan 315 Tevellütlüye Kadar Olan Ef-râdın Silah Altına Alınması Hakkında Karârname", Düstur, c.1, s.25.

dâvalar birikiyor, cezadan, ibret olması yönünden beklenen sonuç alınamıyordu.

Bu arada, Hıyânet-i Vataniye ve Hıyânet-i Harbiye Kanunlarında bulunan suçların çoğunun birbirine benzemesinden doğan çelişkileri ortadan kaldırmak için Hükümetin 20 Temmuz 1920'de bir karârname yayınlayıp, Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na öncelik tanıdığını tesbit ediyoruz⁽⁸⁾.

Suçluların özellikle Divân-ı Harpler'ce cezalandırılmaları askeri otorite düşüncesini yaratıyordu. TBMM'nin "Anadolu İhtilali"nin eseri olduğu ve halkın meşrû temsilcileri tarafından kurulduğu düşüncesi dikkate alınırca, cezaların Meclis otoritesine bağlı kuruluşlarca verilmesi şarttı. Bu düşüncelerin sonucu, Divân-ı Harplerin bir kısmı kaldırıldı⁽⁹⁾. Ayrıca TBMM tarafından af konusunda da etkili kararlar alınarak, hatasını anlayıp yola gelenlerin af istemleri çoğunlukla kabul edildi.

Bütün bu uygulamalarla birlikte geçen sürede Hıyânet-i Vataniye Kanunu'ndan beklenen sonuç elde edilemedi. İstanbul'un ihaneti devam ediyor, bunun yanısıra Anadolu'da otorite kurulması için ortam sağlanamıyordu. Zararlı propogandacıların çalışmaları, casusluk, bozgunculuk, eşkiya ve asker kaçakları, saltanatçıların çalışmaları, ekonomik bozukluk, güvensizlik gibi bütün tehlikeler hâlâ yaşıyordu⁽¹⁰⁾.

Hıyânet-i Vataniye Kanunu'ndan beklenen sonucun alınabilmesi ve kanunun eksiklerinin yok edilebilmesi, hızlı çalışan, çabuk karar verip, uygulayan mahkemelerin kurulmasına bağlıydı.

Ülkenin içinde bulunduğu tehlikeli durumun Hıyânet-i Vataniye Kanunu'yla izâle edilemediğini gören bir kısım mebus, daha sert tedbirleri ihtiva eden teklifler vermeye başladılar.

(8) Bkz. 20 Temmuz 1336(1920) tarih ve 81 numaralı "Hıyânet-i Vataniye ve Harbiye Kanunlarında Münderiç Suçların Birbirine Müşâbeheti Dolayisiyle Hâsıl Olan Tereddütün İzâlesi İçin Tamîmen Tebliğ Olunan Karârname", Düstur, c.1, s.31-32.

(9) Bu konudaki bir karârname örneği için bkz. 12 Kânûn-ı evvel (Aralık) 1336(1920) tarih ve 427 numaralı "Sivas'ta İlân Edilmiş Olan İdare-i Örfiyenin Ref'i Hakkında Karârname", Düstur, c.1, s.165.

(10) Aybars, s.54.

18 Ağustos 1920'de Dr. Tefvik Rüştü ve Mustafa Necati Beyler "Telkin ve Tedhiş Kanunu" adıyla bir kanun teklifinde bulundular. Bu teklifle, "inkılâp" ilkelerinin mutlak başarıya kavuşturulması için TBMM üyeleri arasından seçilecek bir "Adul Heyet" in "inkılâp esas ve imanına aykırı ve her ne pahasına olursa olsun istikbâli muhafaza için yardım ruhuna aykırı yazı yazmaya ve beyânatta bulunmaya cüret edenlerle, bu mukaddes kavgayı suistimalleri ile lekeleyenleri" yargılama yetkisine sahip olması istendi. Fakat bazı mebuslar "böyle zevzeklikle, telkinle, tedhişle, tüfenk dipçiğiyle, iple, sapla" amaca ulaşamayacağını ileri sürüp, teklifin reddedilmesini sağladılar⁽¹¹⁾.

Sert tedbirlerden oluşan bir başka teklif de Reşit Bey ve arkadaşları tarafından hazırlanmıştı. "Seferberlik emrine uymayanların malları alınır, evleri yakılır, aileleri sürülür ve inat edenler yakalanınca idam olunur, kaçakları saklayanlar ve kaçmalarını teşvik edenler ve kolaylık gösterenlerin malları alınır, evi yakılır, ailesi sürülür. Her köy ihtiyar heyeti kendi köylerindeki kaçakları yakalamaya ve hükümete teslim mecburdur. Bunda kasıt ve gevşekliği anlaşılanların malları alınır, evi yakılır, ailesi sürülür ve inat edenler yakalanınca idam olunur" hükümlerini taşıyan bu teklif de, kişi hak ve hürriyetlerini tümüyle ortadan kaldırdığı için reddedilmiş olmakla birlikte⁽¹²⁾, teklifteki bazı esasların ileride İstiklâl Mahkemeleri'nce uygulanacağı görülecektir.

İç güvenliği tehdit eden olağanüstü tehlikeli şartlara aylardan beri çare arayan TBMM'nde, yapılan tekliflerde süratli ve sert tedbirler gerekli görülüyor, ancak muhalif grupların etkisi yüzünden bu tedbirler uygulamaya konulamıyordu. Tekliflerde, sert tedbirler belirtilmiş olmasına karşılık, bunları uygulayacak sistemli bir kuruluş düşünülmemişti. Kurulacak olan mahkemelerden amaç, korku yaratmak değil, kaçak olaylarını ön-

(11) Ceride, c.3, s.272-273.

(12) Ceride, c.3, s.273-274.

lemek, güvenliği sağlamak olmalıydı. Bu sebeple kaçak olayını ölümle cezalandırmak yerine, sebeplerini araştırmak, kaçağa az bir ceza vererek, ona vatani için çarpışmak üzere yeni bir şans tanımak ve benliğini terbiye etmesine yardımcı olup, bu yolla kazanılan her askeri cepheye göndererek, Millî Mücadele'yi güçlendirme imkânı yaratılmıyordu. Bu görevi, Millî Mücadele'nin önemini kavramış, toplumun şartlarını iyi bilen, kararlarında bağımsız ve sorumsuz üyelerden kurulu İstiklâl Mahkemeleri yapabiliyordu⁽¹³⁾.

Bu düşüncelerle 11 Eylül 1920 tarihinde "Firârliler Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bu kanunla kurulan İstiklâl Mahkemeleri iç güvenliğin sağlanmasında çok önemli bir işlevi yerine getirerek, Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük bir rol üstleneceklerdir.

Köylünün "Üçler Mahkemesi" olarak tanımladığı İstiklâl Mahkemeleri'nin üyelerinin seçilmesi, bölgelerinin tesbit edilmesi ve kanunu yürütme yetkisi doğrudan doğruya TBMM'ne verildi. Böylece Meclis İstiklâl Mahkemeleri yoluyla olağanüstü yargıya da sahip çıktı⁽¹⁴⁾.

Meclis vergi almak, asker toplamak için otoritesini kurmak zorundaydı. Bu yüzden "yasama" ve "yürütme" yetkileri yanısıra "yargı" yetkisini de kontrolünde bulundurmak istiyordu. Mahkeme üyelerinin mebuslardan seçilmesindeki amaç, yasama ve yürütme yetkisine sahip bu kişilerin yargı görevini de hiç kimmeden emir almadan, bağımsız olarak TBMM adına uygulayabilmeleiydi⁽¹⁵⁾.

İstiklâl Mahkemeleri'nin yapısı ve çalışmaları üzerindeki tartışma, kanunun müzakeresi bir yana, kanunun uygulanmaya başlanmasından sonra da uzun bir süre devam etti. Mehmet Şükrü Bey'in ifadesiyle, "Ülkeyi batırabileceği gibi kurtarabilecek olan" bu mahkemelerin aleyhinde Hamdullah Suphi Bey'in açtığı karşı propoganda genellikle, mahkemelere çok yetki veril

(13) Aybars, s.60.

(14) İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı, Eskişehir, 1985, s.216.

(15) Aybars, s.68.

diği, mahkemelerin ordu işlerine karışabileceği, bunun da ordu ile Meclis arasında sürtüşmeler doğuracağı, ölüm cezası nedeniyle mahkemelerin şiddetli çalışmasının halk üzerinde olumsuz etki yaratacağı, bunun da millî dâvaya zarar getireceği noktalarında toplanıyordu. Bu sırada, ordu kumandanlarının mahkemelerin kendi yetkilerini aşacağını düşünerek, gerekirse mahkemelere karşı çıkacakları yolunda bazı söylentiler ortaya atılmış⁽¹⁶⁾, bu söylentilerden sonra da kanunun birinci maddesi 26 Eylül 1920 tarihinde değiştirilmiştir⁽¹⁷⁾. Yapılan değişiklikle, İstiklâl Mahkemeleri'nin görev alanı asker kaçakları başta olmak üzere, vatan hainliği, ülkenin maddî ve manevî varlığını yok etmeye yönelik suçlar yanında casusluk suçlarını da kapsamı içine almıştır.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi İsmet Bey, 18 Eylül 1920'de bir önerge vererek ondört bölgede İstiklâl Mahkemesi kurulmasını istedi. Önergenin görüşülmesi sırasında bir grup mebus bütün yurt düzeyinde İstiklâl Mahkemeleri kurulmasını, bir grup mebus da daha az sayıda bölgede İstiklâl Mahkemeleri kurulmasını savundular. Sonunda sekiz bölgede (Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı ve Diyarbakır) İstiklâl Mahkemeleri kurulmasına karar verildi⁽¹⁸⁾.

28 Kasım 1920 tarihinde çıkarılan bir başka kanunla, İstiklâl Mahkemeleri üyelerinin sayısı üçten dörde çıkarıldı⁽¹⁹⁾. Böylece, üyelere birinin hastalık veya başka bir mâzeretle görev yapamayacağı durumlarda mahkemelerin faaliyetlerinin durması önlenmiş oldu.

(16) Güneş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı, s.215.

(17) Bkz. 26 Eylül 1336(1920) tarih ve 28 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun", Düstur, c.1, s.78.

(18) Bkz. 18 Eylül 1336(1920) tarih ve 45 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri Teşkilî Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.1, s.65.

(19) Bkz. 28 Teşrin-i sâni (Kasım) 1336(1920) tarih ve 65 numaralı "Firârliler Hakkında 11 Eylül 1336(1920) Tarihli Kanunun İkinci Maddesini Muaddil Kanun", Düstur, c.1, s.153.

İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra İstiklâl Mahkemelerinin bulunduğu yerlerde sıkıyönetim mahkemelerinin bulunmasının, İstiklâl Mahkemeleri ile ilgili kanunla bağdaşamayacağı gerekçesi ile bu mahkemeler, Müdafaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekâletlerinin teklifi ve İcrâ Vekilleri Heyeti'nin kararı ile kaldırılmaya başlanmıştı. Gerek sıkıyönetim, gerekse Kuvayi Tedbîbiye halka karşı çok sert, hatta zalimce davranıyorlardı. Suçluların cezalandırılması yetkisinin sadece İstiklâl Mahkemeleri'ne ait olmasına rağmen, bu kuruluşlar başlangıçta çoğu kez kendi başlarına ceza uyguladılar⁽²⁰⁾. Bu sebeple 21 Kasım 1920'de Garp Cephesi Kumandanlığı yayınladığı emirle "Muharebenin buhranı esnasındaki tehevürlerin te siriyle, tedâbir-i örfiye ittihâz etmeye katiyyen mâni olmak lâzımdır. Hıyâneti ne derece muhakkak olursa olsun, hiçbir köy katiyyen yakılmayacak, ahalden hiçbir kimse, hiçbir müfreze tarafından, hiçbir cürüm ile idam olunmayacaktır. Casuslukları ve sâir ihanetleri tebeyyün etmiş adamların, tahte'l-hıfz İstiklâl Mehâkimine izâmları icâb eder" diyerek, tek yargı organı olarak İstiklâl Mahkemesi'ni gösterecektir⁽²¹⁾.

İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmaya başlamasından sonra, sıkıyönetimlerin kaldırılması ve Divân-ı Harplerin yetkilerinin büyük bir kısmının bu mahkemelere devredilmesi sonucu, çalışma imkânları daha da genişledi. Sahip oldukları geniş yetkilerin İstiklâl Mahkemeleri'nin başarılarında büyük etkisi oldu. Mahkemelerin çalışmaları TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı ve Hükümeti çok memnun etti.

İstiklâl Mahkemeleri'nin bölgeleri, işgal bölgeleri ile Kâzım Karabekir Paşa'nın kumandanı olduğu "Doğu Bölgesi" dışında Misâk-ı Millî'ye dayanan merkezi otoritenin sınırlarını çiziyordu. Çünkü, mahkemeler yetkilerini TBMM adına ve onun amacına göre kullanıyorlardı. Çalıştıkları yerlerde merkezi otorite

(20) Aybars, s.133.

(21) Nutuk, c.2, s.512-513.

teyi sağlıyorlardı. Bu sebeple, Hükümet mahkemelerin çalışmasından yanaydı. Fakat, buna karşılık mahkemeleri terör aracı olarak gören muhalif mebuslar, ilk fırsatta bu mahkemelerin kaldırılmasını istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın mahkeme bölgelerinin yeniden tesbit edilerek genişletilmesine ilişkin 8 Ocak 1921 tarihli önergesi, Birinci İnönü Savaşı'nın kazanılması ve "Çerkez Ethem Meselesi"nin halledilmesinin yarattığı gevşeklik yüzünden etkisini kaybetmiş ve bu arada TBMM'nin 20 Ocak 1921 tarihli "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu"nu çıkartması sebebiyle görüşülememişti. Buna karşılık, mahkemelerin kuruluşuna endişe ile karşılayan çevrelerin etkisiyle, bunların kaldırılması yolundaki faaliyetler hız kazanmıştı. Mahkemelerin kaldırılması için yapılan tekliflerin daha 4 Ekim 1920 tarihinde, yani mahkemelerin henüz göreve başladıkları bir zamanda yapılmış olması, bu teklifi yapanların peşin fikirli olduklarını gösteriyordu.

İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasının sebebi, asker kaçakları sorununa çözüm yolu bulmaktı. Birinci İnönü Savaşı'nın kazanılması ve İstiklâl Mahkemeleri'nin olumlu çalışmaları sonucu:

- 1 - TBMM Hükümeti içte ve dışta tanındı.
- 2 - Ayaklanma olayları bastırıldı, kanun hâkim oldu.
- 3 - Devlet kurulu işledi, vergi toplanması ve askere alma işleri yoluna konuldu.
- 4 - Millet inancına olan inancı arttı, Düzenli Ordu'nun daha da büyütülmesi sağlandı.
- 5 - TBMM Hükümeti Osmanlı Hükümeti'ne karşı kesin üstünlük kurdu.

Böylece İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasını gerektiren sebepler ortadan kalkmış gibi görünüyordu. Yeniden büyük tehlikeler doğabileceğini düşünemeyen aleyhtarlar için bu ortam çok elverişliydi⁽²²⁾.

---

(22) Aybars, s.136.

Aleyhtarlarının yoğun faaliyetleri neticesinde, 17 Şubat 1921'de TBMM Başkanlığı'nın, İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılması ile ilgili " Kurulduğu günden itibaren fevkalâde hizmeti görülmüş olan, fakat şimdilik ihtiyaç kalmadığı ve eğer âtiyyen ihtiyacı mahsûs bulunduğu zaman yine Meclis-i Âli'nin karar ve tensibiyle lüzum görülen mahâlde İstiklâl Mahkemesi teşkili her zaman mümkün olacağına binâen.." gerekçesiyle TBMM, 17 Şubat 1921'de İstiklâl Mahkemeleri'nin faaliyetlerine son verdi⁽²³⁾.

Memleketin içten ve dıştan büyük tehlikeler içinde bulunduğu, Millî Mücadele'nin bu çok buhranlı döneminde, özellikle en önemli sorunlardan biri olan iç güvenlik sorununu çözmek için olağanüstü yetkilerle kurulmuş olan İstiklâl Mahkemeleri, faaliyette buldukları dört ay zarfında büyük başarılar sağladılar. Onbinlerce kaçak ve bakaya cepheye gönderildi. Kaçak suçlarından ceza giyenler ise, bu suçu alışkanlık haline getirmiş ve kaçak bulunduğu sırada soygun, öldürme, ırza saldırı gibi ağır suç işlemiş olanlardır. Mahkemeler bunun yanı sıra emniyet ve huzur sorununu da çözmüş, emniyet bozucu suçlar hemen hiç kalmamıştır. Soyguncu, çıkarıcı, casus hatta adi suçlar bile önemli derecede azalmıştı. Bu yüzden özellikle köylüler mahkemelerin kaldırılmasından memnun olmamışlardı. Bir belediye başkanı " Ankara'mızın yaptığı her şey iyi idi. Yalnız bu mahkemeleri kaldırdılar, fena yaptılar, bizim işimiz fena olacak" diyerek, emniyet ve güvenliğin yeniden bozulacağını belirtiyordu⁽²⁴⁾.

Birinci dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin faaliyetleri durdurulduktan bir süre sonra iç güvenliği tehdit eden konularda

(23) " 1 Numaralı İstiklâl Mahkemesi'nden maâda bilûmum İstiklâl Mahkemeleri'nin şimdilik faaliyetlerine nihayet verilmesine ve Meclis'e dâvetlerine ve mahkemelerde mevcut evrakın ait oldukları Mahkeme-i Nizâmiye ve Divân-ı Harplere devrine karar verildi" (Bkz. 17 Şubat 1921 tarih ve 97 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri'nin Faaliyetine Nihayet Verilmesi Hakkında Heyet-i Jmûmiye Kararı", Düstur, c.1, s.217).

(24) Aybars, s.132 vd.

şikâyetlerin tekrar gündeme geldiği görüldü. Asker arasındaki kaçak olayları tekrar başladı ve bozguncu propoganda arttı. Bu duruma bazı geçeci tedbirlerle çözüm aranıyor, ancak hiç kimse İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılmasından doğan bu boşluğun tekrar İstiklâl Mahkemeleri ile doldurulmasını teklif edemiyordu.

Kütahya-Eskişehir Savaşları yenilgisi ile düşmanın ilerlemesi karşısında kaybedilen topraklar ve bu arada tehlikenin Ankara'ya yaklaşması ve Ankara'nın terk edilmesi korkusu büyük moral çöküntü yaratınca, Meclis'te bu mahkemelere karşı olanların eğilimleri de değişerek, mahkemelerin yeniden kurulması düşüncesi ağırlık kazanmaya başladı.

İcrâ Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi Paşa, 22 Temmuz 1921 tarihinde TBMM'nde bu tehlike karşısında askeri durum hakkında bilgi vererek, çalışmalarını 17 Şubat 1921'de durdurulmuş olan İstiklâl Mahkemeleri'nin yeniden kurulmasını istedi. Bu gelişmeler üzerine TBMM 22 Temmuz 1921 tarihinde, Kastamonu, Konya ve Samsun'da İstiklâl Mahkemeleri kurulmasına karar verdi⁽²⁵⁾. Böylece 17 Şubat 1921 tarihinde faaliyetlerine son verilen İstiklâl Mahkemeleri, yaklaşık beş ay sonra tekrar faaliyetlerine başladılar.

İkinci dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin aynen birinci dönemde olduğu gibi çok geniş yetkilerle çalışması, TBMM'ndeki aleyhtarlarının ve bazı kumandanların hoşuna gitmiyordu. Nitekim 29 Kasım 1921 tarihinden itibaren İstiklâl Mahkemeleri'nin tekrar kaldırılmasına ilişkin önergeler vermeye başlandı. Ancak, Hükümetin bu mahkemelere ihtiyacı olduğunu belirtmesi üzerine TBMM mahkemelerin faaliyetlerine devam etmesine karar verdi. 1922 Yılı'nın Ocak ayından itibaren İstiklâl Mahkemeleri'nin kaldırılmasına ilişkin faaliyetlerim tekrar yoğunluk kazandığı

(25) Bkz. 22 Temmuz 1337(1921) tarih ve 140 numaralı "İstiklâl Mahkemesi Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.2, s.129.

görüldü. Aslında İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına ihtiyaç duyulmasına karşılık, ortamın giderek bu mahkemelerin kaldırılmasını gerektirir bir durum alması sonucu, ikinci kez çalışmaya başlamalarından yaklaşık bir yıl sonra, 20 Temmuz 1922 tarihinde mahkemelerin faaliyetleri durduruldu⁽²⁶⁾.

27 Temmuz 1922 tarihinde İstiklâl Mahkemeleri ile ilgili kanunu değiştirmek için bir komisyon kuruldu. Komisyonun hazırladığı kanun teklifi TBMM'nde görüşüldükten sonra 31 Temmuz 1922 tarihinde kabul edildi⁽²⁷⁾.

Bu kanunla görev ve yetkileri teşbit edilen İstiklâl Mahkemeleri'nin, birinci ve ikinci dönem İstiklâl Mahkemeleri'ne nazaran daha az yetki ile donatıldıkları ve bu sebeple olağanüstü vâsıflarını kaybettikleri söylenebilir. Normal hukuk mahkemeleri şekline dönüştürülen İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmaları kısa bir süre sonra da sona erdirilecektir⁽²⁸⁾.

Yunanlıların kesin yenilgisi ve Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarılmasından sonra, kurtarılmış bölgelerde işgal sırasında düşmanla işbirliği yapmış, durumdan yararlanıp soygun, cinayet ve yolsuzluk gibi suçları işlemiş olanların cezalandırılmaları gerekiyordu. Bunun için bu bölgelerde "ihtilal mahkemeleri" kurulması isteniyordu. İlk akla gelen İstiklâl Mahkemeleri idi. TBMM 6 Aralık 1922 tarihinde işgal ve harpten sonra kurtarılan bölgelerde meydana gelen fevkalâde hâl için, 1- Bursa, Bilecik, Eskişehir ve Karesi 2- Kütahya, Karahisar, Aydın, Denizli civarı 3- İzmir ve Saruhan civarı olmak üzere üç İstiklâl Mahkemesi kurulması teklifini uygun buldu. Aynı şekilde, 25 Ocak 1923 tarihinde Diyarbakır merkez olmak üzere Elcezire Bölgesinde bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasını kararlaştırdı⁽²⁹⁾.

(26)Bkz. 20 Temmuz 1338(1922) tarih ve 271 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri Azalarının Hitâmı Vazifeleri Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.3, s.102.

(27)Bkz. 31 Temmuz 1338(1922) tarih ve 249 numaralı "İstiklâl Mehâkimi Kanunu", Düstur, c.3, s.108-110.

(28)Bkz. 1 Ağustos 1338(1922) tarih ve 274 numaralı "İstiklâl Mahkemeleri'nin Tatil-i Faaliyetleri Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.3, s.110.

(29)Bkz. 25 Kânûn-ı sâni (Ocak) 1339(1923) tarih ve 335 numaralı "Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin Teşkilî Hakkında Heyet-i Umûmiye Kararı", Düstur, c.3, s.196.

Elcezire İstiklâl Mahkemesi 9 Mart 1923 - 11 Mayıs 1923 tarihleri arasında faaliyette bulunduğu halde, diğerleri zaferin kazanılmış olmasının verdiği gevşeklikten dolayı kurulamadı.

1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat'ın kaldırılması, Hıyânet-i Vataniye Kanunu yönünden yeni bir durum yaratmıştı. Bu sebeple 15 Nisan 1923 tarihinde Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin değiştirilmesi için TBMM Başkanlığına önerge verildi. Bu önerge özellikle Saltanat'a karşı "millî hakimiyet" fikrinin artık resmen ilân edilmesi gerektiği görüşünü doğruladı. Saltanat'ı geri getirmeye çalışmanın da suç olarak tesbit edilmesi öngörüldü. 29 Nisan 1920 tarihli Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinde TBMM'nin kuruluş amaçlarından biri olarak "Makam-ı Mûallâ-yı Hilâfet ve Saltanat'ı kurtarmak" gösterilmişti. Saltanat kaldırıldığına göre bu konunun çözülmesi gerekiyordu. Kanunun görüşülmesi sırasında özellikle inkılabı karşı konmasının önüne geçmek için, kanunun bu görüşle hazırlanması istendi. Bu görüşün TBMM'nde desteklenmesi, kanunun bu yönde değiştirilmesini sağladı⁽³⁰⁾. Savaşın ve olağanüstü durumun sona ermiş olduğu dikkate alınarak Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun sekizinci maddesinin de değiştirilmesi gündeme geldi. 15 Nisan 1923 tarihinde yapılan bu kanun değişikliği ile özellikle temyiz ve itiraz haklarının tanınması uygun görüldü⁽³¹⁾.

Birinci Dönem TBMM'nin iç güvenliğinin sağlanması konusundaki faaliyetlerinden biri de, bir çiban başı durumuna gelen ve Millî Mücadele'nin başından sonuna dek millî kuvvetleri uğraştıran "Pontusçuluk Meselesi"nin üzerine özel bir kararname ile gidildi.

Anadolu'nun büyük bir kısmında güvenliği tehdit eden bu olay için Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde "Anadolu'nun ortasındaki âsâyiş meselesini halle memur kuvvetlerin

(30) Bkz. 15 Nisan 1339(1923) tarih ve 334 numaralı "Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun", Düstur, c.4, s.81.

(31) Bkz. 15 Nisan 1339(1923) tarih ve 335 numaralı "29 Nisan 1336(1920) Tarihli Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun Sekizinci Maddesini Muaddil Kanun", Düstur, c.4, s.82.

büyücek bir komuta altında birleştirilmesi" lüzumuna işaret etmesinden sonra, TBMM meseleyi halletmek için birtakım tedbirler almaya başlamış⁽³²⁾, fakat bu tedbirler etkili olmayınca, köklü bir çözüm getirmek amacıyla 9 Aralık 1920 tarihinde 407 numaralı karârname ile "Merkez Ordusu" kurulmuş ve bölgedeki çeşitli kuvvetler de bu ordu emrine verilmişti⁽³³⁾.

Bu karârname ile kurulan ve onbin kadar mevcutlu bir kuvvetten oluşan Merkez Ordusu, 1921 Yılı'nda tenkîl hareketine memur edildi. Geniş bir bölgeye dağılmış olan Rum çetelerine karşı kesin darbeyi indirmek için bu kuvvet yeterli değildi. Zira, başlangıçta beşbin civarında olan çetelerin sonraları, Yunanistan'dan Rusya'dan, Kafkasya'dan gelen Rumlarla ve Yunan hatta Rus Çar subaylarının da katılmasıyla mevcutları yirmibeşbin'e kadar çıkmıştı.

Tenkîl işleminin yürütülebilmesi için bazı idarî tedbirler de alınmaktaydı. Bu arada 1921 Yılı başlarında, Yunan harp gemilerinin İnebolu'yu bombardıman etmesinden sonra, Karadeniz kıyısındaki Rum erkekleri memleketin içlerine nakledilmiş, bir süre sonra da alınan yeni bir kararla bu bölgedeki Rum köyleri için de aynı işlem uygulanmıştı.

İstanbul'lu ve İzmir'li papazlar ahaliyi fikir bakımından zehirlediklerinden, bunların sınır dışına çıkarılmaları için 9 Şubat 1921 tarihinde yeni bir karârname çıkarıldı. Samsun Metropolit Vekili Eftimos, Başrahîp Platon Matnoz da bu arada İstiklâl Mahkemesi'ne sevkedildiler.

3 Şubat 1921 tarihinde Merkez Ordusu Kumandanlığı ve İstiklâl Mahkemesi'nce müşterek alınan bir kararla Pontusçulukla

---

(32) Bu tedbirler içinde, sekiz piyade taburu, altı süvari bölüğü, yirmidört makineli tüfek ve dört top sağlamak suretiyle yer yer enerjik taarruzlara geçilmesi ve bu suretle 3. Kolordu'nun bütün gücünü bölgedeki Pontus hareketinin söndürülmesi ve Rum çetelerinin tenkiline harcaması sayılabilir (Türk İstiklâl Harbi, c.6, s.145).

(33) Nutuk, c.2, s.629 ; Türk İstiklâl Harbi, c.6, s.144.

meşgul olanların tevkif edilerek haklarında koğuşturma yapılmasına geçildi. Bu arada Merzifon'daki Amerikan Koleji, askerî makamlarca basıldı. Amerikan "eğitim kurulu" memleketten çıkarıldı.

1922 Yılı'nda 1298-1299(1882-1883) doğumlular silah altına alınarak Merkez Ordusu tenkîl kuvvetleri yirmibin ere yükseltildi. Merkez Ordusu'nun etkili bir seviyeye yükselmesi ve idarî yoldan alınan bazı haklı ve zecrî tedbirler faydalı olmaya başlamıştı. Merkez Ordusu'nun faaliyetleri sonunda, 6 Şubat 1923'e kadar Pontus tehlikesi yok edildi. 10.886 çeteci zararsız duruma sokuldu. 11.188 Âsi öldü. Geri kalan Rumlar 1923 senesi başlarında Yunanistan'a göç etti⁽³⁴⁾.

Böylece iç güvenliği tehdit eden bir çibanbaşı durumundaki "Pontus Meselesi", Merkez Ordusu'nun faaliyetleri neticesinde kökünden koparılıp atıldı.

Birinci Dönem TBMM'nin iç güvenlikle ilgili kanun ve karar-nâmeleri uygularken, dost ve düşmanlarına bu konudaki amaçlarını anlatmada, propogandadan da yararlandığını görüyoruz. Propogandanın ordu kadar etkili bir silah olduğuna inanan TBMM, bunu kullanmanın yollarını arayacaktır. İç ayaklanmalara katılan halk kitlelerinin cahil olduğu bir gerçektir. Mustafa Kemal Paşa, "Halk vaziyete vâkıf değildir. Pek güzel bilirsiniz ki, İstanbul'un işgalinden ihtimal haberdâr değildir ve böyle bir işgal keyfiyetini işitmişse bile mazûrdur"⁽³⁵⁾ derken bu hususa işaret ediyordu. Öyleyse halkın mevcut ve muhtemel durumlardan haberdâr edilip, aydınlatılması şarttı. Bu amaçla TBMM'nde "İrşâd Encümeni" adıyla bir komisyon kurulup, isyan dalgalarının Ankara sınırına dayandığı bir sırada, halkın aydınlatılmasına çalışılmıştır. Başlangıçta onar kişilik gruplardan oluşan "İrşâd Heyetleri"nde, zamanla sayı artırılarak hacı, hoca, şeyh ve baba gibi çeşitli gruplardan insanlara yer verilmiştir. İrşâd Encümeni'nin faaliyetlerinin yanısıra, ayaklanmaların durdurul-

(34) Türk İstiklâl Harbi, c.6, s.145-150.

(35) TBMM G.C.Z., c.1, s.8.

masına yönelik bir başka teşebbüs de, TBMM'nin amaçlarını halka anlatmak için Hamdullah Suphi Bey'e yazdırılan bildirinin yayınlanmasıdır⁽³⁶⁾.

TBMM sözlü ve yazılı olarak iki koldan propoganda faaliyetlerini sürdürürken, aynı zamanda karşı propogandayı önleyici tedbirlere de yer vermiştir. Bu amaçla İstanbul'un politikasını savunanların ve onların ortağı İtilâf Devletleri'nin Anadolu'da yapacakları bozguncu propogandayı önlemek için, İcrâ Ve -killeri Heyeti 6 Mayıs 1920'de bir karar alarak, İstanbul'dan

(36) Hamdullah Suphi Bey'in kaleminden çıkan, fakat Meclis'in onayı alındıktan sonra yayınlanan TBMM bildirisi özetle şöyledir:

"Anadolu'nun her tarafından gelen vekillerinizin kurduğu TBMM olan biteni dinleyip anladıktan sonra millete gerçekleri söylemeyi gerekli gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek amacını güden hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir ilinin, Antalya'nın Adana'nın, Antep'in, Maraş'ın ve Urfa yöresinin düşmanlar tarafından işgal edilmesi üzerine silaha sarılan halk ve dindaşlarımızı birbirimize kırdırmak için Padişah ve Halife'ye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi, Halife ve Padişahımızı düşman baskısından kurtarmak Anadolu'nun parçalanmasına engel olmak, devletimizin merkezini Anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Ulu Tanrı ve Peygamberi adına yemin ederez ki, Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan başka bir şey değildir. Bunun amacı vatani savunan güçleri, aldatılan müslümanların elleriyle yok etmek ve ülkeyi sahipsiz ve savunmasız bırakarak ele geçirmektir. Hint'in, Mısır'ın başına gelen durumdan kutsal vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalanlara inanmayın. İzmir'i, Adana'yı, Urfa'yı, Maraş'ı kısaca işgale uğramış bölgeleri kurtarma savaşı veren, din ve milletin şerefini kurtarmak için kan döken kardeşlerinizi arkadan vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin, onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olan idareye yardım edin. Ta ki.. din son yurdunu kaybetmesin, ta ki.. milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşmanın üzerimize gelmesi imkânsızdır. Onun özlemi, aramızda ayrılık çıkması ve birbirimize düşmemizdir. Tanrı'nın lâneti düşmana yardım eden hainlerin üzerinde olsun, kutsal yardımı, Halife ve Padişahımızı, milleti ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın"(Ceride,c.1,s.60).

gelecek matbûâtın Anadolu'ya girişini ve İstanbul ile tüm haberleşmeyi yasaklamıştır. Bunun yanında bu karârname ile ülke içindeki haberleşmenin de Türkçe yapılması karara bağlanmıştır⁽³⁷⁾. Bunlara ek olarak liman şehirlerinde ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde sansür merkezleri kurulmuştur.

Hükümet bu kararları alırken, Mustafa Necati Bey'in teklifiyle, Türk Milletinin amaçlarını, savaşın haklılığını dışarıya karşı anlatmak için ve memleket içinde halkın düşüncesini aynı noktada toplamak gayesiyle "Matbûât ve İstihbârât Müdüriyeti Umûmiyesi" kurulup, doğrudan doğruya TBMM Başkanlığı'na bağlanmıştır⁽³⁸⁾.

TBMM Hükümeti'nin iç güvenlik endişesiyle aldığı basın ve haberleşme ile ilgili tedbirlerin yanısıra seyahat kısıtlamalarını da gündeme getirdiğini görüyoruz. İcrâ Vekilleri Heyeti 7 Ekim 1920'de Anadolu'da seyahat edeceklere kısıtlamalar getirerek, özellikle her ne biçimde olursa olsun vatandaşların bir ayda iki kez liman kentlerine ve cepheye yakın yerlere gezi yapmalarını yasaklamıştır⁽³⁹⁾. Ayrıca yurda girip çıkanları tesbit etmek, Millî Mücadele'ye zarar verecek kişilerin Anadolu'ya girişini önlemek amacıyla, stratejik noktalarda aktif görev yapmak üzere teşkilâtlar oluşturulmuştur.

Bir yandan olağanüstü şartlara uygun ihtilâlcî kanunlar ve bu kanunları uygulayacak müesseselerin oluşturularak çalışmaya başlatılması, diğer yandan bu kanunları uygulamada destekleyecek karârnâmelerin çıkartılması ve geniş bir propoganda ağı

(37) Bkz. 6 Mayıs 1336(1920) tarih ve 2 numaralı "İstanbul Hükümeti'yle Resmî Muhâberâtın Memnûiyeti Hakkında Karârname", Düstur, c.1, s.7.

(38) Bkz. 7 Haziran 1336(1920) tarih ve 6 numaralı "Matbûât ve İstihbârât Müdüriyeti Umûmiyesi Teşkiline Dâir Kanun", Düstur, c.1, s.12.

(39) Bkz. 7 Teşrin-i evvel(Ekim) 1336(1920) tarih ve 260 numaralı "Memâlik-i Osmaniye Dâhilinde Seyr-i Seyahat Edenlerin Seyahat Varakası Almaları Mecburî Olduğu Hakkında Karârname", Düstur, c.1, s.192-193.

ile kısıtlayıcı tedbirlerin, memlekette iç güvenliğin sağlanmasında ve savaşın başarıya ulaşmasında çok önemli etkenler olduğunu tesbit ediyoruz.

Bu tedbirlerin uygulanmasıyla kısa sayılabilecek bir dönem içinde bastırılan iç ayaklanmalar ve önlenen kaçak olaylarından sonra, her türlü bozgunculuk ve güvenlik bozucu hareketin durdurulması ve bu arada Düzenli Ordu'nun kurulup, ilk başarılarını kazanması TBMM'nin meşrûiyetini iç ve dış çevrelere kabul ettirmiştir. Memleket dâhilinde TBMM'nden başka bir otorite olmadığı anlaşılınca, güvenliği tehdit eden olayların sebep ve kaynakları da kurumaya yüz tutmuştur. Tabii bu sonuca ulaşmak kolay olmamıştır. Türümlü fedakârlıklar ve tehlike dolu zor günlerden sonra ulaşılan güvenlik ortamının korunması ve tekrar eski günlere dönmek için, Birinci Dönem TBMM'nin iç güvenlik konusunda gösterdiği hassasiyet ve kıskançlığı muhafaza etmek şarttı. Mustafa Kemal Paşa'nın "cumhurbaşkanı" sıfatıyla, 1 Mart 1924'te İkinci Dönem TBMM'ni açış konuşmasında, "Geçen sene zarfında memleketin âsâyişinde ciddi semereler hasûle getirilmiştir. Emniyet ve âsâyişin muhafaza ve tarsîni nokta-i nazarı; o derece muhimdir ki ahvâl-ı hâzıra cidden şayân-ı memnuniyet olmakla beraber, bu hususta mütemâdi alâka ve takibâtta asla musamahakâr olamayız; bunu beyân etmeyi zâid addetmiyorum"⁽⁴⁰⁾ demesi, bu konuya verilen önemi göstermektedir.

---

(40) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.1, Ankara, 1989, s.345.

BİBLİYOGRAFYA

A - BELGESEL KAYNAKLAR VE DERGİLER

Düster, Üçüncü Tertip, c.1-4, İstanbul,1929.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c.1-4 ,
Ankara,1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kâvânın Mecmuası,c.1,Ankara, 1925.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Birinci Devre ,
c.1-29, Ankara,1940-1961.

B - HATIRA VE ARAŞTIRMA ESERLERİ

Adivar, Halide Edib. Türkün Ateşle İmtihanı,İstanbul,1985.

Ağaoğlu, Samet. Kuvayi Milliye Ruhu, Ankara,1981.

- Akşin, Sina. İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1983.
- Armaoğlu, Fahir. Siyasi Tarih, Ankara, 1975.
- Ataman, Halil. Esaret Yılları, İstanbul, 1990.
- Atatürk, M. Kemal. Nutuk, c.1-3, İstanbul, 1982.
- . Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, c.4, Ankara, 1964.
- . Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.1-3, Ankara, 1989.
- Atay, Falih Rıfki. Çankaya, İstanbul, 1984.
- Aybars, Ergün. İstiklâl Mahkemeleri, Ankara, 1975.
- . Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, İzmir, 1984.
- Aydemir, Şevket Süreyya. Tek Adam, c.2, İstanbul, 1983.
- Baykal, Bekir Sıtkı. Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara, 1975.
- Belen, Fahri. Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983.
- Bıyıklıoğlu, Tefvik. Trakya'da Milli Mücadele, c.1, Ankara, 1987.
- Dursunoğlu, Cevat. Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946.
- Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları:
- 1 - Türk İstiklâl Harbi, VI. Cilt, İç Ayaklanmalar (1919-1921), Ankara, 1964.
  - 2 - Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920 - 29 Ekim 1923), IV. Cilt 1. Kısım, Ankara, 1984.
- Güneş, İhsan. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Eskişehir, 1985.
- . "1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Ankara, 1983, s.203-215.
- İğdemir, Uluğ. Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Ankara, 1975.
- Jaeschke, Gotthard. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922, Ankara, 1970.

- Lord Kinross. Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu(Çev:Necdet Sander), İstanbul,1984.
- Miralay Mehmet Arif Bey, Anadolu İnkılâbı,Milli Mücadele Anıları (1919 -1923),İstanbul,1987.
- Sanders,Limon. Türkiye`de Beş Yıl,İstanbul,1968.
- Selek,Sabahattin. Anadolu İhtilali,c.1-2,İstanbul,1987.
- Tansel,Selâhattin. Mondros`tan Mudanya`ya Kadar,c.1-4,Ankara , 1977-1978.

